

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилианська, 14

5/2017

Редакційна рада

- Ю. Баулін** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (голова Редакційної ради)
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доктор права (заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Гранат** — суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща, доктор наук, професор
- І. Гриценко** — декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор
- М. Гультай** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, завідувач кафедри загальнотеоретичних наук Національного університету «Кієво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Колісник** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри філософії права і юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- М. Мельник** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- І. Сліденко** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
- В. Тихий** — суддя Конституційного Суду України у відставці, віце-президент — керівник Київського регіонального центру НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- Б. Футей** — суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор
- С. Шевчук** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Шишкін** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доцент

Згідно з наказом МОН України від 7 жовтня 2015 р. № 1021
«Вісник Конституційного Суду України» включено
до Переліку наукових фахових видань України

У НОМЕРІ

Закон України «Про Конституційний Суд України» 4

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України, частини шостої статті 6 Закону України «Про оплату праці» 49

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» 52

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Гультай М., Христова Г. Конституційна скарга як національний засіб правового захисту в контексті доступу до Європейського суду з прав людини 56

Ободовський О. Про відповідальність за декларування недостовірної інформації: конституційні та кримінально-правові проблеми. 67

ДО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРІВ

Колісник В. Масова конституційна свідомість і суперечливі уявлення про Голодомор в умовах поширення постправди 79

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Серпень – вересень 2017 року 86

Реферативний огляд джерел із конституційно-правової тематики, опублікованих у 2017 році 87

Вітаємо ювіляра 105

Увага, конкурс! 106

ЗАКОН УКРАЇНИ **Про Конституційний Суд України**

Цей Закон визначає порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Конституційного Суду України, підстави і порядок звернення до нього, процедуру розгляду ним справ і виконання його рішень.

Розділ I **КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ**

Глава 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Статус Конституційного Суду України

1. Конституційний Суд України (далі — Конституційний Суд або Суд) є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Стаття 2. Засади діяльності Суду

1. Конституційний Суд здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Стаття 3. Нормативна основа діяльності Суду

1. Суд діє відповідно до повноважень, визначених Конституцією України.
Порядок організації і діяльності Суду, порядок конституційного провадження, процедуру розгляду справ та виконання рішень і висновків установлює цей Закон.
2. Організацію внутрішньої роботи Суду та відповідні правила процедури розгляду ним справ установлює згідно з цим Законом Регламент Конституційного Суду України (далі — Регламент).
3. Суд ухвалює інші акти, що регламентують організацію його роботи, відповідно до цього Закону та Регламенту.

Стаття 4. Місцезнаходження Конституційного Суду

1. Конституційний Суд знаходиться у місті Києві.

Стаття 5. Атрибути Зали засідань Суду

1. Невід'ємними атрибутами Зали засідань Суду є Державний Герб України та Державний Прапор України.

Стаття 6. Відкритість діяльності Суду

1. Розгляд справ на пленарних засіданнях Великої палати Конституційного Суду (далі — Велика палата), Сенату Конституційного Суду (далі — Сенат) здійснюється відкрито, за винятком закритої частини цих засідань, коли ухвалюється рішення, надається висновок, постановляється ухвала Суду.

Закрите пленарне засідання допускається, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, що охороняється законом.

2. Осіб, які виявили бажання бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання Великої палати, Сенату, допускають до приміщення Суду та до Зали засідань Суду в порядку, встановленому Регламентом.

3. Представники засобів масової інформації, акредитовані в Суді, можуть здійснювати відео- та фотофіксацію, вести аудіозапис відкритої частини пленарного засідання Великої палати, Сенату в порядку, встановленому Регламентом.

Глава 2. ПОВНОВАЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 7. Повноваження Суду

1. До повноважень Суду належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України;

3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;

6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України;

9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Стаття 8. Межі повноважень Суду

1. Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

2. З метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

3. Суд не розглядає питання щодо відповідності законам України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених пунктом 28 частини першої статті 85 та частиною другою статті 137 Конституції України.

Стаття 9. Склад Суду

1. Склад Суду становить 18 суддів Конституційного Суду.

2. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду.

Стаття 10. Повноважність Суду

1. Суд є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо у його складі є щонайменше 12 суддів Конституційного Суду, які набули повноважень згідно зі статтею 17 цього Закону.

Глава 3. СУДДЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 11. Вимоги до судді Конституційного Суду

1. Суддею Конституційного Суду може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості, є правником із визнаним рівнем компетентності.

2. Суддя Конституційного Суду України (далі — суддя Конституційного Суду або Суддя) у своїй діяльності та поза її межами дотримується встановлених Конституційним Судом стандартів професійної етики судді Конституційного Суду.

3. Суддя Конституційного Суду має відповідати критерію політичної нейтральності. Суддя не може належати до політичних партій чи професійних спілок, публічно виявляти прихильність до них, брати участь у будь-якій політичній діяльності.

Суддею Конституційного Суду, зокрема, не може бути призначена на посаду особа, яка на день призначення:

- 1) є членом або обіймає посаду в політичній партії, іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності;
- 2) є обраною на виборну посаду в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, має представницький мандат;
- 3) бере участь в організації або фінансуванні політичної агітації чи іншої політичної діяльності.

Суддя Конституційного Суду не може суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі професійного правничого самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, з іншим представницьким мандатом, з адвокатською діяльністю, з підприємницькою діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї, а також не може входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

4. Особа, яка є власником акцій або володіє іншими корпоративними правами чи має інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті одержання прибутку, на час перебування на посаді судді Конституційного Суду передає такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними, іншими правами або інструкцій щодо реалізації прав, які з них виникають). Суддя Конституційного Суду може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

5. Стосовно осіб, які претендують на зайняття посади судді Конституційного Суду, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції».

На суддів Конституційного Суду поширюються відповідні вимоги та обмеження, встановлені для них Законом України «Про запобігання корупції».

Стаття 12. Конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду

1. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду на конкурсних засадах щодо осіб, яких призначає Президент України, здійснює конкурсна комісія, яку створює Президент України.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду у Верховній Раді України здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України (далі — Комітет), у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України, з урахуванням положень цієї статті.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду з'їздом суддів України (далі — З'їзд) здійснює Рада суддів України.

2. Про початок конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду оголошується на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Ради суддів України не пізніше ніж за три місяці до дня закінчення строку повноважень чи досягнення граничного віку перебування на посаді судді Конституційного Суду або не пізніше одного місяця з дня виникнення вакансії на посаду судді Конституційного Суду в разі, якщо повноваження судді Конституційного Суду припинено чи його звільнено з посади з підстав, передбачених статтею 149¹ Конституції України.

3. Склад конкурсної комісії, створеної Президентом України, формується з числа правників з визнаним рівнем компетентності, які не беруть участі в конкурсному відборі на посаду судді Конституційного Суду.

4. Конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України упродовж одного місяця з дня оголошення про початок конкурсу в межах загального строку проведення конкурсу, передбаченого частиною шостою цієї статті, приймає заяви від осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду і відповідають встановленим Конституцією України вимогам.

До заяви особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду, додаються:

- 1) автобіографія;
- 2) мотиваційний лист, у якому викладаються мотиви бути призначеним суддею Конституційного Суду;
- 3) копія документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України;
- 4) документи, що підтверджують стаж професійної діяльності у сфері права;
- 5) декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларація родинних зв'язків судді та декларація доброчесності судді;
- 6) копія диплома про вищу юридичну освіту (з додатками), здобуту в Україні, та/або копії документів про вищу юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності);
- 7) письмова згода на обробку персональних даних та оприлюднення копій документів, визначених цією статтею, крім копії документа, визначеного пунктом 3 цієї частини;
- 8) заява про проведення перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади», або висновок за результатами такої перевірки (за його наявності);
- 9) письмова згода на проведення спеціальної перевірки відповідно до закону;
- 10) інші документи, передбачені Законом України «Про запобігання корупції» для проведення спеціальної перевірки.

Конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України після закінчення строку прийняття заяв, передбачених цією частиною, встановлює відповідність осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду, встановленим Конституцією України та цим Законом вимогам.

Щодо кандидатів, які відповідають зазначеним вимогам, оприлюднюються їх автобіографії та мотиваційні листи, а також проводиться спеціальна перевірка у порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції». Стосовно

кандидатів, призначення яких здійснюється З'їздом, організовує проведення спеціальної перевірки Рада суддів України.

5. За результатами вивчення документів та відомостей, наданих кандидатами, та співбесіди з ними конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України ухвалює рекомендацію щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду.

Конкурсна комісія, Рада суддів України складають списки кандидатів, рекомендованих на посаду судді Конституційного Суду, на підставі яких суб'єкти призначення приймають відповідні рішення. Такі списки мають містити кількість кандидатур, яка щонайменше втричі перевищує кількість вакансій.

6. Загальний строк проведення конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду становить два місяці.

Стаття 13. Порядок призначення судді Конституційного Суду Президентом України

1. За результатами конкурсного відбору Президент України видає указ про призначення на посаду судді Конституційного Суду.

2. Президент України призначає особу на посаду судді Конституційного Суду не пізніше трьох місяців із дня припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду, якого призначив Президент України.

Стаття 14. Порядок призначення судді Конституційного Суду Верховною Радою України

1. Порядок призначення судді Конституційного Суду Верховною Радою України встановлюється Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 15. Порядок призначення судді Конституційного Суду з'їздом суддів України

1. За результатами конкурсного відбору З'їзд відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів З'їзду включає кандидатури на посаду судді Конституційного Суду до бюлетеня для таємного голосування.

2. Призначеним на посаду судді Конституційного Суду вважається той кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів З'їзду.

Якщо за результатами голосування суддя Конституційного Суду не призначений, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами.

3. З'їзд призначає особу на посаду судді Конституційного Суду не пізніше трьох місяців із дня припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду, якого призначив З'їзд.

4. Рішення З'їзду про призначення на посаду судді Конституційного Суду підписують головуючий на З'їзді та секретар.

5. Порядок скликання та порядок проведення з'їзду суддів України визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Стаття 16. Призначення і строк перебування на посаді судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Стаття 17. Набуття повноважень суддею Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду набуває повноважень з дня складення ним на спеціальному пленарному засіданні Суду присяги такого змісту:

«Я (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді Конституційного Суду України, урочисто присягаю на вірність Україні, бути незалежним, чесним і сумлінним при виконанні високих обов'язків судді Конституційного Суду України, забезпечувати верховенство Конституції України, захищати конституційний лад держави, утверджуючи права та свободи людини».

2. Спеціальне пленарне засідання Суду відбувається за скликанням Голови Суду або судді Конституційного Суду, який виконує його обов'язки, не пізніше п'ятого робочого дня з дня призначення Судді на посаду.

3. Урочиста церемонія складення суддею Конституційного Суду присяги на спеціальному пленарному засіданні відбувається в Залі засідань Суду. Порядок урочистої церемонії встановлюється Регламентом.

Стаття 18. Статус судді Конституційного Суду

1. Статус судді Конституційного Суду визначають Конституція України та цей Закон.

2. Особа набуває статусу судді Конституційного Суду з дня, що є наступним за днем призначення на посаду.

3. Повноваження судді Конституційного Суду та гарантії його діяльності не можуть бути обмежені при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

4. Суддя здійснює попередню підготовку питань, що їх розглядають Велика палата, Сенат, Колегія суддів Конституційного Суду України (далі — Колегія), та бере участь у розгляді справ.

5. Суддя Конституційного Суду може публічно висловлювати свою думку щодо суті лише тих справ, у яких Суд уже ухвалив рішення чи надав висновок.

6. Суддю Конституційного Суду під час перебування на посаді не може бути нагороджено державними нагородами України, відзнаками, спеціальними званнями України, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами, за винятком нагородження за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

7. Опис і зразок посвідчення судді Конституційного Суду, судді Конституційного Суду у відставці встановлюється Регламентом.

8. Посвідчення судді Конституційного Суду підписує Президент України. Посвідчення судді Конституційного Суду у відставці підписує Голова Суду.

Стаття 19. Мантія та нагрудний знак судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду на засіданнях у відкритій частині пленарного засідання Суду здійснює свої повноваження у мантії та з нагрудним знаком.

2. Суддя Конституційного Суду має бути забезпечений мантиєю та нагрудним знаком за рахунок коштів Державного бюджету України.

3. Опис мантиї та нагрудного знака судді Конституційного Суду встановлюється Регламентом.

Стаття 20. Припинення повноважень судді Конституційного Суду

1. Повноваження судді Конституційного Суду припиняються у разі:

- 1) закінчення строку його повноважень;
- 2) досягнення ним сімдесяти років;
- 3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави, що встановлено в порядку, визначеному законом;
- 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину;
- 6) смерті.

2. Припинення повноважень судді Конституційного Суду є підставою для припинення з ним трудових відносин, про що Голова Суду видає розпорядження.

Стаття 21. Звільнення з посади судді Конституційного Суду

1. Підставами для звільнення судді Конституційного Суду з посади є:

1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, що підтверджується медичним висновком, який надає медична комісія, створена центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, за зверненням Голови Суду, а в разі його відсутності — заступника Голови Суду, а в разі відсутності обох — Судді, який виконує обов'язки Голови Суду;

2) порушення ним вимог щодо несумісності, визначених у частинах третій та четвертій статті 11 цього Закону. Питання порушення Суддею вимог щодо несумісності розглядається на спеціальному пленарному засіданні Суду за наявності висновку постійної комісії з питань регламенту та етики Суду. У разі підтвердження наявності обставин, що свідчать про порушення Суддею вимог щодо несумісності, Суддю попереджають про необхідність усунення таких обставин упродовж строку, встановленого Судом. Якщо Суддя не усунув обставин, що свідчать про порушення вимог несумісності, упродовж строку, встановленого Судом, Суд ухвалює рішення про його звільнення;

3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Конституційного Суду або виявило його невідповідність займаній посаді. Питання про звільнення Судді з посади за такою підставою Суд розглядає на спеціальному пленарному засіданні за наявності висновку постійної комісії з питань регламенту та етики Суду;

4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду Суд ухвалює щонайменше двома третинами від його конституційного складу.

2. Суддя Конституційного Суду може подати заяву про відставку за наявності стажу на посаді судді Конституційного Суду щонайменше чотири роки, заяву про відставку за станом здоров'я безвідносно до стажу на посаді, а також заяву про звільнення з посади за власним бажанням безвідносно до мотивів.

3. У разі подання суддею Конституційного Суду заяви про відставку або про звільнення за власним бажанням він продовжує здійснювати свої повноваження до ухвалення на спеціальному пленарному засіданні Суду відповідного рішення щодо його звільнення.

Суд ухвалює рішення про звільнення судді Конституційного Суду з посади протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви.

Стаття 22. Збори суддів Конституційного Суду

1. Збори суддів Конституційного Суду є організаційною формою суддівського самоврядування.

2. Збори суддів Конституційного Суду вирішують питання, які безпосередньо не пов'язані зі здійсненням конституційного провадження та не належать до питань, що їх вирішує Суд на своїх засіданнях.

Збори суддів Конституційного Суду є повноважними за умови присутності на них не менш як двох третин від загального складу Суду.

Збори суддів Конституційного Суду ухвалюють рішення більшістю голосів присутніх на зборах суддів Конституційного Суду відкритим голосуванням, якщо не ухвалено рішення про таємне голосування.

Стаття 23. Позасудова діяльність судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду може брати участь у науково-практичних конференціях, симпозіумах, фахових національних, міжнародних, інших заходах.

2. Суддя Конституційного Суду може здійснювати викладацьку, наукову або творчу діяльність.

Глава 4. ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 24. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду здійснює свої повноваження, керуючись Конституцією України та цим Законом, на засадах верховенства права. Вплив на суддю Конституційного Суду у будь-який спосіб забороняється.

2. Суддя Конституційного Суду за межами обговорення справи при її розгляді в Суді не надає жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у провадженні Суду.

3. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

4. Суддю без згоди Суду не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання Судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

5. Подання про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді вносить до Суду Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження.

6. Рішення про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді Суд ухвалює на спеціальному пленарному засіданні у формі постанови.

7. Суддя Конституційного Суду не може бути підданий приводу чи примусовому допровадженню до будь-якого органу або установи, крім суду.

8. Суддя Конституційного Суду, затриманий за адміністративне правопорушення або за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, має бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Суд надав згоду на затримання Судді у зв'язку з таким діянням;

2) якщо його затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суд має бути негайно повідомлений про затримання Судді.

9. Судді Конституційного Суду про підозру у вчиненні кримінального правопорушення повідомляє Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження.

Стаття 25. Гарантії безпеки судді Конституційного Суду та членів його сім'ї

1. Безпека судді Конституційного Суду та членів його сім'ї (батьків, чоловіка/дружини, дітей) перебуває під особливим захистом держави. Органи правопорядку вживають заходів задля безпеки Судді та членів його сім'ї за наявності відповідної заяви Судді.

2. Вчинені у зв'язку з діяльністю Судді посягання на його життя і здоров'я, погроза вбивством, насильством та вчинення таких самих дій щодо членів його сім'ї мають наслідком відповідальність, установлену законом.

Стаття 26. Винагорода судді Конституційного Суду

1. Винагорода судді Конституційного Суду встановлюється цим Законом.

2. Винагорода Судді складається з посадового окладу та доплати за перебування на адміністративній посаді в Конституційному Суді.

Винагорода виплачується з дня, що є наступним за днем призначення Судді на посаду.

3. Посадовий оклад судді Конституційного Суду встановлюється у розмірі посадового окладу судді Верховного Суду.

4. Суддям Конституційного Суду, які обіймають посади секретаря Колегії, виплачується щомісячна доплата у розмірі 5 відсотків посадового окладу Судді; заступника Голови Суду — 10 відсотків посадового окладу Судді; Голови Суду — 15 відсотків посадового окладу Судді.

Стаття 27. Щомісячне довічне грошове утримання судді Конституційного Суду у відставці або пенсія

1. Суддя Конституційного Суду у відставці отримує щомісячне довічне грошове утримання, яке виплачується у розмірі 50 відсотків винагороди судді Конституційного Суду.

2. У разі збільшення розміру винагороди судді Конституційного Суду відповідно здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного гро-

шового утримання судді Конституційного Суду у відставці. Перерахунок щомісячного довічного грошового утримання здійснюється з усієї суми винагороди Судді з дня виникнення права на відповідний перерахунок.

3. Щомісячне довічне грошове утримання судді Конституційного Суду у відставці виплачується безвідносно до заробітку (прибутку), що його Суддя одержав після виходу у відставку. Щомісячне довічне грошове утримання судді Конституційного Суду у відставці виплачують органи Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.

4. Судді Конституційного Суду, який не має права на відставку, при досягненні пенсійного віку, встановленого законом, призначається пенсія на умовах, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Стаття 28. Відпустка судді Конституційного Суду

1. Судді Конституційного Суду надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів.

Стаття 29. Забезпечення посадових потреб Судді

1. Суддя Конституційного Суду забезпечується окремим кабінетом, робочим місцем, службовим транспортом та необхідними для роботи засобами.

Стаття 30. Наукові консультанти і помічники судді Конституційного Суду

1. Суддя Конституційного Суду має двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби.

Наукові консультанти і помічник виконують доручення Судді зі справ конституційного провадження і підпорядковані йому безпосередньо.

2. Призначення особи на посаду наукового консультанта, помічника Судді здійснює керівник Секретаріату Суду за поданням Судді.

За пропозицією Судді для зазначених осіб може бути встановлений строк випробування відповідно до вимог законодавства про працю.

3. На посаду наукового консультанта може бути призначена особа, яка є громадянином України, має вищу юридичну освіту, а також стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років та вільно володіє державною мовою.

4. Науковий консультант, помічник Судді працюють за строковим трудовим договором упродовж перебування Судді на посаді.

Звільнення наукового консультанта, помічника Судді із займаних посад відбувається з дотриманням передбачених законодавством про працю гарантій та з урахуванням законодавства про державну службу.

Науковий консультант, помічник Судді можуть бути звільнені із займаних посад достроково за поданням Судді.

5. До наукового консультанта, помічника Судді застосовуються ті самі, що й до Судді, обмеження щодо розголошення відомостей стосовно конституційних проваджень, які стали їм відомими у зв'язку з виконанням ними своїх обов'язків.

Стаття 31. Збереження звання судді Конституційного Суду

1. За суддею Конституційного Суду, який вийшов у відставку, зберігається звання судді Конституційного Суду.

2. Звання судді Конституційного Суду, а також право на отримання ним щомісячного довічного грошового утримання, якщо Суддя має стаж роботи, що дає йому право на відставку, зберігається за Суддею, повноваження якого припинено з підстав, встановлених пунктами 1, 2 частини першої статті 149¹ Конституції України, або якого звільнено з підстав, встановлених пунктами 1, 4 частини другої статті 149¹ Конституції України.

Глава 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 32. Організаційна структура Суду

1. У складі Суду діють Велика палата, два сенати та шість колегій.

2. Велика палата, сенати, колегії у межах визначених цим Законом повноважень щодо конституційного провадження діють як Конституційний Суд.

3. Представницькі, організаційні, розпорядчі функції здійснюють Голова Суду, заступник Голови Суду, секретарі колегій.

4. Велика палата, Сенат, Колегія мають статус органів Суду.

Стаття 33. Голова Суду

1. Голова Суду очолює Суд та організовує його діяльність.

2. Голова Суду:

1) здійснює загальне керівництво організацією роботи Суду та Секретаріату Суду;

2) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання Суду, засідання, пленарні засідання Великої палати;

3) головує на засіданнях, спеціальних пленарних засіданнях Суду, засіданнях, пленарних засіданнях Великої палати;

4) входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях;

5) здійснює розпорядження бюджетними коштами на утримання і забезпечення діяльності Суду відповідно до затвердженого Судом кошторису та контролює ефективність використання цих коштів Секретаріатом Суду;

6) виконує інші повноваження, передбачені цим Законом та Регламентом.

3. Голова Суду представляє Суд у відносинах з органами державної влади, іншими державними органами України, органами місцевого самоврядування, юридичними особами всіх форм власності, а також з органами іноземних держав і міжнародних організацій.

4. Голову Суду обирають на спеціальному пленарному засіданні Суду зі складу суддів Конституційного Суду лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів із будь-яким числом кандидатур, запропонованих суддями Конституційного Суду.

5. Для обрання Голови Суду на спеціальному пленарному засіданні Суду створюється комісія з числа суддів Конституційного Суду.

6. Головою Суду вважається обраний кандидат, за якого проголосувала більшість суддів Конституційного Суду від конституційного складу Суду.

Якщо запропоновано не більше двох кандидатів і Голову Суду не було обрано, проводяться нові вибори.

Якщо запропоновано більше двох кандидатів і жодного з них не було обрано, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які одержали найбільшу кількість голосів.

Якщо при повторному голосуванні Голову Суду не було обрано, проводяться нові вибори.

Під час голосування Суддя може проголосувати лише за одну кандидатуру.

7. За відсутності Голови Суду його обов'язки виконує заступник Голови Суду, а за відсутності обох — старший за віком Суддя.

8. У разі подання Головою Суду заяви про звільнення з посади Суд ухвалює рішення про дострокове звільнення з цієї посади, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду від конституційного складу Суду.

Стаття 34. Заступник Голови Суду

1. Заступник Голови Суду виконує за дорученням Голови Суду окремі його повноваження.

2. Заступника Голови Суду обирають за пропозицією Голови Суду лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів у порядку, встановленому статтею 33 цього Закону.

3. Заступник Голови Суду входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях.

4. У разі подання заступником Голови Суду заяви про звільнення з посади Суд ухвалює рішення про дострокове звільнення з цієї посади, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду від конституційного складу Суду.

Стаття 35. Велика палата

1. Велика палата діє у складі всіх суддів Конституційного Суду.

2. Велика палата розглядає питання щодо:

1) відповідності Конституції України (конституційності) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційного тлумачення Конституції України;

3) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, встановлених статтями 111 і 151 Конституції України;

6) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

7) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України;

9) відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати у випадках, визначених цим Законом.

3. До повноважень Великої палати також належить вирішення процедурних питань, що виникають під час конституційного провадження згідно з цим Законом.

Стаття 36. Сенат

1. Сенат діє у складі дев'яти суддів Конституційного Суду.

Якщо кількість суддів Конституційного Суду є меншою за 18, Сенат є повноважним за умови участі в ньому щонайменше шести суддів Конституційного Суду.

2. Склад сенатів формується на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду шляхом жеребкування. Стосовно Голови Конституційного Суду та заступника Голови Конституційного Суду жеребкування не проводиться.

Персональний склад сенатів затверджується постановою Конституційного Суду.

Сенат розглядає справи за участю щонайменше шести суддів Конституційного Суду.

На засіданнях сенатів головує відповідно Голова Конституційного Суду та заступник Голови Конституційного Суду, а у разі їх відсутності — старший за віком Суддя, що входить до складу відповідного Сенату.

3. Сенати утворюються у порядку, встановленому Регламентом.

4. Сенат розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами, а також інші питання, визначені цим Законом.

Стаття 37. Колегія

1. Колегія діє у складі трьох суддів Конституційного Суду.

Суд на спеціальному пленарному засіданні шляхом жеребкування утворює в межах сенатів колегії в порядку, встановленому Регламентом.

Один і той самий Суддя не може входити на постійній основі до складу кількох колегій.

Суд затверджує персональний склад Колегії постановою.

Якщо Колегія неповноважна за складом, до її складу тимчасово залучають Суддю з іншої Колегії в порядку, встановленому Регламентом.

2. До повноважень Колегії належить вирішення питань щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою.

3. Колегія більшістю голосів від її складу постановляє ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

4. Якщо Колегія постановила ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням або за конституційним зверненням, секретар Колегії вносить пропозицію Голові Суду скликати засідання Великої палати для розгляду питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Якщо Колегія постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням або за конституційним звернен-

ням, секретар Колегії передає конституційне подання або конституційне звернення на розгляд Великої палати для вирішення питання щодо відкриття конституційного провадження у справі.

5. Якщо Колегія постановила ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, секретар Колегії вносить пропозицію головному відповідного Сенату скликати його засідання для розгляду питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Якщо Колегія не одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, секретар Колегії передає конституційну скаргу на розгляд Сенату для вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі.

6. Одностайно постановлена ухвала Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною.

Стаття 38. Секретар Колегії

1. Секретаря Колегії обирають у порядку, встановленому Регламентом, із числа суддів Конституційного Суду, які входять до її складу.

2. Секретар Колегії:

1) скликає засідання Колегії та головує на ньому;

2) вносить пропозицію головному в Сенаті скликати відповідно засідання Сенату, пленарне засідання Сенату, а головному у Великій палаті — засідання Великої палати;

3) виконує інші повноваження відповідно до цього Закону.

Стаття 39. Засідання Суду, пов'язані з організаційною діяльністю

1. Для вирішення питань, пов'язаних з організаційною діяльністю Суду, скликаються спеціальні пленарні засідання Суду та засідання Суду.

2. Виключно на спеціальних пленарних засіданнях Суду здійснюється:

1) обрання Голови Суду, заступника Голови Суду;

2) складання новопризначеними Суддями присяги;

3) ухвалення рішення про надання згоди на затримання або утримування під вартою чи арештом Судді;

4) винесення попередження Судді про необхідність усунення обставин, що свідчать про порушення ним вимог щодо несумісності;

5) ухвалення рішення про звільнення Судді з посади відповідно до статті 21 цього Закону;

6) ухвалення Регламенту;

7) затвердження персонального складу сенатів;

8) утворення колегій, затвердження їх персональних складів.

3. Спеціальне пленарне засідання є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 12 суддів Конституційного Суду, які набули повноважень відповідно до цього Закону. Така вимога не поширюється на спеціальне пленарне засідання, на якому новопризначені судді Конституційного Суду складають присягу.

4. На засіданнях Суду вирішує організаційні, фінансові, кадрові та інші питання внутрішньої діяльності Суду, не пов'язані з конституційним провадженням.

Засідання Суду є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 10 суддів Конституційного Суду.

5. Рішення спеціального пленарного засідання, засідання ухвалює більшість суддів Конституційного Суду, які беруть у ньому участь, крім випадків, визначених цим Законом, у формі постанови.

6. Порядок проведення засідань та спеціальних пленарних засідань Суду встановлюється Регламентом.

Стаття 40. Постійні комісії Суду

1. Допоміжними органами Суду з питань організації його внутрішньої діяльності є постійні комісії.

2. Суд на засіданні створює з числа суддів Конституційного Суду постійні комісії та затверджує положення про них.

3. Голову постійної комісії обирає комісія зі свого складу.

Стаття 41. Науково-консультативна рада Суду

1. Науково-консультативна рада утворюється при Конституційному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Конституційного Суду, що потребують наукового забезпечення.

2. Положення та склад Науково-консультативної ради затверджує Суд на своєму засіданні.

Стаття 42. Доступ до публічної інформації в Суді

1. Акти Конституційного Суду, засідання Суду та інформація щодо справ, які розглядає Суд, є відкритими, якщо інше не встановлено цим Законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в Суді усної або письмової інформації про результати розгляду його справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до рішення Суду в порядку, встановленому цим Законом.

2. Інформація про конституційні подання, конституційні звернення, конституційні скарги, що надійшли до Суду, перебіг справи, дату і час засідання Сенату, Великої палати є відкритою та оприлюднюється на офіційному веб-сайті Суду, якщо інше не встановлено цим Законом.

3. Суд на своєму офіційному веб-сайті оприлюднює:

1) інформацію про конституційні подання, конституційні звернення, конституційні скарги;

2) повідомлення про порядок денний пленарних засідань Великої палати та сенатів, прес-релізи, іншу інформацію;

3) матеріали судових справ, ухвалені рішення або надані висновки щодо розглянутих Судом справ, окрім матеріалів закритої частини пленарних засідань Сенату чи Великої палати та матеріалів, які містять інформацію з обмеженим доступом;

4) записи відеотрансляцій відкритої частини пленарних засідань Суду;

5) щорічну інформаційну доповідь Суду.

4. Суд надає інформацію за запитом відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Інформація за запитом щодо матеріалів справи, яку розглядає Суд, не надається.

5. Оприлюднення та надання інформації за запитом забезпечує Секретаріат Суду.

Стаття 43. Щорічна інформаційна доповідь Суду

1. Упродовж першого кварталу кожного року Суд оприлюднює щорічну інформаційну доповідь за підсумками своєї діяльності та фінансового забезпечення у попередньому році.

2. Текст щорічної інформаційної доповіді Суд затверджує на своєму засіданні.

3. Порядок підготовки щорічної інформаційної доповіді, її розгляду та затвердження, строки її оприлюднення встановлюється Регламентом.

4. Суд надсилає щорічну інформаційну доповідь Верховній Раді України, Президентові України, Кабінетові Міністрів України, Верховному Суду, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Стаття 44. Секретаріат Суду

1. Секретаріат Суду (далі — Секретаріат) здійснює організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду.

2. Секретаріат:

1) забезпечує підготовку та проведення засідань колегій, засідань і пленарних засідань сенатів та Великої палати, засідань і спеціальних пленарних засідань Суду;

2) забезпечує діяльність Голови Суду, заступника Голови Суду, секретарів колегій, суддів Конституційного Суду;

3) забезпечує офіційне оприлюднення актів Суду;

4) надсилає акти Суду згідно з частиною шостою статті 88 цього Закону;

5) надсилає відповідні акти Суду до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну правову політику, для внесення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та опублікування в Офіційному віснику України;

6) здійснює реєстрацію та попередню перевірку всіх форм звернень, що надійшли до Суду, готує попередні висновки про наявність підстав для відкриття конституційного провадження у справі або відмови у відкритті конституційного провадження;

7) здійснює офіційне спілкування із суб'єктами звернень до Суду, учасниками конституційного провадження та особами, залученими до участі у конституційному провадженні;

8) може брати участь у підготовці проектів нормативних актів, що стосуються питань діяльності Суду;

9) забезпечує діяльність постійних комісій Суду, Науково-консультативної ради Суду;

10) здійснює контроль за своєчасним надходженням документів, матеріалів та іншої інформації у конкретній справі, яку готує до розгляду або розглядає Суд, а також документів, матеріалів та іншої інформації, витребуваних Суддею-доповідачем у справі згідно з цим Законом;

11) узагальнює практику виконання актів Суду;

12) виконує інші завдання, передбачені цим Законом та Регламентом.

3. Секретаріат очолює керівник Секретаріату, якого Суд призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Голови Суду. Кандидат на посаду керівника

Секретаріату має відповідати кваліфікаційним вимогам, передбаченим Законом України «Про державну службу» для осіб, які претендують на зайняття посади державної служби категорії «А», а також мати вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше 10 років.

4. Керівник Секретаріату має першого заступника, заступників, яких Суд призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Голови Суду. Кандидати на посади першого заступника та заступників керівника Секретаріату мають відповідати кваліфікаційним вимогам, передбаченим Законом України «Про державну службу» для осіб, які претендують на зайняття посади державної служби категорії «А».

5. У складі Секретаріату діє служба судових розпорядників.

6. Державних службовців, інших працівників Секретаріату призначає на посади та звільняє з посад керівник Секретаріату, крім тих, кого призначає на посаду та звільняє з посади Суд, у порядку, встановленому законодавством про державну службу та про працю.

7. Розмір посадового окладу державних службовців та інших працівників Секретаріату не може бути меншим від того, що встановлений умовами оплати праці для відповідних посад державних службовців та інших працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України.

8. Патронатна служба Судді створюється у складі Секретаріату. Заробітна плата працівникам патронатної служби Судді виплачується з фонду оплати праці Секретаріату.

9. Порядок проходження державної служби, права, обов'язки і відповідальність державних службовців, працівників патронатної служби Судді встановлюються і визначаються у законодавстві про державну службу та про працю з урахуванням особливостей, що містяться в цьому Законі та Регламенті.

10. Положення про Секретаріат, його структуру і штатний розпис затверджує Суд за поданням керівника Секретаріату.

Стаття 45. Архів Суду

1. Матеріали діяльності Суду зберігаються в Архіві Суду.

2. Матеріали справ, щодо яких Суд ухвалив рішення або надав висновок, зберігаються в Архіві Суду 100 років. Рішення та висновки Суду з особистими підписами суддів Конституційного Суду зберігаються в Архіві Суду безстроково.

3. Положення про Архів Суду затверджує Суд.

Стаття 46. Бібліотека Суду

1. Для забезпечення Суду науковою та іншою спеціальною літературою діє Бібліотека Суду.

2. Положення про Бібліотеку Суду затверджує Суд.

Стаття 47. Офіційне видання Суду

1. Офіційним виданням Суду є «Вісник Конституційного Суду України».

2. Видання «Вісника Конституційного Суду України» забезпечує редакційна рада, склад якої затверджує Суд.

Глава 6. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 48. Гарантії фінансової незалежності Суду

1. Видатки на фінансове забезпечення діяльності Суду визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України.

Видатки на фінансове забезпечення діяльності Суду не можуть бути скорочені в поточному бюджетному періоді.

Обсяг видатків на фінансування діяльності Суду в наступному році не може бути меншим за обсяг видатків у попередньому фінансовому році.

2. Суд відповідно до Бюджетного кодексу України здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності.

Стаття 49. Майно та статус Суду як юридичної особи

1. Будівля, інше нерухоме майно та рухоме майно, що передані Суду для забезпечення його діяльності, є державною власністю і не можуть бути вилучені або передані іншим органам державної влади чи органам місцевого самоврядування без згоди Суду.

2. Суд є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Розділ II КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Глава 7. ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 50. Форми звернення до Суду

1. Формами звернення до Суду є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга.

Стаття 51. Конституційне подання

1. Конституційним поданням є подане до Суду письмове клопотання щодо:

- 1) визнання акта (його окремих положень) неконституційним;
- 2) офіційного тлумачення Конституції України.

2. У конституційному поданні зазначаються:

- 1) суб'єкт права на конституційне подання;
- 2) відомості про представника суб'єкта права на конституційне подання;
- 3) документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційне подання, із зазначенням повного найменування, номера, дати ухвалення, джерела офіційного видання акта;
- 4) перелік документів і матеріалів, що додаються.

3. У конституційному поданні щодо конституційності акта (його окремих положень) зазначаються акт (його конкретні положення), що належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити акт (його окремі положення), а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності акта (його окремих положень).

4. У конституційному поданні щодо офіційного тлумачення Конституції України зазначаються конкретні положення Конституції України, які потребують офіційного тлумачення, та обґрунтування підстав, які спричинили потребу в тлумаченні.

Стаття 52. Суб'єкт права на конституційне подання

1. Відповідно до Конституції України суб'єктами права на конституційне подання є: Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

2. Заява народного депутата України про відкликання свого підпису під конституційним поданням не має юридичних наслідків.

Стаття 53. Конституційне звернення

1. Конституційним зверненням є подане до Суду письмове клопотання про надання висновку щодо:

1) відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України або міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість;

2) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

4) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

5) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

6) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.

2. У конституційному зверненні зазначаються:

1) суб'єкт права на конституційне звернення;

2) відомості про представника суб'єкта права на конституційне звернення;

3) документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційне звернення, із зазначенням повного найменування, номера, дати ухвалення, джерела офіційного видання акта;

4) перелік документів і матеріалів, що додаються.

3. У конституційному зверненні про відповідність Конституції України міжнародного договору зазначаються конкретні положення договору, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити договір, а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності міжнародного договору (його окремих положень).

4. У конституційному зверненні про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, зазначаються ті питання, конституційність яких оспорується, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити ці питання, а також обґрунтування тверджень щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

5. До конституційного звернення щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту додаються:

1) матеріали щодо ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

2) документи про створення та роботу спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування, висновки і пропозиції цієї комісії;

3) матеріали про розгляд Верховною Радою України висновків і пропозицій відповідної тимчасової слідчої комісії;

4) рішення Верховної Ради України про звинувачення Президента України у вчиненні державної зради або іншого злочину;

5) рішення Верховної Ради України про звернення до Конституційного Суду.

6. У конституційному зверненні про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України зазначається обґрунтування тверджень щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

7. У конституційному зверненні щодо відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України зазначаються акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим (його конкретні положення), що належить перевірити на відповідність Конституції України та законам України, та конкретні положення Конституції України та законів України, на відповідність яким належить перевірити акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим (його окремі положення), а також обґрунтування тверджень щодо невідповідності Конституції України та законам України акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим (його окремих положень).

Стаття 54. Суб'єкт права на конституційне звернення

1. Суб'єктами права на конституційне звернення є:

1) Президент України — за пунктами 1, 2, 6 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статей 137, 151 Конституції України;

2) Верховна Рада України — за пунктами 3, 4, 5 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає з пункту 28 частини першої статті 85, статей 151, 159 Конституції України;

3) Кабінет Міністрів України — за пунктом 1 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статті 151 Конституції України;

4) щонайменше сорок п'ять народних депутатів України — за пунктами 1, 2 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статті 151 Конституції України.

2. Заява народного депутата України про відкликання свого підпису під конституційним зверненням не має юридичних наслідків.

Стаття 55. Конституційна скарга

1. Конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

2. У конституційній скарзі зазначаються:

1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства — місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;

3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;

4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;

5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України;

6) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону;

7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;

8) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив.

Стаття 56. Суб'єкт права на конституційну скаргу

1. Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.

2. Конституційну скаргу фізична особа підписує особисто.

Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені.

3. Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.

Глава 8. ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ЗВЕРНЕНЬ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 57. Попередня перевірка звернень до Суду

1. Звернення до Суду надсилаються поштою або подаються безпосередньо до Секретаріату.

2. Попередню перевірку звернень до Суду здійснює Секретаріат.

3. Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам цього Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу.

Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог цього Закону.

Стаття 58. Розгляд звернень до Суду у колегіях

1. Розгляд звернення до Суду здійснюється у Колегії, до складу якої входить відповідний Суддя-доповідач.

Стаття 59. Суддя-доповідач у справі

1. Суддя-доповідач у справі визначається шляхом розподілу звернень до Суду між Суддями по чергово, в алфавітному порядку з урахуванням прізвища, імені та по батькові, за датою надходження та номером реєстрації безвідносно до форми звернення у порядку, встановленому Регламентом.

2. Якщо Суддя-доповідач не може з поважних причин (через хворобу, відрадження, відпустку тощо) упродовж трьох місяців здійснювати підготовку матеріалів справи до розгляду або його заяву про самовідвід чи заяву про відвід задоволено, секретар Колегії, до складу якої він входить, вносить на розгляд цієї Колегії пропозицію про заміну Судді-доповідача. Якщо неможливо замінити Суддю-доповідача іншим Суддею цієї Колегії, секретар Колегії вносить Голові Суду чи заступникові Голови Суду пропозицію передати справу до іншої Колегії.

3. Якщо декілька конституційних проваджень об'єднано в одне, може бути призначений один Суддя-доповідач.

4. Суддя-доповідач:

1) вивчає порушені у зверненні питання і готує матеріали на розгляд Колегії, Сенату, Великої палати;

2) витребує документи, матеріали, інші відомості, що стосуються справи, від суб'єкта звернення, Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань;

3) дає доручення відповідним підрозділам Секретаріату та встановлює строки їх виконання;

4) залучає спеціалістів для консультацій, дослідження документів;

5) вносить на розгляд Сенату, Великої палати пропозиції щодо призначення експертизи у справі, залучення до участі в конституційному провадженні спеціалістів, виклику посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, уповноважених осіб, які діють від імені суб'єкта права на звернення, а також громадян, участь яких може сприяти об'єктивному та повному розгляду справи;

6) здійснює інші повноваження, визначені Регламентом.

5. Якщо Суддя-доповідач вважає, що у відкритому конституційному провадженні за конституційною скаргою існують визначені статтею 68 цього Закону підстави для передачі справи на розгляд Великої палати, він вносить на розгляд Сенату проект ухвали про відмову Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати.

Стаття 60. Конфлікт інтересів та відвід (самовідвід) Судді

1. Суддя Конституційного Суду не може брати участі у підготовці, розгляді та прийнятті рішень, виконувати інші повноваження у питаннях, щодо яких у нього наявний реальний чи потенційний конфлікт інтересів.

2. У разі наявності у судді Конституційного Суду реального чи потенційного конфлікту інтересів він повинен протягом одного робочого дня письмово поінформувати про це Суд та заявити самовідвід.

3. З тих самих підстав відвід судді Конституційного Суду можуть заявити особи, які є учасниками конституційного провадження.

4. Відвід (самовідвід) застосовується, зокрема, якщо:

1) Суддя безпосередньо або опосередковано заінтересований у результаті розгляду справи;

2) Суддя є членом сім'ї або близьким родичем осіб, які беруть участь у справі;

3) є інші обставини, що викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості Судді.

5. Заява про відвід (самовідвід) подається у письмовій формі та розглядається Судом у порядку, встановленому Регламентом.

Примітка. Терміни «реальний конфлікт інтересів», «потенційний конфлікт інтересів» вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про запобігання корупції».

Глава 9. ВІДКРИТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

Стаття 61. Відкриття конституційного провадження у справі

1. Питання щодо відкриття конституційного провадження у справі вирішуються на засіданнях колегій, сенатів, Великої палати.

2. Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням постановляє:

1) Колегія;

2) Велика палата — у разі незгоди з ухвалою Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

3. Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою постановляє:

1) Колегія;

2) Сенат — у разі незгоди з ухвалою Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, постановленою неодностайно.

4. Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі Колегія постановляє не пізніше одного місяця з дня визначення Судді-доповідача. Зазначений строк може бути подовжено на засіданні Великої палати за клопотанням Судді-доповідача чи головуючого в Сенаті.

5. Справу, за якою відкрито конституційне провадження, розглядає відповідно Сенат або Велика палата на пленарному засіданні в порядку та строк, встановлені цим Законом.

6. Дату розгляду справи Сенатом, Великою палатою визначає відповідно Голова Суду, заступник Голови Суду.

7. Суб'єкт звернення має бути повідомлений про відкриття конституційного провадження у справі в десятиденний строк з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі.

Стаття 62. Підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі

1. Підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є:
  - 1) звернення до Суду неналежним суб'єктом;
  - 2) неналежність до повноважень Суду питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, конституційній скарзі;
  - 3) невідповідність конституційного подання чи конституційного звернення вимогам, передбаченим цим Законом;
  - 4) неприйнятність конституційної скарги;
  - 5) втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України, крім випадків, передбачених частиною другою статті 8 цього Закону;
  - 6) наявність рішення, висновку Суду щодо того самого предмета конституційного подання, конституційного звернення, конституційної скарги, а також ухвал Суду про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження у справі, якщо їх постановлено на підставі пунктів 1, 2 цієї частини.

Стаття 63. Припинення розгляду звернень до Суду

1. Звернення до Суду безвідносно до його форми може бути відкликане за письмовою заявою суб'єкта звернення, який його подав до Суду, в будь-який час після відкриття конституційного провадження, але до переходу Суду в закриту частину пленарного засідання для ухвалення рішення чи надання висновку.

2. Ухвалу про закриття конституційного провадження у справі за зверненням, стосовно якого подано заяву про відкликання, постановляє:

1) Велика палата на пленарному засіданні — у справах за конституційним поданням, конституційним зверненням, а також за конституційною скаргою (у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати);

2) Сенат на пленарному засіданні — у справах за конституційною скаргою.

3. Якщо Сенат чи Велика палата вважає, що порушені у конституційній скарзі питання мають особливе суспільне значення для захисту прав людини, Суд може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб'єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання.

4. Сенат чи Велика палата закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 62 цього Закону.

5. Відставка за власним бажанням Президента України, якому пред'явлено звинувачення, є підставою для закриття конституційного провадження у справі щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту.

Глава 10. РОЗГЛЯД СПРАВ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ

Стаття 64. Форми конституційного провадження

1. Справи, конституційне провадження щодо яких відкрито, Суд розглядає в порядку письмового або усного провадження.
2. Основною формою розгляду справ у Суді є письмове провадження. Форму провадження визначає Сенат, Велика палата.
3. У справі, яку Суд розглядає в порядку письмового провадження, окремі питання можуть розглядатися в порядку усного провадження.

Стаття 65. Засідання та пленарні засідання

1. Розгляд справ, конституційне провадження щодо яких відкрито, здійснюється на пленарних засіданнях сенатів, Великої палати.
2. Порядок проведення засідань, пленарних засідань встановлюється цим Законом та Регламентом.
3. На засіданнях та пленарних засіданнях Великої палати, Сенату головує Голова Суду чи заступник Голови Суду, а у разі їх відсутності — старший за віком Суддя.

Стаття 66. Засідання та пленарні засідання Великої палати

1. Велика палата на засіданнях розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справах за конституційним поданням, конституційним зверненням у разі постановлення Колегією ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.
2. Засідання Великої палати є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 12 суддів Конституційного Суду.
3. Ухвала Великої палати є постановленою, якщо за неї проголосувала більшість суддів Конституційного Суду, які беруть участь у її засіданні. Якщо голоси суддів Конституційного Суду поділилися порівну, конституційне провадження у справі вважається відкритим.
4. У разі постановлення Великою палатою ухвали про відкриття конституційного провадження у справі Голова Суду вносить справу на розгляд пленарного засідання Великої палати.
5. Постановлена Великою палатою ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі є остаточною.
6. Велика палата на пленарних засіданнях розглядає справи, провадження в яких відкрито за конституційним поданням, конституційним зверненням, та справи, провадження в яких відкрито за конституційною скаргою, але Сенат відмовився від розгляду справи на розсуд Великої палати.
7. Відкрита частина пленарного засідання Великої палати у формі усного провадження підлягає фіксуванню за допомогою технічних засобів та шляхом ведення протоколу.
8. Велика палата ухвалює рішення, надає висновок на закритій частині пленарного засідання.
9. Виступи суддів Конституційного Суду у закритій частині пленарного засідання Великої палати є службовою інформацією і не можуть бути розголошені.
10. Протокол закритої частини пленарного засідання Великої палати не може бути розголошений і зберігається окремо від матеріалів справи.

11. Рішення Суду є ухваленим Великою палатою, а його висновок — наданим, якщо за це проголосували щонайменше 10 суддів Конституційного Суду.

Стаття 67. Засідання та пленарні засідання Сенату

1. Сенат на засіданні розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, якщо Колегія не одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження.

2. Засідання та пленарні засідання Сенату є повноважними, якщо на них присутні щонайменше шість суддів Конституційного Суду від складу Сенату.

3. Ухвала Сенату є постановленою, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду, які беруть участь у засіданні.

4. Якщо голоси суддів Конституційного Суду, які входять до складу Сенату, поділилися порівну, конституційне провадження у справі вважається відкритим.

5. У разі постановлення на засіданні Колегії, Сенату ухвали про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Голова Суду чи заступник Голови Суду вносить цю справу на розгляд пленарного засідання відповідного Сенату.

6. Постановлена Сенатом ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною.

7. Відкрита частина пленарного засідання Сенату у формі усного провадження підлягає фіксуванню за допомогою технічних засобів та шляхом ведення протоколу.

8. Сенат ухвалює рішення на закритій частині пленарного засідання.

9. Виступи суддів Конституційного Суду на закритій частині пленарного засідання Сенату є службовою інформацією і не можуть бути розголошені.

10. Протокол закритої частини пленарного засідання Сенату не розголошується і зберігається окремо від матеріалів справи.

11. Рішення Суду у справі за конституційною скаргою є ухваленим, якщо за це проголосували щонайменше дві третини суддів Конституційного Суду, які розглядають справу в Сенаті.

Стаття 68. Відмова Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати

1. Якщо під час розгляду Сенатом справи виникає необхідність в тлумаченні Конституції України або якщо вирішення питання, яке розглядає Сенат, може спричинити несумісність із юридичними позиціями, постановленими Судом попередньо, Сенат може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на розсуд Великої палати.

2. Про відмову від розгляду справи на розсуд Великої палати Сенат більшістю суддів Конституційного Суду, які беруть участь у засіданні, постановляє ухвалу, в якій викладає відповідні підстави.

Стаття 69. Забезпечення повноти розгляду справи

1. Колегія, Сенат, Велика палата під час підготовки справи до розгляду та конституційного провадження у справі можуть:

1) витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади,

органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань копії документів, матеріалів, а також відомості, що стосуються справи;

2) призначати у разі потреби експертизу та залучати спеціалістів до участі в конституційному провадженні;

3) викликати на засідання, пленарні засідання посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, представників суб'єктів звернень, громадян, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

2. Ухилення без поважних причин від з'явлення на засідання Колегії, засідання або пленарне засідання Сенату чи Великої палати, а так само відмова надати витребувані документи, матеріали та інші відомості або їх умисне приховування мають наслідком відповідальність винних у цьому осіб за законом.

3. З питань, винесених на розгляд Суду, до Сенату або Великої палати можуть подаватися письмові обґрунтовані юридичні висновки (*amicus curiae*). Суд на власний розсуд вирішує питання про долучення таких висновків до справи та їх розгляд.

Стаття 70. Учасники конституційного провадження

1. Учасниками конституційного провадження є суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (уповноважена особа, що діє від його імені) та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді (далі — учасник конституційного провадження), а також залучені Судом до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи (далі — залучений учасник конституційного провадження).

2. Про залучення органів та посадових осіб, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів та інших осіб до участі у засіданні Колегії, засіданні або пленарному засіданні Сенату чи Великої палати відповідно Колегія, Сенат, Велика палата постановляє ухвалу.

3. Колегія, Сенат, Велика палата може перенести розгляд справи, якщо учасник конституційного провадження з поважної причини не прибув на відповідне засідання.

4. Якщо учасник конституційного провадження з поважної причини повторно не прибув на відповідне засідання, то Колегія, Сенат чи Велика палата може постановити ухвалу про розгляд справи за його відсутності.

5. Якщо учасник конституційного провадження, належним чином повідомлений про дату, час і місце розгляду справи, не прибув на відповідне засідання без поважної причини, то Колегія, Сенат або Велика палата розглядає справу за його відсутності.

6. Учасники конституційного провадження та інші особи, присутні в Залі засідань Суду, можуть здійснювати аудіо- і відеозапис відкритої частини пленарного засідання Сенату, Великої палати за допомогою портативних технічних засобів у порядку, встановленому Регламентом.

Стаття 71. Права та обов'язки учасника конституційного провадження

1. Учасник конституційного провадження має право:
- 1) знайомитися із матеріалами справи;
  - 2) давати усні та письмові пояснення;
  - 3) викладати свої думки з питань, що розглядаються;
  - 4) ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження;
  - 5) заявляти клопотання;
  - 6) подавати заяви про відвід Судді;
  - 7) користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та Регламентом.

2. Клопотання учасника конституційного провадження, подані під час засідання, пленарного засідання, Сенат чи Велика палата розглядає в Залі засідань або в окремій кімнаті для обговорення.

3. Учасник конституційного провадження зобов'язаний у разі запрошення з'являтися на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи. За ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації учасник конституційного провадження несе відповідальність в порядку, визначеному законом.

Стаття 72. Права та обов'язки залученого учасника конституційного провадження

1. Залучений учасник конституційного провадження має право подавати письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи, а також знайомитися із поясненнями інших учасників провадження.

2. Експерти, спеціалісти, свідки та інші особи, участь яких має сприяти об'єктивному і повному розгляду справи, у разі запрошення зобов'язані прибути на засідання або пленарне засідання Сенату, Великої палати, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи. За ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації ці особи несуть відповідальність в порядку, визначеному законом.

Стаття 73. Відповідальність за порушення порядку проведення пленарних засідань у Суді

1. Головуючий на пленарному засіданні Сенату чи Великої палати забезпечує додержання порядку його проведення.

2. Учасників конституційного провадження та інших присутніх у Залі засідань осіб попереджають про необхідність додержання встановленого порядку.

3. Користуватися засобами мобільного зв'язку під час проведення пленарних засідань не дозволяється.

4. Учасники конституційного провадження, перекладач, свідок, спеціаліст, експерт, інші учасники конституційного провадження, залучені Конституційним Судом до участі у справі, за неповагу до Конституційного Суду, що виразилася у

злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду або в невідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а також інші присутні у Залі засідань особи (крім суддів Конституційного Суду) за вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду, несуть відповідальність в порядку, визначеному законом.

5. Дотримання порядку в Залі засідань забезпечує служба судових розпорядників Суду.

6. За ухвалою Сенату чи Великої палати судовий розпорядник випроваджує порушника із Зали засідань.

Стаття 74. Мова конституційного провадження

1. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга подаються до Суду державною мовою.

2. Провадження у Суді ведеться державною мовою.

3. Оформлення та офіційне оприлюднення актів Суду здійснюються державною мовою.

4. Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають своєчасно заявити клопотання про участь у справі перекладача. Такі учасники конституційного провадження можуть запропонувати Суду кандидатуру перекладача, надавши документи на підтвердження його кваліфікації.

5. Питання про участь перекладача вирішує Сенат чи Велика палата до початку розгляду справи, постановляючи ухвалу.

6. За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків — відповідальність, встановлену законом.

Стаття 75. Строки конституційного провадження

1. Обчислення строків конституційного провадження ведеться з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі, а у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати — з дня постановлення відповідної ухвали Сенату.

2. Строк конституційного провадження не повинен перевищувати шість місяців, якщо інше не встановлено цим Законом.

3. Строк конституційного провадження не може перевищувати один календарний місяць для справ:

1) про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

2) за зверненням Президента України щодо конституційності актів Кабінету Міністрів України відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України;

3) щодо яких Сенат, Велика палата визнали конституційне провадження невідкладним.

Стаття 76. Об'єднання і роз'єднання конституційних проваджень

1. Якщо до Суду надійшло декілька звернень, що стосуються того самого питання або взаємопов'язаних питань, і щодо цих звернень відкрито конституційні провадження, Сенат чи Велика палата постановляє ухвалу про об'єднання справ в одне конституційне провадження.

Якщо конституційні скарги, що стосуються того самого питання або взаємопов'язаних питань, перебувають у конституційному провадженні різних сенатів, ухвалу про їх об'єднання в одне конституційне провадження постановляє Велика палата. У такому разі конституційні скарги, об'єднані в одне конституційне провадження, розглядає Сенат, визначений Великою палатою.

Якщо у конституційному провадженні Сенату та Великої палати перебувають різні конституційні скарги, що стосуються того самого питання або взаємопов'язаних питань, то ухвалу про їх об'єднання в одне конституційне провадження постановляє Велика палата. Об'єднані в одне конституційне провадження конституційні скарги розглядає Велика палата.

2. У разі необхідності Сенат чи Велика палата на пленарному засіданні може постановити ухвалу про роз'єднання конституційного провадження у справі в окремі конституційні провадження.

Глава 11. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ (КОНСТИТУЦІЙНОСТІ) ЗАКОНІВ УКРАЇНИ (ЇХ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ) ЗА КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ

Стаття 77. Прийнятність конституційної скарги

1. Конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього Закону, та якщо:

1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження — судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);

2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.

2. Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.

3. Якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

4. Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу непринятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

Стаття 78. Забезпечення конституційної скарги

1. При розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом.

2. Підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення.

3. Способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію.

4. Забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі.

Глава 12. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ (КОНСТИТУЦІЙНОСТІ) ПИТАНЬ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬСЯ ДЛЯ ВИНЕСЕННЯ НА ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЗА НАРОДНОЮ ІНІЦІАТИВОЮ

Стаття 79. Спрямування конституційного звернення

1. Конституційне звернення щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, має бути спрямоване до Суду до проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Стаття 80. Предмет розгляду

1. Предметом розгляду справи є питання, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Стаття 81. Участь у конституційному провадженні

1. У разі розгляду питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, Суд залучає до участі в конституційному провадженні представника або представників ініціативної групи всеукраїнського референдуму.

2. За потреби Суд може залучити до участі в конституційному провадженні представників політичних партій та громадських об'єднань.

Стаття 82. Резолютивна частина висновку

1. У резолютивній частині висновку Суд визначає, які питання, що пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, відповідають Конституції України (є конституційними), а які — не відповідають Конституції України (є неконституційними).

Глава 13. АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 83. Види актів

1. Суд ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази.

2. Акти з питань, не пов'язаних із конституційним провадженням, Суд ухвалює у формі постанови.

Стаття 84. Рішення Суду

1. Рішення Суду ухвалює:

1) Велика палата — за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату в розгляді справи за конституційною скаргою на розсуд Великої палати;

2) Сенат — за результатами розгляду справ за конституційними скаргами.

Стаття 85. Висновок Суду

1. Висновок Суду надає Велика палата у справах щодо:

1) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

2) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпідменту;

4) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

5) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

6) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.

Стаття 86. Ухвала Суду

1. Для вирішення питань, пов'язаних із відкриттям, відмовою у відкритті, закриттям провадження у справі, іншими процесуальними діями, клопотаннями, процедурою розгляду справ, Суд постановляє відповідні ухвали.

Стаття 87. Забезпечувальний наказ Суду

1. У конституційних провадженнях згідно з пунктом 9 частини першої статті 7 цього Закону Суд може видати забезпечувальний наказ про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги.

Стаття 88. Ухвалення рішення і надання висновку Судом

1. Суд ухвалює рішення і надає висновок іменем України.

2. Суд ухвалює рішення, надає висновок на закритій частині пленарного засідання Сенату, Великої палати поіменним голосуванням суддів Конституційного Суду, які розглядали справу.

3. Пропозиції суддів Конституційного Суду до проекту рішення чи висновку ставляться на голосування у порядку надходження.

4. Під час ухвалення рішення, надання висновку Суддя не має права утримуватися від голосування.

5. Рішення і висновки Суду підписують окремо судді Конституційного Суду, які голосували на їх підтримку, і судді Конституційного Суду, які голосували проти. Рішення чи висновок Суду є остаточним і не може бути оскарженим.

Суддя Конституційного Суду обов'язково підписує рішення чи висновок Суду.

6. Суд надсилає рішення, висновок учаснику конституційного провадження не пізніше наступного робочого дня після ухвалення рішення чи надання висновку.

Стаття 89. Вимоги до рішення Суду

1. Рішення Суду містить:

1) вступну частину із зазначенням:

а) найменування рішення, дати і місця його ухвалення, номера;

б) органу, який його ухвалив;

в) складу суддів Конституційного Суду, які розглядали справу;

г) переліку учасників конституційного провадження;

2) описову частину із зазначенням:

а) вимог конституційного подання, конституційної скарги;

б) повної назви, дати ухвалення, порядкового номера акта, конституційність якого оспорується, назви органу або посадової особи, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді;

3) мотивувальну частину із зазначенням положень Конституції України, відповідно до яких Суд обґрунтовує своє рішення;

4) резолютивну частину із зазначенням:

а) акта (його окремих положень), що його Суд визнав конституційним чи неконституційним, — у справі щодо конституційності акта (його окремих положень);

б) офіційного тлумачення положення Конституції України, щодо якого було подано конституційне подання, — у справі щодо офіційного тлумачення Конституції України;

в) того, що рішення Суду є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено;

г) джерела, в якому рішення Суду має бути опубліковано.

2. Під час розгляду справи щодо конституційності акта про набрання міжнародним договором чинності для України Суд у резолютивній частині вказує на юридичні наслідки для України у разі визнання акта неконституційним.

3. Якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення.

Стаття 90. Вимоги до висновку Суду

1. Висновок Суду містить:

1) вступну частину із зазначенням:

а) найменування висновку, дати і місця його надання, номера;

б) того, що висновок надає Велика палата;

- в) складу суддів Конституційного Суду, які розглядали справу;
- г) переліку учасників конституційного провадження;
- 2) описову частину із зазначенням вимог, викладених у конституційному зверненні;
- 3) мотивувальну частину із зазначенням положень Конституції України, відповідно до яких Суд обґрунтовує висновок;
- 4) резолютивну частину із зазначенням:
  - а) положень міжнародного договору, які Суд визнає конституційними чи неконституційними, — у справі щодо конституційності чинного міжнародного договору України або того міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість;
  - б) питань, які Суд визнає конституційними чи неконституційними, — у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;
  - в) того, чи була додержана конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, — у справі щодо додержання такої процедури;
  - г) положень законопроекту, які відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України, і положень, які не відповідають таким вимогам, — у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;
  - г) того, чи порушила Верховна Рада Автономної Республіки Крим Конституцію України або закони України, — у справі про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;
  - д) нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим (його окремих положень), який Суд визнає таким, що відповідає Конституції України та законам України, чи таким, що не відповідає Конституції України та законам України, — у справі щодо відповідності нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України;
  - е) того, що висновок Суду є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено;
  - є) джерела, в якому висновок Суду має бути опубліковано.

Стаття 91. Визначення Судом строку втрати чинності актом (його окремими положеннями)

1. Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Стаття 92. Юридична позиція Конституційного Суду

1. Юридичну позицію Конституційний Суд викладає у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку. Юридична позиція Суду може міститися в ухилах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою.

2. Конституційний Суд може розвивати і конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду.

Стаття 93. Окрема думка Судді

1. Суддя, який підписав рішення, висновок, ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження, може викласти окрему думку в строки, встановлені Регламентом.

2. Суддя викладає окрему думку в письмовій формі, що додається до відповідного акта Суду та без зволікання оприлюднюється на офіційному веб-сайті Суду.

Стаття 94. Офіційне оприлюднення та опублікування актів Суду

1. Оприлюднення всіх актів Суду за результатами конституційного провадження здійснюється на офіційному веб-сайті Суду або в окремих випадках за ухвалою Суду — в Залі засідань Суду, але не пізніше наступного робочого дня після їх ухвалення. Опублікування акта Суду разом з окремою думкою Судді здійснюється у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних друкованих виданнях України.

2. Процедуру і порядок офіційного оприлюднення актів Суду в Залі засідань Суду та на офіційному веб-сайті Суду встановлює Регламент.

Стаття 95. Усунення описок у тексті акта Суду і роз'яснення порядку виконання актів Суду

1. Суд після офіційного оприлюднення акта Суду може з власної ініціативи або за заявою учасника конституційного провадження, який брав участь у справі, усунути допущені у відповідному акті описки.

2. Суд за клопотанням учасника конституційного провадження, який брав участь у справі, може роз'яснити порядок виконання рішення, висновку Суду.

Після отримання відповідного клопотання Суддя-доповідач упродовж одного місяця здійснює підготовку питання до розгляду на засіданні Суду.

3. Про усунення описок або про роз'яснення порядку виконання рішення, висновку Суду постановляється ухвала, яка є складовою відповідного рішення, висновку Суду.

Стаття 96. Ухвалення Регламенту, інших актів, що регламентують організацію роботи Суду, та внесення змін до них

1. Суд ухвалює Регламент та зміни до нього на спеціальному пленарному засіданні.

Регламент чи зміни до нього є ухваленими, якщо за це проголосували щонайменше дві третини від конституційного складу Суду.

Інші акти Суду, що регламентують організацію його роботи, Суд ухвалює на засіданні більшістю голосів присутніх.

2. Суд оприлюднює Регламент на своєму офіційному веб-сайті та опубліковує його у «Віснику Конституційного Суду України».

3. Зміни до Регламенту Суд оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті із зазначенням дати набрання ними чинності.

За потреби Суд оприлюднює зміни до Регламенту із застереженням щодо порядку їх застосування до проваджень, які було відкрито на момент ухвалення змін, та до поданих до Суду звернень, які Суд не розглянув.

Глава 14. ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТА ВИСНОВКІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Стаття 97. Порядок виконання рішень та висновків Суду

1. Суд у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку.

2. Суд може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення, додержання висновку.

Стаття 98. Відповідальність за невиконання актів Суду

1. За невиконання рішень та недодержання висновків Суду настає відповідальність згідно із законом.

Розділ III ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. З набранням чинності цим Законом пленарні засідання, спеціальні пленарні засідання Суду ведуться в порядку, встановленому цим Законом.

3. Конституційну скаргу може бути подано, якщо остаточне судове рішення у справі особи набрало законної сили не раніше 30 вересня 2016 року.

Конституційна скарга, подана до набрання чинності цим Законом, щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної сили раніше 30 вересня 2016 року, повертається Секретаріатом Конституційного Суду суб'єкту права на конституційну скаргу без розгляду у десятиденний строк з дня набрання чинності цим Законом.

До конституційної скарги, поданої до набрання чинності цим Законом, щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної сили у період з 30 вересня 2016 року до набрання чинності цим Законом, строк, передбачений пунктом 2 частини першої статті 77 цього Закону, не застосовується.

Конституційна скарга щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної сили у період з 30 вересня 2016 року до набрання чинності цим Законом, може бути подана у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом.

4. Якщо конституційна скарга, подана до набрання чинності цим Законом, не відповідає його вимогам, Секретаріат Конституційного Суду повідомляє суб'єкту права на конституційну скаргу про можливість приведення такої конституційної скарги у відповідність до вимог цього Закону протягом трьох місяців з дня набрання ним чинності.

Не приведена у відповідність до вимог цього Закону конституційна скарга повертається Секретаріатом Конституційного Суду суб'єкту права на конституційну скаргу без розгляду у десятиденний строк після закінчення строку, визначеного абзацом першим цього пункту.

5. Суд упродовж трьох місяців з дня офіційного опублікування цього Закону ухвалює Регламент та утворює сенати у порядку, встановленому цим Законом.

6. Порядок відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду та призначення суддів Конституційного Суду, визначений статтями 12–15 цього Закону, не застосовується до суддів Конституційного Суду, призначених до набрання чинності цим Законом.

Про початок конкурсу для відбору кандидатур на посади суддів Конституційного Суду, які є вакантними на день набрання чинності цим Законом та які стануть вакантними з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 149¹ Конституції України, протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом, оголошується на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Ради суддів України не пізніше трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом.

7. Суддя Конституційного Суду, призначений на посаду до набрання чинності цим Законом, має право на відставку відповідно до законодавства, що діяло на день його призначення.

У такому разі до стажу роботи, що дає судді Конституційного Суду право на відставку і виплату вихідної допомоги, зараховується також стаж іншої практичної, наукової, педагогічної роботи за фахом та стаж державної служби.

8. Визнати таким, що втратив чинність, Закон України «Про Конституційний Суд України» (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 49, ст. 272 із наступними змінами).

9. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) у Кодексі України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122):

а) у статті 185³:

назву доповнити словами «або Конституційного Суду України»;

доповнити частиною п'ятою такого змісту:

«Неповага до Конституційного Суду України з боку учасників конституційного провадження, перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, інших учасників конституційного провадження, залучених Конституційним Судом України до участі у справі, що виразилася у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду України або в непокоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду України іншими присутніми на пленарному засіданні особами (крім суддів Конституційного Суду України), —

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

б) доповнити статтю 188⁴⁹ такого змісту:

«Стаття 188⁴⁹. Невиконання законних вимог судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України

Ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на запит судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України —

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, —

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

в) статтю 221 після цифр «188⁴⁸» доповнити цифрами «188⁴⁹»;

г) у частині першій статті 255:

пункт 7¹ викласти в такій редакції:

«7¹) судовий розпорядник (частини перша, друга, третя та п'ята статті 185³)»; доповнити пунктом 9⁵ такого змісту:

«9⁵) уповноважені особи Секретаріату Конституційного Суду України (стаття 188⁴⁹)»;

2) пункт 5 частини другої статті 112 Господарського процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 6, ст. 56) викласти в такій редакції:

«5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону України, іншого акта (їх окремих положень) або надане Конституційним Судом України офіційне тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи»;

3) у Кримінальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25–26, ст. 131):

а) абзац перший частини першої статті 344 після слів «члена Кабінету Міністрів України» доповнити словами «Голову Конституційного Суду України, суддю Конституційного Суду України»;

б) абзац перший частини четвертої статті 382 доповнити словами «рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України»;

в) абзац перший частини першої статті 384 після слів «в суді» доповнити словами «або під час конституційного провадження у Конституційному Суді України»;

г) абзац перший частини першої статті 385 після слів «у суді» доповнити словами «Конституційному Суді України»;

4) пункт 4 частини другої статті 361 Цивільного процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., №№ 40–42, ст. 492) викласти в такій редакції:

«4) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону України, іншого акта (їх окремих положень) або надане Конституційним Судом України офіційне тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи»;

5) пункт 5 частини другої статті 245 Кодексу адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., №№ 35–37, ст. 446) викласти в такій редакції:

«5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону України, іншого акта (їх окремих положень) або надане Конституційним Судом України офіційне тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи»;

б) пункт 4 частини другої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., №№ 9–13, ст. 88) викласти в такій редакції:

«4) визнання Конституційним Судом України неконституційності закону України, іншого акта (їх окремих положень) або надання Конституційним Судом України офіційного тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи»;

7) у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 11, ст. 50 із наступними змінами):

а) у статті 1 слова «працівників суду і» замінити словами «суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів, працівників», а слова «цих працівників» замінити словами «цих осіб»;

б) у частині першій статті 2:

у пункті 1:

в абзаці другому слова «працівники суду і» замінити словами «судді Конституційного Суду України, судді та працівники апаратів судів, працівники»; підпункти «а» і «б» викласти в такій редакції:

«а) конституційному провадженні;

б) розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення»;

пункт 2 доповнити приміткою такого змісту:

«Примітка. Щодо судді Конституційного Суду України цей Закон поширюється на членів сім'ї судді Конституційного Суду України, перелік яких визначений у Законі України «Про Конституційний Суд України»;

в) статтю 14 доповнити пунктом «г» такого змісту:

«г) Голова Конституційного Суду України — щодо захисту судді Конституційного Суду України та його близьких родичів за заявою такого судді»;

г) частину першу статті 15 доповнити пунктом «г¹» такого змісту:

«г¹) щодо судді Конституційного Суду України та його близьких родичів — на відповідний підрозділ Національної поліції України»;

г) частину першу статті 24 після слів «Генеральний прокурор» доповнити словами «Голова Конституційного Суду України»;

8) в абзаці третьому пункту 3 частини першої статті 13 та частині другій статті 15 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 20, ст. 99) слова «та законів України» виключити;

9) у Регламенті Верховної Ради України, затвердженому Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 14–17, ст. 133 із наступними змінами):

а) у першому реченні частини п'ятої статті 144 слова «до дня його першого розгляду» замінити словами «до початку розгляду», а слова та цифри «(частина перша статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України»)» замінити словами «відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України»;

б) статтю 208 викласти в такій редакції:

«Стаття 208. Порядок призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

1. Відповідно до пункту 17 частини першої статті 85 Конституції України Верховна Рада призначає на посаду і звільняє з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

2. Кандидатуру на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини пропонує Верховній Раді Голова Верховної Ради України з дотриманням вимог Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

3. Комітет, до предмета відання якого належить питання додержання прав і свобод людини і громадянина, подає своє рішення щодо кандидатів на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Рішення комітету та відомості про кандидатів на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, підготовлені з дотриманням вимог щодо відомостей про кандидата на посаду (частина друга статті 205 цього Регламенту), надаються народним депутатам не пізніше як за три дні до розгляду Верховною Радою питання про призначення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

4. Відомості про запропоновані кандидатури на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (частина друга статті 205 цього Регламенту) публікуються в газеті «Голос України» не пізніше як за 10 днів до розгляду питання про призначення.

5. Обговорення кандидатур на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини проводиться в порядку, передбаченому частиною восьмою статті 205 цього Регламенту.

6. Звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснюється за письмовим поданням Голови Верховної Ради України за наявності рішення комітету, до предмета відання якого належить питання додержання прав і свобод людини і громадянина.

7. Рішення про призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини приймається Верховною Радою відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

8. Рішення про призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини оформлюється відповідною постановою Верховної Ради»;

в) доповнити статтю 208⁴ такого змісту:

«Стаття 208⁴. Порядок призначення на посаду суддів Конституційного Суду України

1. Відповідно до пункту 26 частини першої статті 85 Конституції України Верховна Рада призначає на посаду суддів Конституційного Суду України.

2. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України у Верховній Раді здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України.

3. Не пізніше як за три місяці до дня закінчення строку повноважень чи досягнення граничного віку перебування на посаді судді Конституційного Суду України або не пізніше одного місяця з дня виникнення вакансії на посаду судді Конституційного Суду України в разі, якщо повноваження судді Конституційного Суду України припинено чи його звільнено з посади з підстав, передбачених статтею 149¹ Конституції України, Апарат Верховної Ради за поданням комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, оприлюднює інформацію на офіційному веб-сайті Верховної Ради та повідомляє депутатські фракції (депутатські групи) про початок прийому пропозицій депутатських фракцій (депутатських груп) щодо кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. Депутатська фракція (депутатська група) може запропонувати по одному кандидату на кожну вакантну посаду судді Конституційного Суду України.

Право подання пропозиції щодо кандидата на посаду судді Конституційного Суду України може реалізувати також група позафракційних народних депутатів у кількості, не меншій за кількісний склад найменшої депутатської групи.

4. Депутатська фракція (депутатська група), група позафракційних народних депутатів подає пропозицію щодо кандидата на посаду судді Конституційного Суду України разом із заявою особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, та документами, визначеними частиною четвертою статті 12 Закону України «Про Конституційний Суд України», до комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, протягом тридцяти календарних днів з дня оголошення про початок прийому пропозицій депутатських фракцій (депутатських груп).

5. Інформація про пропозиції депутатських фракцій (депутатських груп), а також груп позафракційних народних депутатів (у разі подання) та про осіб, які претендують бути обраними на посаду судді Конституційного Суду України, разом із автобіографіями та мотиваційними листами кандидатів оприлюднюються Апаратом Верховної Ради на офіційному веб-сайті Верховної Ради на наступний робочий день після закінчення строку прийняття заяв кандидатів.

6. Комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, розглядає заяву особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, та документи, подані з пропозиціями депутатських фракцій (депутатських груп), і приймає рішення про відповід-

ність особи вимогам, встановленим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Кандидати, щодо яких прийнято рішення про їх невідповідність вимогам, встановленим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», припиняють участь у конкурсі.

Документи кандидата на посаду судді Конституційного Суду України, який відповідає таким вимогам, комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, подає до Апарату Верховної Ради для організації проведення спеціальної перевірки щодо цього кандидата.

Апарат Верховної Ради у триденний строк після отримання від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної служби, інформації про результати спеціальної перевірки передає до комітету, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, довідку про результати спеціальної перевірки.

Після отримання довідки про результати спеціальної перевірки щодо всіх кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, проводить співбесіди з кандидатами, які пройшли спеціальну перевірку.

За результатами співбесід з кандидатами, комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, ухвалює рекомендацію щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду України.

Комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, подає на розгляд Верховної Ради щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду України рекомендацію, довідку про результати спеціальної перевірки та інші документи, подані кандидатом.

7. Усі документи (крім інформації з обмеженим доступом), зазначені в абзаці сьомому частини шостої цієї статті, надаються народним депутатам не пізніше як за три дні до розгляду Верховною Радою відповідного питання.

8. Кожен із кандидатів має право до початку голосування виступити на пленарному засіданні Верховної Ради.

Народні депутати можуть ставити запитання до кандидата на пленарному засіданні Верховної Ради щодо будь-якої інформації стосовно кандидата, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належним чином виконувати повноваження судді Конституційного Суду України, а також інформації, що становить державну таємницю.

В обговоренні кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України беруть участь представники депутатських фракцій (депутатських груп), представники комітетів, народні депутати.

9. Після виступів кандидатів та обговорення кандидатур проводиться голосування.

10. Відбір на посади судді Конституційного Суду України здійснюється Верховною Радою відкритим рейтинговим голосуванням по кожному кандидату окремо.

Верховна Рада призначає суддів Конституційного Суду України списком, визначеним за підсумками рейтингового голосування, відповідно до кількості

вакантних посад відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

У разі якщо вакантною є одна посада судді Конституційного Суду України, Верховна Рада призначає, відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, на посаду того кандидата, який за підсумками рейтингового голосування отримав найбільшу кількість голосів народних депутатів.

Якщо рішення про призначення на посади суддів (судді) Конституційного Суду України не прийнято, оголошується повторний конкурс, який проводиться відповідно до процедури, визначеної цією статтею.

11. Рішення про призначення на посади суддів Конституційного Суду України оформлюється постановою Верховної Ради»;

10) у статті 36 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 13, ст. 222):

у частині першій слова «а також для офіційного тлумачення Конституції та законів України» виключити;

доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Інтереси Кабінету Міністрів України під час розгляду справ у Конституційному Суді України представляє постійний представник Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України»;

11) у Законі України «Про державну службу» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 4, ст. 43; 2017 р., № 7–8, ст. 50):

а) частину третю статті 3 доповнити пунктами 11¹ і 11² такого змісту:

«11¹) суддів Конституційного Суду України;

11²) постійного представника Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України»;

б) у статті 91:

частину другу після слів «зазначених у частині першій цієї статті» доповнити словами «крім Керівника Секретаріату Конституційного Суду України»;

після частини шостої доповнити новою частиною такого змісту:

«7. Керівник Секретаріату Конституційного Суду України, його перший заступник та заступник призначаються на посади та звільняються з посад у порядку, визначеному Законом України «Про Конституційний Суд України».

У зв'язку з цим частину сьому вважати частиною восьмою.

10. Кабінету Міністрів України:

у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо фінансування першочергових заходів з реалізації цього Закону;

у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативні акти та забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативних актів у відповідність із цим Законом;

передбачити у Законі України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» та передбачати у проектах законів про Державний бюджет України на наступні роки видатки, пов'язані з реалізацією положень цього Закону.

Розділ IV ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Конституційний Суд закриває відкриті до набрання чинності цим Законом конституційні провадження у справах за конституційними поданнями щодо офіційного тлумачення законів України (їх окремих положень) та у справах за конституційними зверненнями.

Конституційні подання щодо офіційного тлумачення законів України (їх окремих положень) та конституційні звернення, що надійшли до Конституційного Суду до набрання чинності цим Законом і конституційні провадження у справах за якими не були відкриті, Секретаріат Суду повертає їх авторам.

2. Розгляд справ, конституційні провадження за якими відкрито, проводиться у формі, визначеній Великою палатою.

3. З метою надання експертної допомоги в конституційних провадженнях за конституційними скаргами у Конституційному Суді тимчасово, на строк до 1 січня 2020 року, запроваджується інститут спеціального радника.

Для здійснення функцій спеціального радника Конституційний Суд може запросити суддю у відставці іноземного органу конституційної юрисдикції або представника міжнародної урядової організації, предметом статутного завдання якої є питання конституційного права. Не може бути запрошений для здійснення цих функцій громадянин держави, визнаної Верховною Радою України агресором.

Спеціальний радник може до початку розгляду справи Сенатом або Великою палатою надати свій письмовий обґрунтований юридичний висновок (*amicus curiae*) у справі.

Забезпечення діяльності спеціального радника здійснюється за рахунок міжнародної технічної допомоги або міжнародних організацій.

Президент України

П. ПОРОШЕНКО

**м. Київ
13 липня 2017 року
№ 2136-VIII**

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України, частини шостої статті 6 Закону України «Про оплату праці»

м. Київ

Справа № 2-9/2017

13 липня 2017 року

№ 14-у/2017

Конституційний Суд України у складі суддів:

Кривенка Віктора Васильовича — головуючого, доповідача,
Гульгя Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Мойсика Володимира Романовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України, частини шостої статті 6 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95–ВР зі змінами (Відомості Верховної Ради України, 1995 р., № 17, ст. 121).

Заслухавши суддю-доповідача Кривенка В. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є некон-

ституційними), положення частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс), частини шостої статті 6 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95–ВР зі змінами (далі — Закон). Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII (далі — Закон № 1774) до зазначених положень Кодексу та Закону було внесено зміни, згідно з якими мінімальний посадовий оклад (тарифна ставка) встановлюється у розмірі, не меншому за прожитковий мінімум, встановлений для працездатних осіб на 1 січня календарного року.

На думку авторів клопотання, внесені Законом № 1774 зміни до положень частини шостої статті 96 Кодексу та частини шостої статті 6 Закону звужують обсяг існуючих прав людини і громадянина.

До внесення зазначених змін формування тарифної сітки (схеми посадових окладів) здійснювалося на основі тарифної ставки робітника першого розряду, яка встановлювалася у розмірі, що перевищує законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати, та міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень розмірів тарифних ставок (посадових окладів), а після внесення вказаних змін мінімальний посадовий оклад (тарифна ставка) встановлюється у розмірі, не меншому за прожитковий мінімум, встановлений для працездатних осіб на 1 січня календарного року.

За змістом статей 7, 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21 грудня 2016 року № 1801–VIII прожитковий мінімум на одну особу в розрахунок на місяць для працездатних осіб у 2017 році встановлюється у розмірі: з 1 січня — 1 600 гривень, з 1 травня — 1 684 гривні, з 1 грудня — 1 762 гривні, а мінімальна заробітна плата з 1 січня 2017 року становить 3 200 гривень. Враховуючи приписи цього закону, народні депутати України стверджують, що положення частини шостої статті 96 Кодексу та частини шостої статті 6 Закону не відповідають положенням частини першої статті 8, частини третьої статті 22 та частини четвертої статті 43 Конституції України.

Обґрунтовуючи свої твердження, суб'єкт права на конституційне подання посилається на статті 1, 3, 8, 22, 43 Конституції України, правову позицію Конституційного Суду України, викладену в його Рішенні від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008, за якою право заробляти собі на життя є невід'ємним від права на саме життя, оскільки останнє є реальним лише тоді, коли матеріально забезпечене (абзац другий підпункту 6.1.1 підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини), а також на положення міжнародних актів.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 22 червня 2017 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, у якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента

України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина перша статті 71). Отже, суб'єкт права на конституційне подання, стверджуючи про невідповідність оспорюваного акта (його окремих положень) Основному Закону України, повинен навести правові аргументи щодо такої невідповідності (Ухвала Конституційного Суду України від 2 жовтня 2014 року № 86-у/2014).

Аналіз конституційного подання дає підстави для висновку, що народні депутати України не навели правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності положень частини шостої статті 96 Кодексу, частини шостої статті 6 Закону, а лише виклали їх попередню і чинну редакції та обмежилися цитуванням окремих положень Конституції України, Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік», статті 1 Конвенції Міжнародної організації праці № 95 про захист заробітної плати 1949 року, Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 року, а також посиланням на правову позицію Конституційного Суду України, викладену в його Рішенні від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008.

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що у розумінні пункту 4 частини другої статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» наведення змісту положень законів, цитування окремих приписів Конституції України, правових позицій Конституційного Суду України без викладення аргументів щодо невідповідності Основному Закону України положень закону не може вважатися правовим обґрунтуванням (ухвали від 27 грудня 2011 року № 66-у/2011, від 27 березня 2013 року № 10-у/2013, від 8 липня 2015 року № 29-у/2015, від 4 квітня 2017 року № 4-у/2017).

Крім того, стверджуючи про невідповідність оспорюваних положень частини четвертій статті 43 Конституції України, народні депутати України не врахували положень статті 3¹ Закону, які передбачають гарантії забезпечення мінімальної заробітної плати.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України, частини шостої статті 6 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95–ВР зі змінами на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини сьомої статті 12 Закону України
«Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

м. Київ

Справа № 2-8/2017

13 липня 2017 року

№ 15-у/2017

Конституційний Суд України у складі суддів:

Кривенка Віктора Васильовича — головуючого,
Гульгая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Мойсика Володимира Романовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Тупицького Олександра Миколайовича — доповідача,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551–XII (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 45, ст. 425) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Тупицького О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають частинам першій, другій статті 24, частині першій статті 46 Конституції України, положення частини сьомої статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551–XII зі змінами

(далі — Закон) в частині формулювання «зазначеним у пункті 19 частини першої статті 6 цього Закону».

Положення частини сьомої статті 12 Закону встановлюють забезпечення державної цільової підтримки для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах для учасників бойових дій, зазначених у пункті 19 частини першої статті 6 Закону, та їхніх дітей. На думку автора клопотання, встановлення такої підтримки не для всіх учасників бойових дій, а лише для їх окремої групи містить ознаки дискримінації.

Відповідно до абзацу першого пункту 19 частини першої статті 6 Закону учасниками бойових дій визнаються військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані) та працівники Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовці військових прокуратур, особи рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, поліцейські, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці, працівники Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення.

Згідно з абзацом першим пункту 20 частини першої статті 6 Закону учасниками бойових дій визнаються також особи, які у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, за умови, що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів.

Як зазначається у конституційному поданні, особи, передбачені в абзаці першому пункту 19 та абзаці першому пункту 20 частини першої статті 6 Закону, належать до осіб, які брали участь в антитерористичній операції та здійснювали однакові функції. З огляду на це Уповноважений Верховної Ради України з прав людини вважає, що «надання пільг лише певній групі учасників бойових дій, виокремленій за ознакою належності до професійної групи», є дискримінаційним, тому суперечить частинам першій, другій статті 24, частині першій статті 46 Основного Закону України.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів

Конституційного Суду України Ухвали від 25 травня 2017 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина перша статті 71).

Аналіз конституційного подання дає підстави стверджувати, що, обґрунтовуючи неконституційність оспорюваних положень частини сьомої статті 12 Закону, автор клопотання акцентує увагу на порівнянні категорій осіб, визначених у абзаці першому пункту 19 та абзаці першому пункту 20 частини першої статті 6 Закону, та доходять висновку, що вони належать до однієї групи осіб, які брали участь в антитерористичній операції та здійснювали однакові функції.

При цьому у конституційному поданні наведено власне тлумачення змісту зазначених приписів, які, на думку суб'єкта права на конституційне подання, встановлюють «розрізнення цих груп за ознакою належності до певної професії в аспекті надання компенсаторних пільг за реалізацію однакових функцій», що має наслідком різне ставлення до вказаних груп учасників бойових дій і є дискримінаційним.

В абзаці першому пункту 20 частини першої статті 6 Закону визначено як обов'язкову умову набуття особами статусу учасника бойових дій подальше включення відповідних добровольчих формувань до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів. Отже, після набуття статусу учасника бойових дій зазначені особи набувають і ознаки «належності до професійної групи», яку, на думку автора клопотання, покладено в основу обґрунтування дискримінаційного характеру оспорюваних положень.

Таким чином, твердження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про неконституційність положень частини сьомої статті 12 Закону базується на власному оціночному судженні про існування різного ставлення до учасників бойових дій, визначених у абзаці першому пункту 19 та абзаці першому пункту 20 частини першої статті 6 Закону, при наданні державної цільової підтримки для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах.

Проте припущення не можуть вважатися правовими аргументами на підтвердження неконституційності правових актів чи їх окремих положень (ухвали Конституційного Суду України від 17 лютого 2009 року № 5-у/2009, від 27 січня 2010 року № 2-у/2010).

З огляду на наведене конституційне подання не містить правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності положень частини сьомої статті 12 Закону в частині формулювання «зазначеним у пункті 19 частини першої статті 6 цього Закону», тому не відповідає вимогам пункту 4 частини другої

статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Отже, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551–XII зі змінами на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

**Конституційна скарга
як національний засіб правового захисту
в контексті доступу
до Європейського суду з прав людини**

М. Гультай

суддя Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук

Г. Христова

кандидат юридичних наук,
доцент Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

У статті розглядаються деякі особливості української моделі конституційної скарги як інструменту захисту прав і свобод людини, а також досліджується питання «доступності» та «ефективності» конституційної скарги в контексті вичерпання всіх національних засобів правового захисту як умови прийняття звернень громадян до Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: конституційна скарга, права людини, національний засіб правового захисту, Європейський суд з прав людини, стандарти Ради Європи.

Пройшовши складний шлях свого формування та становлення, Конституційний Суд України входить у третє десятиліття своєї діяльності з твердим прагненням посилення суспільної довіри до органу конституційної юрисдикції, що забезпечує верховенство Основного Закону. На це спрямований новий Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (далі — Закон, Закон про Конституційний Суд), ухвалений у зв'язку зі змінами до Конституції України щодо правосуддя, які набули чинності 30 вересня 2016 року¹. Новим Законом запроваджено, зокрема, конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України (далі — Суд, Конституційний Суд), закріплено конструкцію юридичної позиції Суду, а також визначено порядок звернення до нього з конституційною скаргою та «розблоковано» функціонування цього надважливого інституту конституційного судочинства. Адже за станом на 15 вересня 2017 року з метою реалізації визнаного Основним

---

¹ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28 — Ст. 532.

Законом права на конституційну скаргу до Суду надійшло 202 конституційні скарги, що очікували свого розгляду¹.

В. Лемак та О. Петришин слушно охарактеризували такий стан справ як «неконституційна ситуація з конституційною скаргою», що мала бути оперативно вирішена самим органом конституційного судочинства шляхом судової правотворчості, коли суди власними рішеннями забезпечують верховенство Конституції та здійснення прав людини². При цьому автори наводили аргументи можливості розгляду конституційних скарг за відсутності спеціального закону³. Водночас передбачена статтею 151¹ Основного Закону конституційна модель конституційної скарги з незрозумілих причин не вказала на її іманентний зв'язок із передбачуваним порушенням основних прав і свобод, що й обумовлює правову природу конституційної скарги як національного засобу захисту прав людини⁴. Саме ухвалений Закон про Конституційний Суд, хоча й з певним запізненням, серед вимог, яким має відповідати конституційна скарга, вказав «обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону» (пункт 6 частини другої статті 55 Закону). Разом з тим така вимога породжує необхідність у з'ясуванні низки важливих питань, серед яких: роль конституційної скарги в контексті вичерпання всіх національних засобів правового захисту як передумови звернення до Європейського суду з прав людини, а також «доступність» та «ефективність» конституційної скарги з огляду на відповідні стандарти Ради Європи.

Передусім зазначимо, що саме порушення прав людини юридичним актом державної влади як підстава конституційної скарги об'єднує її різні моделі, відповідно конституційна скарга виступає засобом їх поновлення, захисту та запобігання подальшим порушенням. Як наголошує О. Люхтерхандт, конституційна скарга означає, що гарантовані Основним Законом основні права виступають не лише «гучними деклараціями», а являють собою суб'єктивні права, на які особа може безпосередньо посилатися. Окрема людина у такому випадку, «озброївшись» лише Конституцією, кидає виклик державі й змушує її виправдовуватися у суді за свою поведінку. З історичного погляду, це «неймовірна як психологічна, так і юридична зміна»⁵. Саме на ролі конституційної скарги як засобу захисту прав

¹ Конституційні скарги, що надійшли до Конституційного Суду України за станом на 15 вересня 2017 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/povyna/konstytuciyini-skargy-shcho-nadiyshly-do-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-za-stanom-na-15-0>

² Лемак В. В. Конституційна скарга в Україні: проблеми механізму впровадження / В. В. Лемак, О. В. Петришин // Вісник Академії правових наук України. — 2017. — № 2 (89). — С. 87.

³ Там само. — С. 83–86.

⁴ Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія / М. М. Гультай. — Х. : Право, 2013. — 424 с.

⁵ Люхтерхандт О. Роль и независимость конституционного суда в правовом государстве [Текст] / О. Люхтерхандт // Роль конституционного суда в реализации конституционных прав и свобод граждан : материалы Междунар. конф., 22 сентября 2009. — Минск : Амалфея, 2010. — С. 32–33.

людини наголошується у Висновку Венеціанської Комісії про проект Закону про Конституційний Суд України, схваленому 9–10 грудня 2016 року¹.

У зв'язку із запровадженням конституційної скарги юридична спільнота активно обговорює її можливість виступати так званим національним фільтром для справ перед направленням відповідних індивідуальних заяв до Європейського суду з прав людини. Можливість особи мати прямий доступ до органу конституційного правосуддя запобігає перевантаженню Страсбурзького суду. Статистичні дані, представлені цим судом, свідчать, що ті країни, в яких діє механізм подання конституційних скарг, мають меншу кількість заяв до Європейського суду з прав людини (пропорційно кількості населення), ніж інші, в яких такого механізму немає.

Роль конституційної скарги при вирішенні питання про прийняття заяв до Європейського суду з прав людини у контексті ефективних інструментів захисту прав людини на національному рівні стала предметом окремої уваги Венеціанської Комісії у її ґрунтовній доповіді «Про індивідуальний доступ до конституційного правосуддя» (Венеція, 17–18 грудня 2010 року)². Комісія визнала, що механізм індивідуальної скарги до конституційного суду може стати національним фільтром перед направленням справ до Європейського суду з прав людини. Це відповідає параграфу 4 Інтерлакенської декларації, що передбачає субсидіарний характер конвенційних механізмів³.

Венеціанська Комісія зазначає, що у країнах, де діє спеціалізований конституційний суд, індивідуальна скарга до органу конституційного контролю є логічним вибором ефективного засобу правового захисту. Така скарга, як правило, є субсидіарною на національному рівні та застосовується тільки після вичерпання засобів правового захисту в судах загальної юрисдикції. Такий підхід передбачений і статтею 150¹ Конституції України, яка встановлює, що конституційна скарга може бути подана в разі, «якщо всі національні засоби юридичного захисту вичерпано». Логічно передбачити, що така скарга стає останнім національним засобом правового захисту, який потрібно використати для виникнення можливості звернення до Європейського суду з прав людини. Однак, щоб бути національним фільтром на шляху звернення до Страсбурзького суду в сенсі пункту 1 статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Європейська конвенція), національний засіб згідно зі статтею 13 Європейської конвенції має бути ефективним та доступним.

Питання якою має бути конституційна скарга, щоб вважатися ефективною, є комплексним, і відповідь на нього передбачає врахування різних факторів та

¹ Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court. Adopted by the Venice Commission at its 109 Plenary Session (Venice, 9–10 December 2016) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)034-e)

² Draft Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr. P. Paczolay. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), paras 82–94 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)018rev-e.aspx#P165_13720](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)018rev-e.aspx#P165_13720)

³ Майбутнє Європейського Суду з прав людини (Інтерлакенська, Ізмірська, Брайтонська декларації) [Текст] // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ держ. буд-ва та місцев. самовряд. НАПрН України / редкол. : П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. — Серія II. Коментарі прав та законодавства. Вип. 12. — Львів : СПОЛОМ, 2013. — С. 8–14.

може відрізнятися у різних країнах. Навіть у межах однієї правової системи конституційна скарга може бути ефективним засобом захисту для певних порушень Європейської конвенції та неефективним для інших¹. За результатами аналізу вимог, що висуваються Європейським судом з прав людини до ефективних національних засобів правового захисту (зокрема, у справах *Kudła v. Poland* (№ 30210/96, §§ 152, 157); *Omasta v. Slovakia* (№ 40221/98 від 10 грудня 2002 року; *Dorota Szott-Medynska v. Poland* (№ 53351/99 від 9 жовтня 2003 року, *Vekony v. Hungary* (№ 65681/13 від 13 січня 2015 року), Венеціанська Комісія стверджує, що розгляд конституційної скарги має забезпечувати «превентивні засоби правового захисту для запобігання будь-яким подальшим порушенням прав, поки судочинство не завершено», а також «компенсаційні засоби». Суд має бути зобов'язаний розглянути справу за відсутності будь-яких необґрунтованих вимог щодо судових витрат або юридичного представництва. У результаті процедури індивідуальної скарги конституційний суд повинен мати можливість дати ефективну вказівку щодо негайного порушення, поновлення або припинення провадження у справі в загальному суді або сам розглянути справу по суті за наявності скарги щодо надмірної тривалості судочинства. При цьому зобов'язання організувати свою судову систему відповідно до вимог пункту 1 статті 6 Європейської конвенції стосується також і конституційного судочинства. Це означає, що якщо держава має намір запровадити інститут індивідуальної скарги до конституційного суду, це повинно бути зроблено так, щоб надмірно не подовжувати загальну тривалість судочинства. Відповідно конституційний суд повинен мати можливість і ресурси, щоб ефективно впоратися з додатковим навантаженням. Крім того, має забезпечуватися належна компенсація на основі обов'язкового рішення конституційного суду у справі, рівноцінна тій, яку заявник може отримати у Страсбурзькому суді².

Слід наголосити, що обсяг зобов'язань держав за статтею 13 Європейської конвенції залежить від природи скарги заявника, проте засіб юридичного захисту, передбачений цією статтею, має бути «ефективним» як на практиці, так і за законом (див., наприклад, справу *Ilhan v. Turkey* (№ 22277/93, § 97). «Ефективність» будь-якого засобу юридичного захисту в значенні статті 13 не залежить від визначеності, яку він забезпечує щодо сприятливого для заявника результату. Навіть якщо окремо взятий засіб юридичного захисту не цілком задовольняє вимоги статті 13, цієї мети може досягти сукупність засобів захисту, передбачених національним правом (див. справу *Silver and others v. the United Kingdom* (§ 113, 25 березня 1983 року) та багато інших). Однак у кінцевому підсумку конституційний суд повинен мати можливість відновити порушені права на підставі обов'язкового рішення у справі. Просто декларативне рішення щодо неконституційності не є достатнім засобом юридичного захисту. У випадку, якщо наслідки дій є незворотними, конституційний суд має запобігти виконанню таких дій.

¹ Draft Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr. P. Paczolay. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), paras 82–94 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)018rev-e.aspx#P165_13720](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)018rev-e.aspx#P165_13720). — §§ 87, 88.

² Там само. — §§ 87–94.

Ураховуючи ці вимоги, Венеціанська Комісія висловилася на користь інституту повної конституційної скарги не тільки тому, що він забезпечує всеосяжний захист конституційних прав, а також «з огляду на субсидіарний характер засобу правового захисту в Європейському суді з прав людини та бажання розв'язувати проблеми з прав людини на національному рівні»¹. Така модель скарги, за висловом Г. Арутюняна, дає можливість реалізації «права людини на конституційне правосуддя», адже особа може оскаржити будь-який акт державної влади, що безпосередньо порушує її основні права². Водночас у своєму Висновку про проект Закону про Конституційний Суд України Венеціанська Комісія наголосила, що запровадження «нормативної» моделі конституційної скарги стане першим кроком в напрямі посилення системи захисту прав людини (пункт 34 Висновку).

З огляду на зазначені критерії, спробуємо оцінити запроваджену в Україні модель конституційної скарги з погляду доступу до Європейського суду з прав людини. Передусім потребує аналізу вказівка Закону, якою подання конституційної скарги ставиться у залежність від порушення прав людини. У конституційній скарзі зазначаються конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України (пункт п'ятий частини другої статті 55 Закону). Тобто йдеться про можливість особи ініціювати перевірку закону на відповідність будь-якому положенню Конституції України. При цьому, як уже зазначалося, при обґрунтуванні тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) Закон про Конституційний Суд вимагає зазначити, яке з «гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону».

Очевидно, що дотримання цієї вимоги (принаймні на етапі формування відповідної судової практики) зумовлюватиме чимало запитань, адже запропонована конструкція є доволі ускладненою. Український законодавець не пішов більш логічним шляхом, який використовується в інших країнах Європи, а саме: конституційна скарга могла б стосуватися тільки питання про відповідність закону (його окремого положення) положенням Конституції України, які гарантують права і свободи людини (тут можна було б передбачити вказівку на конкретні статті Конституції України або ж вказати на права і свободи, гарантовані її розділом II).

¹ Draft Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr. P. Paczolay. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), paras 82–94 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)018rev-e.aspx#P165_13720](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)018rev-e.aspx#P165_13720). — § 79.

² Арутюнян Г. Г. Індивідуальна конституційна скарга: європейські тенденції системного розвитку [Текст] / Г. Г. Арутюнян // Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу : матеріали Міжнар. конф., м. Київ, 16 верес. 2011 р. / Конституц. Суд України ; відп. ред. А. С. Головін. — К. : Логос, 2011. — С. 69–70.

Так, зі статті 79 Конституції Республіки Польща випливає, що підставою для конституційної скарги є порушення конституційних прав і свобод. Більшість цих прав викладено в розділі II «Свободи, права та обов'язки людини і громадянина» Конституції Польщі, проте конституційна скарга може стосуватися прав, свобод чи обов'язків, що містяться в інших розділах Основного Закону. Однак Конституційний Трибунал Польщі у своїх рішеннях вказав: «не можуть бути підставою для конституційної скарги норми, що визначають загальні принципи конституційного ладу, а також норми, адресовані законодавцю... Преамбула Конституції не містить норм, що закріплюють права і свободи...»¹.

У межах запропонованої конструкції постає ключове запитання: чи Конституційний Суд України, оцінюючи прийнятність конституційної скарги та обґрунтування позиції суб'єкта права на конституційну скаргу, встановити порушення гарантованого Конституцією України права людини внаслідок застосування закону? Якщо так, то Суду слід відійти від усталеної ролі «суду права» й оцінювати по суті факти. При цьому надзвичайно важливо обмежитися розглядом виключно питання порушення гарантованих Конституцією України прав і не вдаватися до оцінки правильності застосування закону судами загальної юрисдикції. Адже, як справедливо зазначає Г. Арутюнян, конституційний суд повинен розглядати тільки «конституційні питання», хоча їх виявлення може бути ускладнене, наприклад, щодо права на справедливий судовий розгляд, оскільки будь-яке процесуальне порушення звичайними судами може вважатися порушенням права на справедливий суд, що захищається статтею 6 Європейської конвенції². У Висновку Венеціанської Комісії на прикладі ФРН також наголошується, що «Конституційний Суд застосовує Конституцію як «мірило» контролю і не вирішує питання про правильне застосування закону в інших аспектах. У результаті чого Конституційний Суд здійснює субсидіарний, конкретний конституційний контроль і не діє як «4-та інстанція»» (пункт 38 Висновку).

Наступне питання, що постане у зв'язку із застосуванням відповідної законодавчої вимоги до конституційної скарги, — це широкий обсяг та зміст гарантованих Конституцією України прав і свобод людини, який охоплює також соціальні й економічні права. При цьому український законодавець не врахував досвід провідних європейських країн, що забезпечують за допомогою інституту конституційної скарги тільки так звані негативні права, які мають конституційну силу, тоді як група прав людини, що має програмний характер (передусім соціальні права, які іноді називаються «соціальні наміри», чи «соціальні цілі»), не наділяється пра-

¹ *Вашкевич А. Е.* Институт конституционной жалобы в Республике Польша: организационно-правовые проблемы рассмотрения [Текст] / А. Е. Вашкевич // Теоретические и практические аспекты, связанные с индивидуальной конституционной жалобой в европейской модели конституционного правосудия : сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф. (13–14 мая 2010 г.). — Минск : БДП, 2010. — С. 98.

² *Арутюнян Г. Г.* Індивідуальна конституційна скарга: європейські тенденції системного розвитку [Текст] / Г. Г. Арутюнян // Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу : матеріали Міжнар. конф., м. Київ, 16 верес. 2011 р. / Конституц. Суд України ; відп. ред. А. С. Головін. — К. : Логос, 2011. — С. 75.

вовими засобами їх захисту. Порушення таких прав (зокрема їх повне чи часткове незабезпечення) не визнається підставою для подання конституційної скарги.

Такий підхід ґрунтується на ліберальній теорії прав людини, яка виходить із того, що соціально-економічні права є декларативними та залежать від ступеня розвитку й наявних ресурсів конкретної держави, виконання нею соціальних функцій. Як зазначає В. Серьогін, у межах «західного» підходу такі права проголошуються, але не можуть бути захищені у судовому порядку. Держава зобов'язується сприяти реалізації цих прав, але з огляду на реалії соціально-економічного життя не гарантує їх усім¹. Слід додати, що ці права гарантуються державою лише в тому обсязі, в якому вони є необхідною передумовою реалізації громадянських і політичних прав і свобод (наприклад, реалізація права на чисте довкілля є елементом захисту права на життя).

Верховний Суд Швейцарії, у свою чергу, користується поняттям «відповідні Конституції права», які базуються на програмних положеннях Конституції Швейцарії про соціально орієнтовану діяльність держави, турботу та допомогу соціальним групам, що потребують підтримки з боку держави, особливо найбільш уразливим верствам населення (особам з обмеженими фізичними можливостями, особам похилого віку, дітям, які залишилися без батьківської опіки тощо). До таких прав належать переважно соціально-економічні права, на які Верховний Суд Швейцарії не поширює судовий захист і право подання конституційної скарги, у чому й полягає їх відмінність від категорії основних прав.

Орієнтуючись на класичну ліберальну концепцію прав людини, Конституційний Суд Австрійської Республіки також не визнає за соціально-економічними правами громадян статусу основних прав, захист яких забезпечується в судовому порядку. Гарантією таких прав може слугувати економічна політика уряду, законодавство про державну підтримку безробітних, страхову медицину тощо. Нагадаємо, що Європейський суд з прав людини також вирішує питання про порушення соціально-економічних прав тільки тією мірою, якою вони охоплюються змістом основоположних прав і свобод, що гарантуються Європейською конвенцією.

Наступну проблему з огляду на вимогу зазначення гарантованих Конституцією України прав людини, що зазнали порушення внаслідок застосування закону, становить коло суб'єктів права на конституційну скаргу. Відповідно до статті 56 Закону про Конституційний Суд суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права. Це означає, що таким суб'єктом є як фізичні, так і юридичні особи приватного права.

Ця вимога знов актуалізує питання, якою мірою гарантовані Конституцією України права людини належать юридичним особам. Неодноразово на різних етапах розробки пропозицій щодо внесення змін та доповнень до розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Основного Закону пропонувалося передбачити, що закріплені в ньому права й свободи стосуються і юри-

¹ Серьогін В. О. Конституційне право України : навч. посіб. / В. О. Серьогін ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Х. : ХНУВС, 2010. — С. 94–95.

дичних осіб тією мірою, якою вони можуть бути застосовані до таких осіб, виходячи зі змісту відповідного права. Такий підхід відповідає й практиці Європейського суду з прав людини, який застосовує окремі положення Європейської Конвенції для захисту прав юридичних осіб (зокрема права на власність чи заборону дискримінації).

Водночас на сьогодні немає сформованої позиції самого Конституційного Суду України з цього питання, навпаки, у своїх ранніх рішеннях єдиний орган конституційної юрисдикції дотримувався протилежної позиції. Так, у Рішенні у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 Суд вказав: «В Конституції України стаття 58 міститься у розділі II “Права, свободи та обов’язки людини і громадянина”, в якому закріплені конституційні права, свободи і обов’язки насамперед людини і громадянина та їх гарантії. Про це свідчить як назва цього розділу, так і системний аналіз змісту його статей та частини другої статті 3 Конституції України». Відповідно Суд вирішив, що положення частини першої статті 58 Конституції України про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом’якшують або скасовують відповідальність особи, треба розуміти так, що воно стосується людини і громадянина (фізичної особи). Очевидно, що коло гарантованих Конституцією прав і свобод, на порушення яких може посилатися суб’єкт конституційної скарги — юридична особа приватного права, підлягатиме уточненню саме через формування відповідної практики Конституційного Суду, при цьому доцільно враховувати аргументацію, що наводиться у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Повертаючись до інших вимог, що обумовлюють визнання конституційної скарги ефективним засобом правового захисту на шляху до Європейського суду з прав людини, зупинимося на можливості конституційного суду запобігти виконанню дій, якщо їх наслідки є незворотними, а також можливості відновити порушені права на підставі обов’язкового рішення у справі.

Щодо першої з названих вимог, то Закон про Конституційний Суд прямо передбачив можливість забезпечення конституційної скарги. Згідно зі статтею 78 Закону при розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом. Підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв’язку з виконанням остаточного судового рішення. Способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію. Забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі.

Таке положення є важливим кроком у напрямі забезпечення ефективності конституційної скарги як національного засобу правового захисту. Адже у разі ухвалення Конституційним Судом рішення на користь суб’єкта конституційної скарги в останнього з’являється можливість звернення до судів загальної юрисдикції для перегляду остаточного судового рішення за нововиявленими

обставинами. Така можливість прямо передбачена процесуальними кодексами (пункт 5 частини другої статті 245 Кодексу адміністративного судочинства України, пункт 4 частини другої статті 361 Цивільного процесуального кодексу України, пункт 4 частини другої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України). Крім того, Прикінцевими положеннями Закону про Конституційний Суд можливість відкриття провадження за нововиявленими обставинами була поширена не лише на випадки, коли Судом встановлено неконституційність закону України, іншого акта (їх окремих положень), а й надано офіційне тлумачення положень Конституції України, що є відмінним від того, як їх застосував суд при вирішенні справи.

Стосовно вимоги забезпечення справедливої компенсації за результатами розгляду конституційної скарги, то таку можливість у межах конституційного провадження у справі за конституційною скаргою не передбачено. Проте у разі ухвалення рішення за конституційною скаргою на користь суб'єкта конституційної скарги останній може скористатися конституційним правом на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, гарантованим статтею 56 Конституції України.

Таким чином, аналіз викладених положень Закону про Конституційний Суд дозволяє запропонувати дворівневий тест оцінки ситуації, якої стосується конституційна скарга (у разі її відповідності іншим умовам прийнятності, визначеним у статті 77 Закону). Цей тест включає: 1) вирішення питання про обґрунтованість твердження суб'єкта права на конституційну скаргу щодо порушення внаслідок застосування закону гарантованих Конституцією України прав людини (умовно — «тест на порушення прав і свобод»); 2) оцінку відповідності закону (його окремих положень) положенням Конституції України (умовно — «тест на конституційність закону»).

Крім того, Законом передбачено, що у разі якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд, застосувавши закон України (його положення), витлумачив його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення (частина четверта статті 89 Закону). Таке положення Закону про Конституційний Суд України, на думку Венеціанської Комісії, «є кроком у правильному напрямі, який дозволяє подальше дослідження конституційності актів, хоча воно й не може запровадити повну конституційну скаргу» (пункт 44 Висновку). Водночас у практичній площині це означає необхідність доповнення запропонованого тесту третім (факультативним) етапом — оцінкою «конституційності» тлумачення закону. Однак навіть констатувавши тлумачення закону у спосіб, що не відповідає Конституції України, Суд не зможе надати його офіційне тлумачення, оскільки тлумачення законів України більше не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Таким чином, досвід зарубіжних країн, узагальнений Венеціанською Комісією, свідчить про те, що нормативна конституційна скарга не може в усіх випадках

задовольнити вимоги до ефективних національних засобів юридичного захисту згідно зі статтею 13 Європейської конвенції (див., зокрема, *Vekony v. Hungary* (№ 65681/13 від 13 січня 2015 року). Запроваджена в Україні модель «нормативної» конституційної скарги, що спрямована тільки на закон, а не на акти його застосування у конкретній справі, також не стане національним «фільтром» для всіх справ перед спрямуванням індивідуальних заяв до Європейського суду з прав людини. На практиці порушення прав людини частіше спричинені не «технічно правильним застосуванням» неконституційного закону, який може бути оскаржено за допомогою такої скарги, а є результатом неконституційного індивідуального акта, який, можливо, але не обов'язково, прийнятий на підставі закону, що відповідає Конституції. Велика кількість порушень прав людини, таким чином, не потрапляє у сферу дії нормативної скарги і «ефективність даного фільтру стає незначною»¹.

Однак така модель скарги може вважатися ефективним засобом захисту прав людини на шляху до Страсбурзького суду у випадках порушення прав і свобод законом, застосованим у конкретній справі, а не індивідуальним актом, ухваленим у супереч «конституційному» закону. Цей підхід в окремих рішеннях поділяє і сам Європейський суд з прав людини. Так, у справі *Dorota Szott-Medynska v. Poland* він дійшов висновку, що ігнорування зацікавленою особою такого засобу захисту своїх прав, як інститут конституційної скарги, навіть у тих країнах, де предметна сфера останнього порівняно вузька й на підставі скарги дається оцінка лише конституційності правової норми, яка служила основою індивідуального рішення, що оскаржується, може призвести до неприпустимості звернення до Європейського суду з прав людини.

У практичній площині це означає, що в кожному випадку перед зверненням до Європейського суду з прав людини скаржник має оцінити доступність та ефективність використання ним конституційної скарги як національного засобу правового захисту. Це саме питання розглядатиме і Страсбурзький суд при вирішенні питання про прийнятність індивідуальної заяви відповідно до статті 35 Європейської Конвенції. Потенційно це може призвести до «конкуренції» позицій Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, зокрема у разі ухвалення Конституційним Судом ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою через відсутність порушення гарантованих Конституцією України прав людини, тоді як Європейський суд визнає порушення відповідного права, гарантованого Європейською Конвенцією. Уникнути такої ситуації дозволить повсюдне послідовне врахування Конституційним Судом України стандартів Ради Європи та практики Європейського суду з прав людини при розгляді конституційних скарг та здійсненні конституційного судочинства в цілому, що сприятиме виконанню державою своїх зобов'язань у галузі прав людини.

¹ Draft Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr. P. Paczolay. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), para 84 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)018rev-e.aspx#P165_13720](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)018rev-e.aspx#P165_13720)

Гультай М., Христовая А. Конституционная жалоба как национальное средство правовой защиты в контексте доступа к Европейскому суду по правам человека. В статье рассматриваются некоторые особенности украинской модели конституционной жалобы как инструмента защиты прав и свобод человека, а также исследуется вопрос о «доступности» и «эффективности» конституционной жалобы в контексте исчерпания всех национальных средств правовой защиты как условия принятия обращений граждан в Европейский суд по правам человека.

Ключевые слова: конституционная жалоба, права человека, национальное средство правовой защиты, Европейский суд по правам человека, стандарты Совета Европы.

Hultai M., Khrystova H. Constitutional complaint as a domestic legal remedy in the light of access to the European Court of Human Rights. The article elaborates on some specific features of the Ukrainian model of the constitutional complaint as a tool for securing rights and freedoms, as well as on the issue of «accessibility» and «effectiveness» of the constitutional complaint in the context of exhaustion of all domestic legal remedies as an admissibility condition for applications to the European Court of Human Rights by citizens.

Key words: constitutional complaint, human rights, domestic legal remedy, European Court of Human Rights, Council of Europe standards.

Про відповідальність за декларування недостовірної інформації: конституційні та кримінально-правові проблеми

О. Ободовський

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

У статті розглянуто історію становлення в законодавстві України положень про відповідальність за декларування недостовірної інформації. Обґрунтовано, що стаття про кримінальну відповідальність за умисне неподання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, чи подання в декларації завідомо недостовірних відомостей не відповідає Конституції України у тій частині, в якій встановлено відповідальність осіб, що мають активи, набуті незаконно. В іншій частині стаття відповідає Конституції України, але в цьому випадку зазначені діяння не можуть вважатися суспільно небезпечними. Зроблено висновок про те, якою має бути реакція держави на декларування недостовірної інформації.

Ключові слова: декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідність Конституції України (конституційність), неподання декларації, подання у декларації завідомо недостовірних відомостей.

У частині другій статті 67 Конституції України встановлено обов'язок усіх громадян щорічно подавати до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом. У статті 67 Конституції України, вже проголосованій у цілому, такого положення не містилося. Однак народний депутат України М. Грабар вніс пропозицію «конституційно закріпити принцип, якого ми всі з вами давно хотіли»¹. З другої спроби пропозицію підтримали, і в статті 67 Конституції України з'явилася нова частина.

У виступі народного депутата України не було сказано, з якою метою в текст Основного Закону України вводиться відповідне положення, хоча й прозвучало: «І ми знімемо з вами всі проблеми, які хотіли зняти»². Оскільки обов'язок усіх громадян щорічно подавати декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік (частина друга статті 67) встановлений у тій самій статті Конституції України, що й обов'язок кожного сплачувати податки і збори (частина перша статті 67), то ці положення мають тлумачитися у взаємозв'язку. Отже, обов'язок декларувати свій майновий стан і доходи за минулий рік був закріплений для того, щоб забезпечити виконання іншого обов'язку — сплачувати податки і збори. І, можливо, ті проблеми, про які згадав М. Грабар, — це ухилення від сплати податків та зборів, якому і мало б запобігти декларування.

---

¹ Стенограма пленарного засідання. Засідання сто сьоме (27 червня 1996 року). Частина друга [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3888.html>

² Там само.

За декларування недостовірної інформації у Кримінальному кодексі України (далі — КК України) передбачено відповідальність (стаття 366¹). Проте в статті 366¹ КК України йдеться не про будь-яку декларацію, а про декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Цією статтею КК України доповнено у 2014 році (відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»¹), і вона стала новелою законодавства України про кримінальну відповідальність. Водночас у законодавстві в цілому новелою зазначена стаття не була.

У Законі України «Про боротьбу з корупцією» від самого початку закріплювався механізм фінансового контролю (стаття 6)², а саме: встановлювався обов'язок осіб, уповноважених на виконання функцій держави, декларувати доходи (частина перша) та обов'язок повідомляти податкову службу про відкриття валютного рахунку в іноземному банку (частина друга). Відомості про доходи, цінні папери тощо підлягали щорічній публікації (частина третя). Стаття 6 Закону України «Про боротьбу з корупцією» в майже незмінному вигляді діяла аж до втрати ним чинності 1 січня 2011 року³.

За порушення обов'язків, передбачених статтею 6 Закону України «Про боротьбу з корупцією», винні підлягали адміністративній та дисциплінарній відповідальності (частина перша статті 3 закону) відповідно до статті 9 цього закону⁴. Так, у частині першій статті 9 визначався склад порушення вимог щодо декларування доходів: неподання або подання неповних чи неправдивих відомостей про доходи та зобов'язання фінансового характеру, за що встановлювалася адміністративна (штраф) і дисциплінарна (звільнення з посади чи інше усунення від виконання функцій держави) відповідальність. Ці порушення були, крім того, імперативною підставою для відмови у призначенні на посаду та для позбавлення права балотуватись у депутати або на виборні посади в державні органи.

У 2005 році в Закон України «Про боротьбу з корупцією» внесено зміни⁵. Відтоді у цьому законі⁶ не передбачалася дисциплінарна відповідальність, хоча за порушення вимог щодо декларування доходів і зберігалися такі заходи впливу, як

¹ Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/print1482836346700420> (підпункт 3 пункту 5 розділу XIII).

² Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР (перша редакція — прийняття від 5 жовтня 1995 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80/ed19951005>

³ Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР (поточна редакція — втрата чинності від 1 січня 2011 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80/ed20110101>

⁴ Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР (перша редакція — прийняття від 5 жовтня 1995 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80/ed19951005>

⁵ Про внесення змін до деяких законів України : Закон України від 3 березня 2005 року № 2459-IV (перша редакція — прийняття від 3 березня 2005 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2459-15/ed20050303> (пункт 4 розділу I).

⁶ Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР (поточна редакція — втрата чинності від 1 січня 2011 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80/ed20110101>

відмова у призначенні на посаду та позбавлення права балотуватись у депутати або на виборні посади в державні органи.

Прикметно, що в першому варіанті проекту закону «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»¹ не пропонувалося виключати із Закону України «Про боротьбу з корупцією» положення про дисциплінарну відповідальність, як і взагалі не передбачалося внесення змін до частини першої статті 3 і частини першої статті 9 цього закону. У законопроекті, підготовленому до другого читання², передбачалися вже інші зміни до Закону України «Про боротьбу з корупцією», але й вони не стосувалися частини першої статті 3 та частини першої статті 9. При цьому Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України завізувало законопроект без зауважень і, на думку Управління, він міг бути прийнятий у другому читанні та в цілому як закон³. У тексті вже прийнятого закону, підписаного Головою Верховної Ради України⁴, теж не було змін до частини першої статті 3 та частини першої статті 9 Закону України «Про боротьбу з корупцією».

Прийнятим законом⁵ стаття 7 Закону України «Про боротьбу з корупцією» («Відповідальність за вчинення корупційних діянь») викладалася у новій редакції. Принципова її відмінність від попередньої редакції полягала у тому, що в санкціях частин першої і другої зазначеної статті було збережено стягнення у виді⁶ штрафу й не встановлювалося таких заходів впливу, як звільнення з посади або інше усунення від виконання функцій держави, а також заборона обіймати посади в державних органах та їх апараті (частина перша) і як дострокове припинення депутатських повноважень, звільнення з виборної посади, заборона балотуватися

¹ Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»: Закон України (проект від 18 листопада 2002 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=25553>. — С. 2.

² Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (реєстраційний № 2415) (2 березня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=48010>. — С. 5–7; Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»: текст законопроекту до другого читання (2 березня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=48086>. — С. 2.

³ Зауваження Головного юридичного управління від 25 лютого 2004 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=46168>

⁴ Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»: Закон України (текст, підписаний Головою Верховної Ради України 24 березня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=49405>. — С. 2–3.

⁵ Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»: Закон України (текст, підписаний Головою Верховної Ради України 24 березня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=49405>. — С. 2–3.

⁶ У Законі України «Про боротьбу з корупцією» використовувалося словосполучення «у вигляді».

у депутати та на виборні посади в державні органи, а також обіймати посади в державних органах та їх апараті (частина друга).

Президент України не погодився з положеннями прийнятого Закону, зокрема з новою редакцією статті 7 Закону України «Про боротьбу з корупцією». У пропозиціях Президента України зазначалося, що новою редакцією статті 7 за відповідні діяння встановлюється лише адміністративна відповідальність (у виді штрафу) осіб, уповноважених на виконання функцій держави, тоді як чинною редакцією статті 7 передбачається і дисциплінарна відповідальність. На думку Президента України, прийняття у запропонованій редакції статті 7 Закону України «Про боротьбу з корупцією» «призведе до послаблення відповідальності державних службовців ... за вчинення ними корупційних діянь, з чим погодитися не можна». Позиція Президента України полягала у тому, щоб доповнити статтю нормою про дисциплінарну відповідальність¹. Цю пропозицію враховано у частині першій статті 7 Закону України «Про боротьбу з корупцією» в редакції Закону від 1 липня 2004 року. Однак нове формулювання мало дуже загальний вигляд: «тягне за собою дисциплінарну та адміністративну відповідальність у вигляді штрафу...»².

Президент України висловив зауваження й до цього закону, прийнятого після повторного розгляду, оскільки, по-перше, окремі його положення суперечили, на думку глави держави, Конституції України і, по-друге, пом'якшували відповідальність деяких категорій осіб за вчинення ними корупційних діянь³.

Президент України звернув увагу на те, що в новій редакції частини другої статті 7 Закону України «Про боротьбу з корупцією», суб'єктами правопорушень за якою є народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад та деякі інші категорії осіб, передбачено лише адміністративну відповідальність у виді штрафу, «в той час як для всіх інших осіб за вчинення тих же корупційних діянь встановлено й дисциплінарну відповідальність». З цих підстав Президент України вважав, що зазначене положення (нова редакція частини другої статті 7) Закону України «Про боротьбу з корупцією» суперечить статті 24 Конституції України. Президент України наголошував також на тому, що «...іншими статтями Закону України “Про боротьбу з корупцією”, до яких цим законом, що надійшов на підпис, не вноситься змін, встановлено поряд з адміністративною й дисциплінарну відповідальність ... за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією». Йшлося, зокрема, і про статтю 9 Закону України «Про боротьбу з корупцією». Президент України знову пропонував «передбачити в новій редакції статті 7 Закону України “Про боротьбу з корупцією” норму

¹ Пропозиції Президента України до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (8 квітня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=50460>. — С. 2–3.

² Про внесення змін до деяких законів України : Закон України (текст, підписаний Головою Верховною Радою України 8 липня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=55179>. — С. 2.

³ Пропозиції Президента України до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України» (22 липня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=55459>. — С. 2.

про дисциплінарну відповідальність всіх осіб, уповноважених на виконання функцій держави, за вчинення ними корупційних діянь»¹.

У висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України доводилося, що пропозиція Президента України «не є юридично обґрунтованою»². Іншим був висновок головного комітету: прийняти закон у новій редакції з урахуванням пропозицій Президента України³. У порівняльній таблиці до закону зазначено, що пропозиції Президента України враховано по суті⁴. Насправді ж зміни, що пропонувалися до Закону України «Про боротьбу з корупцією», полягали не у доповненні статті 7 цього закону вказівкою на дисциплінарну відповідальність, а у викладенні цієї статті в новій редакції, у якій не згадувалася дисциплінарна відповідальність навіть у частині першій, а також у виключенні згадок про цей вид відповідальності з інших статей Закону України «Про боротьбу з корупцією»⁵. Саме такі зміни були внесені до Закону України «Про боротьбу з корупцією» Законом, прийнятим 3 березня 2005 року⁶.

Пізніше механізм фінансового контролю був передбачений статтею 10 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 року № 1506-VI, статтею 12 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI. За порушення вимог фінансового контролю встановлювалася відповідальність. Зокрема, в абзаці четвертому частини десятої статті 12 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» було закріплено: «Подання завідомо недостовірних відомостей в декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру є підставою для притягнення суб'єкта декларування до дисциплінарної, адміністративної відповідальності відповідно до закону».

Про обов'язок подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, йдеться і в статті 45 Закону України

¹ Пропозиції Президента України до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України» (22 липня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=55459>. — С. 2–3.

² Висновок Головного науково-експертного управління на Пропозиції Президента України до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України» (1 вересня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=27083>. — С. 3–4.

³ Висновок Комітету з питань державного будівництва та місцевого самоврядування (15 грудня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc77_1?pf35401=45773&pcaption=Висновок комітету 15.12.2004](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc77_1?pf35401=45773&pcaption=Висновок%20комітету%2015.12.2004)

⁴ Порівняльна таблиця до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України» (реєстраційний № 2415) (з пропозиціями Президента України) (15 лютого 2005 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=62246>. — С. 4 (пункт 19).

⁵ Порівняльна таблиця до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України» (реєстраційний № 2415) (з пропозиціями Президента України) (15 лютого 2005 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13533&pf35401=62246>. — С. 4–6.

⁶ Про внесення змін до деяких законів України : Закон України від 3 березня 2005 року № 2459-IV (перша редакція — прийняття від 3 березня 2005 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2459-15/ed20050303>

«Про запобігання корупції», а в статті 65 Закону визначено загальні засади відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень. Відповідальність за такі діяння передбачена, в тому числі, й у статті 366¹ КК України.

У пояснювальній записці до тоді ще проекту закону «Про запобігання корупції» важливою складовою цього проекту було названо правила щодо системи об'єктивного фінансового контролю за майновим станом публічних службовців. Цей контроль, як зазначалося у пояснювальній записці, полягатиме, зокрема, у встановленні кримінальної відповідальності за подання у декларації завідомо недостовірних відомостей, а також за умисне неподання декларації¹. Про те саме йшлося й у пояснювальній записці до доопрацьованого проекту закону².

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України у висновку на законопроект звертало увагу на низку недоліків пропонованої статті про кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації: відсутність серйозного наукового обґрунтування необхідності внесення відповідних змін до КК України, встановлення відповідальності за діяння без вказівки на наслідки як обов'язкову ознаку складу, «можливість для досить серйозних зловживань» при застосуванні статті³. Щодо другого недоліку, то, на думку фахівців Управління, наведення завідомо неправдивих відомостей у декларації без настання яких-небудь суспільно небезпечних наслідків само по собі не досягає рівня суспільної безпеки, достатньої для визнання таких дій злочинами, і звільнення особи із займаної посади є цілком достатньою мірою відповідальності⁴. І все-таки КК України було доповнено новою статтею 366¹.

Після того як у КК України закріпили статтю про відповідальність за декларування недостовірної інформації, З. Загинею порушила питання про чинність цієї статті⁵ і зробила висновок про те, що вона є нечинною та недієвою⁶ (відповідна стаття надрукована у липні 2015 року). При цьому дослідниця вирішувала питання про чинність статті 366¹ КК України виходячи з процедурних міркувань: «...ст. 366¹ КК України набере чинності з того моменту, коли розпочне роботу система подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування...»⁷.

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про запобігання корупції» (30 вересня 2014 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52247&pf35401=314034>. — С. 4.

² Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про запобігання корупції» (6 жовтня 2014 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52247&pf35401=314218>. — С. 4.

³ Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про запобігання корупції» (до № 5113 від 30 вересня 2014 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52247&pf35401=314166>. — С. 17–18.

⁴ Там само. — С. 18.

⁵ *Загинею* З. Сумнівна чинність статті 366¹ «Декларування недостовірної інформації» Кримінального кодексу України / З. Загинею // Вісник прокуратури. — 2015. — № 7. — С. 49, 50–52.

⁶ Там само. — С. 54.

⁷ Там само. — С. 52.

Наприкінці 2015 року 48 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) низки положень Закону України «Про запобігання корупції» та статті 366¹ КК України. На думку суб'єктів права на конституційне подання, стаття 366¹ КК України не відповідає Конституції України¹, зокрема її статтям 61, 62, 64. У конституційному поданні наголошувалося на тому, що фактично «передбачається застосування відповідальності за дії третіх осіб» (відомості про майновий стан яких мають бути зазначені у декларації), а суб'єкт декларування «ані в силу нормативно-правового регулювання, ані в силу фізичних здібностей людини не може перевірити достовірність відомостей, наданих йому для зазначення в його декларації...»². Автори конституційного подання звертали увагу також і на те, що передбачається «притягнення особи до кримінальної відповідальності за дії або бездіяльність, які не є злочином ... оскільки відсутні обов'язкові складові елементи складу злочину»³. При цьому народні депутати України мали на увазі суспільно небезпечні наслідки як ознаку об'єктивної сторони складу злочину. Щоправда, чомусь така ознака розглядалася як обов'язкова (з посиленням на позицію (тлумачення) Конституційного Суду України), хоча вона є обов'язковою лише у тому випадку, коли йдеться про матеріальний склад злочину (склад декларування недостовірної інформації є формальним, суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою складу цього злочину, отже, відсутність суспільно небезпечних наслідків не означає відсутності складу злочину).

Народні депутати України просили визнати статтю 366¹ КК України такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною)⁴, хоча й не оспорювали необхідність декларування майна особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування⁵.

Обов'язок подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, — не самоціль. Він встановлений для того, щоб разом з іншими заходами виконувати функцію запобігання і протидії корупції. Так, досліджуючи соціальну обумовленість і проводячи тест на пропорційність обмеження принципу презумпції невинуватості нормою про незаконне збагачення в Україні, Д. Михайленко звертає увагу на те, що «такий інструмент, як кримінальна відповідальність за незаконне збагачення, не можна зводити лише

¹ Конституційне подання 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу чотирнадцятого частини першої статті 1; окремих положень пункту третього частини першої статті 3; пункту другого частини першої статті 12; пунктів другого з приміткою один, третього, окремих положень пунктів восьмого, дев'ятого, десятого, одинадцятого частини першої статті 46; частини третьої статті 46; абзацу другого та третього частини першої статті 47; окремих положень частини першої та третьої статті 50; статті 51; частини другої статті 52; підпункту третього пункту третього частини п'ятої Прикінцевих та Перехідних положень Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VI та статті 366¹ Кримінального кодексу України (30 грудня 2015 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ccu.gov.ua:8080/doccatalog/document?id=297857>. — С. 22, 26.

² Там само. — С. 23.

³ Там само. — С. 23–24.

⁴ Там само. — С. 27.

⁵ Там само. — С. 2.

до наявності відповідної норми в Кримінальному законі», і продовжує: «Впровадження норми про незаконне збагачення у КК передбачає утворення підсистеми приписів, які будуть мати і не кримінально-правовий характер. ...Мова йде про такі компоненти, як декларування доходів і розходів, спеціальні перевірки по встановленню істинного майнового стану суб'єкта і його близьких родичів...»¹.

Д. Михайленко розглядає «запровадження механізму антикорупційного фінансового контролю, який передбачає як етап процедуру декларування», як один із шляхів, що дозволить «об'єктивно та у повній мірі оцінити співвідношення динаміки фактичного майнового стану публічного службовця і його легальних доходів» (курсив наш. — О. О.)². Такої самої думки дотримується О. Барна: «Завдання е-декларацій полягає в тому, щоб ідентифікувати все майно в Україні — рухоме і нерухоме, земельні ділянки, активи. За кожною часткою майна повинна бути закріплена певна особа, яка має бути ідентифікована. І зміни її майнового стану — різниця між доходами та видатками за відповідний період — має перевіряти програма в електронному режимі та звіряти з офіційними доходами. Якщо майновий стан, активи, рухоме або нерухоме майно не відповідають офіційним доходам, прізвище має автоматично висвітлюватися у червоній колонці — є підозра у корупційних діяннях, незаконному придбанні майна. Після автоматичної перевірки має вмикатися перевірка в ручному режимі зі зверненням до різних реєстрів та органів» (курсив наш. — О. О.)³.

Недостовірні відомості в декларації є малоінформативними: вони не показують (динаміки) справжнього майнового стану суб'єкта декларування (та інших осіб, відомості про майновий стан яких зазначаються у декларації). Тим більше це стосується випадків неподання декларації. За таких умов на основі аналізу декларації не можна буде зробити висновок про вчинення чи невчинення суб'єктом декларування корупційних злочинів (правопорушень, пов'язаних із корупцією)⁴. Для уникнення такої ситуації у КК України й було закріплено статтю 366¹: «Через ... запровадження спочатку адміністративної, а потім кримінальної відповідальності

¹ Михайленко Д. Г. Обмеження принципу презумпції невинуватості нормою про незаконне збагачення в Україні: соціальна обумовленість та тест на пропорційність / Д. Г. Михайленко // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». — Т. XVII. — Одеса : Юридична література, 2015. — С. 382

² Михайленко Д. Г. Кримінально-правові проблеми механізму антикорупційного фінансового контролю / Д. Г. Михайленко // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. — Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. — Одеса : Юридична література, 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6445/Mihajlenko%20Krim%20d1%96na1%27no-pravov%20d1%96%20problemi%20mehan%20d1%96zmu%20antikorup.%20fin.%20kontrolju.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. — С. 189–190.

³ Олег Барна: «Вибіркова боротьба з корупцією і є корупцією» / О. Барна ; записала Ю. Шевчук // Голос України. — 2017. — 7 черв. — № 101 (6606). — С. 4.

⁴ Невідповідність фактичного майнового стану суб'єкта декларування доходам, одержаним із законних джерел, може бути наслідком вчинення не тільки корупційних злочинів чи правопорушень, пов'язаних із корупцією, а й інших злочинів (правопорушень), у результаті яких було незаконно набуто активи. Однак щодо осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (а також інших суб'єктів декларування), значно більш актуальним буде питання саме про корупційне походження активів.

за декларування недостовірної інформації буде включено охоронний механізм, який не дозволить ухилятися від об'єктивного відображення свого майнового стану у декларації» (курсив наш. — О. О.)¹. Отже, відповідальність має стати тим заходом, що забезпечить подання в декларації достовірних відомостей, як і саме подання декларації (не допустить подання в декларації завідомо недостовірних відомостей або умисне неподання декларації).

Про вчинення корупційних злочинів (правопорушень, пов'язаних із корупцією) можна говорити тільки тоді, коли *доходи, отримані суб'єктом декларування із законних джерел, будуть меншими, ніж його активи та видатки*. І такий висновок має формуватися на основі відомостей, поданих у декларації. Це означає, що в декларації потрібно відобразити, у тому числі, й доходи незаконні. Отже, суб'єкт декларування сам повинен повідомити про вчинення ним корупційного злочину (правопорушення, пов'язаного з корупцією). Більше того, держава наполегливо вимагає це зробити: *«У разі притягнення суб'єкта декларування до відповідальності за неподання, несвоєчасне подання декларації або в разі виявлення у ній недостовірних відомостей суб'єкт декларування зобов'язаний подати відповідну декларацію з достовірними відомостями»*, — йдеться в абзаці другому частини четвертої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» (курсив наш. — О. О.).

Мотиви і мета декларування недостовірної інформації, як небезпідставно зазначає В. Тютюгін, «можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають»². Зокрема, суб'єкт декларування може умисно не подавати декларацію або подавати в декларації завідомо недостовірні відомості через те, що не хоче, щоб інформація про його (справжній) майновий стан стала широковідомою, щоб йому заздрили, боїться посягань на своє майно. Проте набагато більш імовірно причиною подання у декларації завідомо недостовірних відомостей (чи неподання декларації) є бажання приховати незаконно отримані доходи (іншими словами — бажання не повідомляти про правопорушення, у результаті яких такі доходи одержано).

Відповідно до частини першої статті 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких встановлюється законом. При цьому в Конституції України не зазначено, який саме зміст слід вкладати у слова «показання» і «пояснення», тому їх можна розуміти і дуже широко (як будь-яку інформацію про особу), і вузько (як лише ту інформацію, що стосується вчиненого особою правопорушення) або дуже вузько (тільки як інформацію про вчинений злочин).

¹ Михайленко Д. Г. Кримінально-правові проблеми механізму антикорупційного фінансового контролю / Д. Г. Михайленко // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. — Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. — Одеса : Юридична література, 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6445/Mihajlenko%20Krim%20d1%96na1%27no-pravov%20d1%96%20problemi%20mehan%20antikorup.%20fin.%20kontrolju.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. — С. 190.

² Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / А. О. Байда, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5-те вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2015. — С. 524.

Право особи не нести відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів регламентовано в тій самій статті Конституції України, у якій закріплено право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист (частина друга статті 63) і в якій передбачено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (частина третя статті 63). Отже, і в частині другій, і в частині третій статті 63 Конституції України йдеться про особу, яка (можливо) вчинила злочин. Очевидно, що положення частини першої статті 63 Конституції України повинні «вписуватися» у логіку побудови цієї статті, а це може бути за умови, що в частині першій статті 63 маються на увазі лише такі показання і пояснення, які стосуються вчиненого особою злочину.

Щоб бути послідовним і не порушувати згадану логіку побудови статті, при тлумаченні частини першої статті 63 Конституції України потрібно говорити саме про злочин, а не про будь-яке правопорушення. Водночас О. Капліна зазначає, що стаття 63 Конституції України «не обмежує можливості здійснення права імунітету свідка лише кримінальним судочинством і питаннями встановлення винуватості особи у вчиненні злочину, поширюючи свою дію і на інші сфери — цивільного процесу, адміністративного, дисциплінарного та інших видів провадження»¹. І такий підхід зрозумілий — хоча найсуворішими є заходи, що застосовуються до особи, яка вчинила злочин, проте реакція держави на інші правопорушення теж пов'язана з обмеженням прав і свобод людини й може бути зовсім не м'якою. Тому природно, що людина спробує уникнути не тільки тих несприятливих наслідків, які можуть настати у разі засудження її за вчинення злочину, а й тих, які можуть настати у разі визнання її винною у вчиненні іншого, крім злочину, правопорушення. З цих підстав справедливим буде такий підхід до розуміння частини першої статті 63 Конституції, відповідно до якого особа не нестиме відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо вчинення нею або її близькими родичами не тільки злочину, а й іншого правопорушення.

Якщо особа одержувала доходи як із законних, так і з незаконних джерел, то подання у декларації достовірних відомостей про законно одержані доходи і неподання відомостей про доходи незаконні — теж свідчення проти суб'єкта декларування: всі активи, щодо яких (у зв'язку з їх незаконним походженням) не можна поставити вимогу про відображення їх у декларації, автоматично зараховуватимуться до незаконно одержаних. Тому в цій ситуації особа знову повідомляє про вчинення нею протиправних діянь (внаслідок яких одержано не відображену в декларації частину активів), але в інший спосіб. Отже, і в цьому випадку отримуємо суперечність із частиною першою статті 63 Конституції України.

Таким чином, у частині встановлення відповідальності осіб, які мають активи, набуті незаконно, стаття 366¹ КК України не відповідає частині першій статті 63 Конституції України (є неконституційною). І лише в частині застосування зазначеної статті КК України до осіб, усі активи яких одержані законно, ця стаття відповідає частині першій статті 63 Конституції України (у такому випадку відповідальність встановлюється не за відмову надати інформацію про вчинені злочини чи

¹ Конституція України : науково-практичний коментар / ред. кол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2011. — С. 467.

інші правопорушення, а за відмову надати (достовірну) інформацію про свій майновий стан). Однак стаття 366¹ була введена у КК України зовсім не для того, щоб суворо карати осіб, які працюють законно, хоча з певних міркувань і порушують обов'язок декларування. Такі порушення, очевидно, не є суспільно небезпечними.

Незалежно від того, хто декларує завідомо недостовірну інформацію, — особа, яка частину активів набула незаконно, чи особа, яка усі активи набула законно, — ці діяння не повинні залишатися без реакції з боку держави¹. Але така реакція не може (не має) бути каральною — кримінально-правовою чи адміністративно-правовою. Вона могла б полягати у застосуванні заходів дисциплінарної відповідальності та запобіжних заходів, які свого часу були реалізовані ще у Законі України «Про боротьбу з корупцією». Такі заходи орієнтовані на інший бік декларування недостовірної інформації (що, по суті, є окремим правопорушенням) — поставлення своїх особистих інтересів вище за інтереси суспільства і держави. У цьому випадку реакція держави на декларування недостовірної інформації буде спрямована на забезпечення справедливості й чесності в управлінні — особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (та інші суб'єкти декларування), не має морального права переховуватися з чимось від суспільства, на користь якого вона працює.

Ободовский А. Об ответственности за декларирование недостоверной информации: конституционные и уголовно-правовые проблемы. В статье рассмотрена история становления в законодательстве Украины положений об ответственности за декларирование недостоверной информации. Обосновано, что статья об уголовной ответственности за умышленную неподачу декларации лица, уполномоченного на выполнение функций государства или местного самоуправления, либо подачу в декларации заведомо недостоверных сведений не соответствует Конституции Украины в той части, в которой установлена ответственность лиц, имеющих активы, приобретенные незаконно. В остальной части статья соответствует Конституции Украины, однако в этом случае указанные деяния не могут считаться общественно опасными. Сделан вывод о том, какой должна быть реакция государства на декларирование недостоверной информации.

Ключевые слова: декларация лица, уполномоченного на выполнение функций государства или местного самоуправления, соответствие Конституции Украины (конституционность), неподача декларации, подача в декларации заведомо недостоверных сведений.

---

¹ Ю. Коломієць зазначає, що держава, яка не справляється зі своїми обов'язками, втрачає підтримку громадян, стає слабкою і неієздатною. Це, на думку дослідниці, неминуче призведе до одного з двох варіантів: обурені люди, які втомилися своїми силами здійснювати правосуддя, знайдуть лідера і скинуть існуючу форму правління; якщо ж лідера, здатного повести за собою людей, не буде знайдено — слабка держава стане легкою здобиччю сусідніх держав. Для того щоб такі наслідки не настали, необхідно, зокрема, «ставити певні вимоги до державних діячів, а у випадку їх невідповідності встановленим вимогам не допускати до влади» (курсив наш. — О. О.) (Коломієць Ю. Ю. Наказание в круговороте форм правления / Ю. Ю. Коломієць // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / ред. кол. : С. В. Ківалов, Ю. М. Оборотов, Ю. П. Аленін та ін. ; відп. за вип. В. О. Туляков]. — Одеса : Юридична література, 2010. — Вип. 54. — С. 150–151).

Obodovskiy O. On the liability for declaring false information: constitutional and criminal law problems. The article examines the history of formation of the provisions on the liability for declaring false information in the legislation of Ukraine. It is substantiated that the article on criminal liability for the deliberate non-submission of a declaration of a person authorised to perform the functions of the state or local self-government or submission in the declaration of knowingly false data does not comply with the Constitution of Ukraine insofar as the liability of persons having assets acquired illegally is established. In the other part, the article conforms to the Constitution of Ukraine, but in this case the indicated acts cannot be considered as socially dangerous. The conclusion is drawn what reaction of the state on declaring false information should be.

Key words: declaration of a person authorised to perform the functions of state or local self-government, conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality), non-submission of the declaration, submission in the declaration of knowingly false data.

ДО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРІВ

**Масова конституційна свідомість
і суперечливі уявлення про Голодомор
в умовах поширення постправди**

В. Колісник

доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України

У статті проаналізовано взаємозв'язок між суперечливими уявленнями про Голодомор та інші складні етапи української історії й формуванням масової конституційної свідомості на тлі значного поширення постправдивих повідомлень.

Ключові слова: конституціоналізм, конституційна свідомість, Голодомор, пост-правда.

Конституційна свідомість є однією з обов'язкових складових конституціоналізму й саме тому визнається чи не найважливішою передумовою утвердження конституційного ладу та формування конституційної держави. Адже без засвоєння та глибокого усвідомлення визначальних ідей конституціоналізму значною частиною суспільства, а особливо політичною елітою, жодні спроби здійснення необхідних демократичних перетворень не зможуть забезпечити належних результатів і перехід до якісно нового рівня функціонування державності.

Інакше кажучи, сучасна трансформація українського державного механізму й буття нашого суспільства у напрямі європейської інтеграції та за європейськими демократичними стандартами може стати можливою за умови формування такої конституційної демократичної свідомості, коли і політик, і посадовець, і пересічний громадянин матимуть не лише достатньо повні й чіткі уявлення про сутнісний зміст визначальних засад конституції та конституційного ладу, а й внутрішнє переконання у тому, що ними необхідно керуватися у повсякденному житті, а також усвідомлене переконання щодо прийнятних меж допустимого та необхідного в політиці, громадському житті й приватній сфері.

Йдеться про таке поширення конституційної свідомості та конституційної культури серед широкого загалу, коли зазначеними переконаннями керуватиметься значна частина українського суспільства, що буде позитивним прикладом для решти громадян і унеможливить у майбутньому будь-яке «матеріальне стимулювання» голосування на виборах і референдумах чи маніпулювання масовою свідомістю шляхом організації мирних зібрань, що проводяться за певну оплату (на яких політична активність насправді лише імітується), або організацію штучних «дискусій» з надуманих чи другорядних питань, які відволікають громадськість від нагальних проблем, ще більше заплутують і дезорієнтують людей, та будь-які інші форми профанації політичної діяльності й громадсько-політичної активності.

На формування конституційної свідомості значною мірою також впливають уявлення про історію та знакові історичні події, особливо ті, що тривалий час зазнавали суттєвих викривлень або й взагалі замовчувалися. Саме такою є проблема сприйняття історичної правди про Голодомор. Хтось співчуває жертвам Голодомору та їхнім нащадкам, комусь увага громадськості до цієї проблеми здається надмірною, несвоечасною, штучною, надуманою та гіперболізованою, хтось навіть дозволяє собі іронізувати чи висловлюватися з цього приводу саркастично, а когось згадка про Голодомор просто дратує. Є й ті, хто категорично заперечують факт Голодомору та особливого характеру голоду на теренах радянської України у 1932–1933 роках. Більше того, деякі автори навіть намагаються повністю виправдати дії тодішнього радянського керівництва, пов'язані з так званою колективізацією. Зокрема, С. Миронін за результатом власного дослідження зробив висновок про те, що «прямої вини Сталіна та ЦК ВКП(б) в подіях 2-ї половини 1932 р. — 1-ї половини 1933 р. не простежується. Опосередкована вина, звичайно ж, присутня — не так рахували урожай, не ті керівники сиділи в місцевих органах влади: вони допустили розкрадання зерна і масовий забій робочої худоби, не змогли вилучити хліб, що залишився у селян, та поділити його порівну на всіх... Якщо б держава не потурала тим, хто знищує засоби виробництва, — це не призвело б до анархії та масової загибелі»¹.

Достатньо порівняти та проаналізувати лише два документи для того, щоб спростувати зазначену тезу. Перший із них — це доповідна записка начальника Харківського обласного управління ДПУ УСРР від 5 червня 1933 року до голови ДПУ УСРР. У ній зазначалося, зокрема, що у зв'язку з продовольчими труднощами в Харківській області збільшилася кількість порушених кримінальних справ у зв'язку з (!) людоїдством. І якщо на 1 березня 1933 року таких випадків було 8, то на 1 червня 1933 року їх кількість збільшилася до 221. З огляду на те, що зазначені злочини характеризуються високим рівнем латентності, можна стверджувати, що насправді таких випадків було набагато більше (і це лише в Харківській області). У цій же доповідній записці стверджується, що, наприклад, у селі Вовча Яма Балаклійського району Харківської області за останні два місяці померло 800 людей, що становило третину жителів. Але ж люди помирали й до того, як було складено цю записку, й після того. Важливо звернути увагу, що вказана доповідна записка мала гриф «Для службового користування» і її оприлюднення взагалі не передбачалося, тобто у посадовця, який її складав, не було потреби применшувати масштаб трагедії.

Другий документ — це Повідомлення Центрального управління народно-господарського обліку СРСР (від 31 березня 1934 року) про природний рух населення у 1933 році. У цьому документі, що так само призначався для службового користування, зазначалося: «Цікаво здійснити порівняння превалюючої ролі України в негативному прирості сільського населення по Союзу з даними сільськогосподарського обліку ... по деяких республіках процент зменшення населення за даними сільськогосподарського обліку далеко неоднаковий і значною мірою кореспондує результатам обліку руху населення (по Білорусії на 0,4 %,

¹ Миронин С. «Голодомор» на Руси / Сигизмунд Миронин. — М. : Алгоритм, 2008. — С. 119–120.

по РСФРР на 3,65 %, по Україні на 13,6 %, а по Закавказзю (без Азербайджану) навіть збільшення на 1,2 %; усього з 5,6 млн зменшення населення за даними сільськогосподарського податкового обліку по всьому Союзу на Україну (з 20 % населення СРСР) припадає більше 3 млн¹. Тобто невідомий автор цього Повідомлення звертає увагу на те, що хоча населення УСРР становило тоді лише п'яту частину від усього населення СРСР, проте зменшення кількості населення України становило 54 % загальносоюзних втрат. Виходить, що на 4/5 населення СРСР (без України) припадало лише 46 % зменшення населення. Саме такий висновок зробили не якісь «націоналісти» і не на початку XXI століття, а московські спеціалісти ще в березні 1934 року.

Хоча приріст населення серед східних слов'ян — білорусів, українців, росіян — за результатами наукових досліджень завжди був приблизно однаковим, однак статистичні дані демонструють дивний феномен. Так, за результатами перепису населення 1926 року в СРСР мешкало 77,7 млн росіян, 31,1 млн українців та 4,7 млн білорусів, проте за результатами перепису 1939 року росіян було вже 99,5 млн, українців — 28,1 млн, білорусів — 5,2 млн. Тобто через 13 років кількість росіян збільшилася на 21,8 млн, білорусів — на півмільйона, а кількість українців не лише не збільшилася, а навіть істотно зменшилася — на 3 млн (і це через шість років після Голодомору!). Виходить, що кількість росіян і білорусів зросла відповідно на 28 % та на 10,6 %, а кількість українців зменшилася на 9,6 %.

Якщо темпи приросту українців були б такими самими, як і росіян, то чисельність українців мала б становити у 1939 році 39,8 млн, але насправді складала 28,1 млн. Тобто втрати українців, спричинені Голодомором початку 30-х років та уповільненням темпів приросту населення, становили 11,7 млн. Таким чином, голод, що виник у багатьох регіонах СРСР як наслідок впливу різних негативних чинників, на території УСРР набув характеру голодомору як засобу цілеспрямованого знищення селян.

Виникає слушне запитання: чому саме для України та українців наслідки колективізації й голоду як її атрибуту виявилися такими катастрофічними? Для відповіді варто знову звернутися до документів. У березні 1932 року за результатами аналізу практики проведення колективізації М. Рютін підготував досить значний за обсягом документ під назвою «Сталін і криза пролетарської революції» (це так звана платформа «Союзу марксистів-ленінців»), у якому наголошував, що «дуті потьомкінські "успіхи" колективізації були досягнуті за рахунок неймовірного терору стосовно основних мас села, що в країні пройшла хвиля небачених селянських повстань середняцько-бідняцьких мас, повстань, у яких у багатьох випадках брали участь члени партії й комсомольці, повстань, якими інколи керували члени партії з 1918 року, а в одному випадку навіть районний уповноважений ОДПУ. Лише великих повстань з тисячами учасників у кожному за цей період по СРСР було понад 500, а невеликих набагато більше»². А. Солопов зробив висно-

¹ Экспонаты историко-документальной выставки «Голод в СССР. 1929–1934 гг. Новые документы». Сообщение ЦУНХУ СССР о естественном движении населения в 1933 г. Подлинник. 31 марта 1934 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rusarchives.ru/evants/conferences/hunger-f/86.shtml>

² Сталин и кризис пролетарской диктатуры // Реабилитация: Политические процессы 30–50-х годов. — М. : Политиздат, 1991. — С. 345.

вок, що «у 1929 році по країні було зареєстровано близько 1 300 повстань»¹. Таким чином, селянські повстання становили серйозну загрозу для радянського режиму, особливо у разі переростання їх у загальне селянське повстання, ймовірність чого була досить високою.

Так, в Оперативному наказі по ДПУ № 2 від 13 лютого 1933 року зазначалося, що ударно-оперативна група «розкрила контрреволюційне повстанське підпілля на Україні, котре охопило до 200 районів, близько 30 залізничних станцій та депо, низку пунктів прикордонної смуги. У процесі ліквідації встановлено зв'язок із закордонними українськими націоналістичними центрами (УНР, "УВО", УНДО) і польським Головштабом»². Зараз, звичайно, важко стверджувати, які саме з наведених даних відповідають дійсності, адже добре відомо, що органи ДПУ СРСР (а згодом НКВС і МДБ) штучно фабрикували кримінальні справи в гонитві за статистичними показниками. Разом із тим історія громадянської війни свідчить, що українці накопичили значний досвід повстань, коли майже в кожному повіті з'являвся свій отаман, а Польща, перебуваючи на межі розгрому, змогла поновити свої збройні сили та здійснити у 1920 році могутній контрудар і навіть захопити частину території України. Саме тому, з погляду радянського керівництва, селянське повстання на Україні було найбільш небезпечним (ніж у будь-якому іншому регіоні СРСР), оскільки могло бути підсилене допомогою з боку Польщі та українських організацій, які перебували за кордоном, а також гаслами поновлення української державності. А в разі відокремлення УСРР від СРСР існування останнього опинилося б під великим сумнівом, що могло спричинити серйозні наслідки для усього радянського політичного режиму.

Лише з урахуванням зазначених чинників можна зрозуміти сенс побоювань Й. Сталіна, висловлених ним у телеграмі до Л. Кагановича від 11 серпня 1932 року: «Найголовніше зараз Україна. справи на Україні кепські. Погано по партійній лінії... Погано по радянській. Чубар — не керівник. Погано по лінії ДПУ. Реденс не здатний керувати боротьбою з контрреволюцією в такій великій та своєрідній республіці, як Україна». А далі Й. Сталін зробив несподіваний висновок: «Якщо не візьмемося тепер за виправлення стану на Україні, Україну можемо втратити»³. Тобто напередодні 15-ї річниці жовтневого перевороту та 10-ї річниці створення СРСР, могутньої держави з багатомільйонними збройними силами, тодішній радянський лідер щиро вважав втрату України ймовірним варіантом. Причину такої стурбованості Й. Сталін пояснює у тому ж листі: «Майте на увазі, що Пілсудський не дрімає, і його агентура на Україні у кілька разів сильніша, ніж думає Реденс чи Косіор. Майте також на увазі, що в Українській компартії чимало гнилих елементів, свідомих чи несвідомих петлюрівців, нарешті — прямих агентів Пілсудського. Як тільки справи стануть гіршими, ці елементи відкриють фронт всередині партії, проти партії». А ще раніше, а саме 26 квітня 1932 року, Й. Сталін в листі до С. Косіора висловлював стурбованість: «Якщо виходити з матеріалів, схоже на те, що в деяких пунктах УСРР радянська влада припинила існування.

¹ Солопов А. Кого считали кулаком в 1924–1925 годах? / А. Солопов // Трудные вопросы истории: Поиски. Размышления. Новый взгляд на события и факты / под ред. В. В. Журавлева. — М. : Политиздат, 1991. — С. 100.

² Голод-геноцид 1932–1933 років в Україні. — С. 297.

³ Сталин и Каганович. Переписка 1931–1936 гг. — С. 331.

Невже це так? Невже так погано в селах на Україні? Де органи ДПУ, що вони роблять?»

Тобто, на думку Й. Сталіна, особливу небезпеку у той період становили не просто противники режиму, куркулі чи невдоволені селяни, а саме ті з них, хто усвідомив себе національною спільнотою (за термінологією Й. Сталіна, «свідомі та несвідомі петлюрівці») та поставив за мету поновлення української державності. Саме тому політика українізації як процес повернення українського суспільства до витоків своєї культури була згорнута з одночасним розширенням репресій щодо діячів літератури, культури й мистецтва. Лише у 1934 році зі 193 членів Спілки письменників України було репресовано 97. Зазначені заходи фактично були синхронізовані з посиленням терору та позбавленням українських селян засобів для існування з одночасним унеможливленням їх вільного пересування до інших регіонів з метою врятувати свою родину чи обміняти певні речі на якісь харчі. Такі комплексні «драконівські» засоби не використовувалися як системні в жодній іншій союзній республіці, окрім УСРР. І від такого нищівного удару, організованого Й. Сталіним та його соратниками спільно з виконавцями різних рівнів, українцям не вдалося повністю оговтатися й дотепер. Якщо у 1926 році в межах СРСР українців було в 2,4 раза менше, ніж росіян, то через 13 років, у 1939 році, українців було менше вже в 3,5 раза. У подальшому, навіть незважаючи на приєднання Західної України, Буковини та Закарпаття (що начебто мало істотно збільшити кількість українців), це співвідношення залишалось приблизно таким самим і в 1989 році становило 3,2 раза.

Зламавши «хребет» українського селянства, зупинивши процес українізації та ліквідувавши значну частину української творчої інтелігенції (зазначені процеси відбувалися узгоджено та синхронно), радянський режим припинив природний рух до українського національного відродження, національного самоусвідомлення та національного державотворення, знищив прагнення до незалежної української державності, змусив багатьох відмовитися від рідної мови, забути історію та культуру попередніх поколінь. Знищивши шляхом голодомору та репресій значну частину носіїв «українського духу», «українських народних традицій» та «української національної ідеї», радянський режим змусив переважну більшість мешканців України піклуватися виключно про фізичне виживання та шукати форми пристосування до режиму й зміг сформуванню багатомільйонні шеренги конформістів. Фактично радянський режим ще тоді, у 30-х роках ХХ століття, зламав «українську національну ідею», тобто ідею незалежної української державності, й таким чином убезпечив себе від могутнього українського національно-визвольного руху та можливого народного повстання.

Постгеноцидний синдром, зумовлений Голодомором, змушував мешканців України протягом кількох десятиліть виявляти мовчазну лояльність чи навіть демонстративну (позірну) прихильність до існуючого політичного режиму, байдуже ставитися до надбань і здобутків національної культури (за винятком санкціонованих владою форм національного життя) та відмовитися від будь-якого спонтанного вияву політичної активності. Апатія, зневіра та заміщення історичної правди радянськими міфологемами на тлі руйнації традицій і розриву духовного зв'язку між поколіннями, коли батьки навіть побоювалися розповідати дітям і онукам про свій родовід, призвели до дезорієнтації українського суспільства, втрати

ним ціннісних орієнтирів і мотивації до вияву будь-якої активності (у тому числі громадсько-політичної чи підприємницької).

Наочним прикладом може слугувати і період нацистської окупації, коли переважна більшість українського населення переймалася в основному проблемою фізичного виживання та не бажала ні повернення радянської влади, ні збереження нацистської. Але так само масово не підтримали українці національно-визвольний рух (за винятком певної частини населення західних областей України). Про це свідчать факти колабораціонізму та малочисельні приклади реальної підтримки мешканцями України як радянських підпільників і партизан, так і похідних груп ОУН, що діяли у східних, центральних та південних областях. Надалі практичний досвід масового конформізму та підлабузництва в умовах постійного переслідування інакодумців для багатьох українців дедалі частіше перетворювався на повсякденну звичку й навіть «норму». Саме тому на спротив радянському політичному режиму, що викинув українське суспільство на узбіччя цивілізаційних процесів, та його критику у 1960–1980-х роках наважувалися лише поодинокі дисиденти.

Однак і дотепер масова свідомість та підсвідомість українського суспільства значною мірою вражені постгеноцидним синдромом, зумовленим Голодомором, і пов'язаними з ним страхом перед абстрактним чиновником чи державною машиною взагалі, надмірною обачливістю, упередженістю сприйняття складних історичних подій і суперечливих фактів. Різноманітні фобії, стереотипи, кліше і штампи, що накопичилися у громадській свідомості під тиском домінуючої протягом кількох десятиліть радянської міфології (та продовжують формуватися в умовах поширення постправди), надто спрощене й схематичне сприйняття історичних фактів та, як наслідок, викривлене уявлення про історію, культуру й здобутки різних народів серед широкого загалу нікуди не поділися та й не могли зникнути. Так само досить часто дитячі страхи та психологічні травми переслідують особу все життя, і позбутися їх без допомоги фахового психолога вона не може.

На жаль, українська політична та інтелектуальна еліта не докладала достатніх зусиль для того, щоб після здобуття Україною незалежності одразу започаткувати фахові дискусії з найбільш складних і знакових історичних періодів (подій, фактів, постатей) з долученням до них широкої громадськості. Свідомість і підсвідомість українського суспільства ще й дотепер вражені спотвореним, спрощеним і викривленим баченням історії (у тому числі й фрагментарними уявленнями про Голодомор), що поряд з іншими чинниками (й передусім через поширення такого явища, як постправа, або «гібридна правда») спричинило формування скептичного та навіть негативного ставлення до ринкової економіки, демократії як такої та демократичних процедур як її інструментарію, до конституційних цінностей й насамперед до свободи та прав людини. Тому широкий загал і значна частина еліти залишаються не готовими або навіть нездатними до позитивного й системного сприйняття визначальних ідей конституціоналізму, які спонукали б не лише до критичної переоцінки власної історії, а й до прагнення скористатися у державотворчій практиці досвідом тих суспільств, яким вдалося розподілити та обмежити державну владу, створити ефективну систему стримувань і противаг між різними гілками влади та забезпечити їх належну взаємодію з метою гарантування прав людини.

Забобони, ілюзії та стереотипи, що сформувалися та які продовжують підживлювати, зокрема, за допомогою неправдивої інформації, зміщення акцентів, відволікання уваги, поширення постправди тощо, живуть власним життям, набувають подальшого поширення та все ще роз'їдають свідомість і підсвідомість мільйонів українців. Так само, як і багато років поспіль, це блокує формування громадської думки як передумови зрушень, а також організаторські здібності, політичну активність, підприємницьку ініціативу, протидію корупційним проявам, знову й знову виштовхуючи на поверхню конформізм, байдужість, апатію та зневіру. Таким чином, формування масової конституційної свідомості саме як усталеного переконання, здатного стати важливою передумовою й водночас засобом демократичних перетворень, істотно гальмується надмірно засміченим інформаційним масивом, численними ілюзіями й міфологемами. Утвердження конституційної свідомості та конституційної культури й надалі наштовхуватиметься на нечіткі й невиразні «білі плями» української історії та блокуватиметься ними, унеможливаючи ефективне функціонування механізму конституційно-правового регулювання, перешкоджаючи втіленню у життєдіяльність суспільства й держави конституційних принципів і конституційних норм, зводячи нанівець демократичний потенціал українського суспільства та його одвічне прагнення до свободи.

Колесник В. Массовое конституционное сознание и противоречивые представления о Голодоморе в условиях распространения постправды. В статье проанализирована взаимосвязь между противоречивыми представлениями о Голодоморе и других сложных этапах украинской истории и формированием массового конституционного сознания на фоне значительного распространения постправдивых сообщений.

Ключевые слова: конституционализм, конституционное сознание, Голодомор, постправда.

Kolisnyk V. Collective Constitutional Consciousness and Contradictory Conceptions of the Holodomor in Conditions of Spreading of Post-Truth. The article analyses the connection between the contradictory conceptions of the Holodomor and other complicated stages of Ukrainian history and the formation of collective constitutional consciousness in the conditions of essential spreading of post-truth messages.

Key words: constitutionalism, constitutional consciousness, the Holodomor, post-truth.

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

СЕРПЕНЬ

- 27–31 серпня в. о. Голови Конституційного Суду України В. Кривенко та науковий консультант судді Конституційного Суду України Н. Кучерук взяли участь у Міжнародній конференції «Конституція та модернізація суспільства та держави» з нагоди Дня Конституції Республіки Казахстан (м. Астана, Республіка Казахстан)

ВЕРЕСЕНЬ

- 8–10 вересня судді Конституційного Суду України І. Сліденко та С. Шевчук взяли участь у засіданні Федералістського товариства з дослідження законодавства та публічної політики (м. Відень, Республіка Австрія)
- 10–15 вересня делегація Конституційного Суду України у складі в. о. Голови Конституційного Суду України В. Кривенка, суддів Конституційного Суду України І. Сліденка, С. Шевчука та судді Конституційного Суду України у відставці В. Шишкіна взяла участь у 4-му Конгресі Всесвітньої конференції конституційного правосуддя «Верховенство права та конституційне правосуддя у сучасному світі», організованому Конституційним Судом Литовської Республіки спільно з Венеціанською Комісією Ради Європи (м. Вільнюс, Литовська Республіка)
- 18 вересня в. о. Голови Конституційного Суду України В. Кривенко провів зустріч із представниками Європейського інституту при Університеті м. Цюриха
- 21–23 вересня судді Конституційного Суду України І. Сліденко та С. Шевчук взяли участь у міжнародному семінарі «Конституційне тлумачення в порівняльній перспективі: концептуальні зміни, діалог суддів, європеїзація», організованому професором Регенсбурзького університету Р. Арнольдом та Школою Східних і Південно-східних європейських студій університетів міст Мюнхена та Регенсбурга (м. Регенсбург, ФРН)
- 22 вересня перший заступник керівника Секретаріату Конституційного Суду України Л. Бірюк провела зустріч із докторантом міжнародного публічного права Центру російських та євразійських студій і факультету права Університету міста Уппсала (Королівство Швеція) А. Падкосімайте

Реферативний огляд джерел із конституційно-правової тематики, опублікованих у 2017 році

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Агафонова Н. В. Конституційна реформа в Україні: поняття, інституційний механізм та забезпечення ефективності : дис. ... д-ра юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / Н. В. Агафонова ; Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2017. — 407 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню феномену конституційної реформи, в тому числі з'ясуванню її поняття, інституційного механізму, виявленню проблем забезпечення її дієвості і результативності в Україні. З'ясовано сутнісні характеристики конституції як об'єкта реформування. Розкрито сутність і визначено змістовні характеристики конституційної реформи як юридичної категорії, виявлено її основні ідентифікаційні ознаки. Охарактеризовано розвиток конституційної реформи в Україні, виокремлено основні її періоди та етапи. Розкрито зміст основних функцій конституційної реформи в Україні. Визначено особливості конституційної правосуб'єктності учасників конституційної реформи в Україні в контексті реалізації установчої влади, в тому числі народу України як носія права визначати і змінювати конституційний лад, Верховної Ради України як суб'єкта конституційної законодавчої (нормотворчої) діяльності; Президента України як гаранта додержання Конституції України; Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції.

Автором визначено ознаки конституційного реформаційного процесу та обґрунтовано його поняття. Встановлено систему принципів та нормативних констант конституційного реформаційного процесу і розкрито їх зміст. Охарактеризовано етапи, стадії і систему процедур конституційного реформаційного процесу. Визначено основні проблеми організаційно-нормативного забезпечення ефективності конституційної реформи в Україні. Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення Конституції України та чинного законодавства у зв'язку із необхідністю здійснення конституційної реформи в Україні.

Ванівська О. Б. Конституційні права і свободи та їх реалізація в процесі застосування новітніх інформаційних технологій : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / О. Б. Ванівська ; Ужгородський національний університет. — Ужгород, 2017. — 237 с.

У дисертації досліджено особливості конституційно-правового значення реалізації прав і свобод у процесі застосування новітніх технологій. Автор розкриває сутність конституційно-правових засад концепцій інформаційного суспільства як сукупності нормативно-правових актів держави, прийняття яких зумовлене певною світоглядною парадигмою, зміст якої напряду залежить від зростання впливу розвитку інформаційно-комунікативних технологій на конкретному етапі розвитку

держави. Визначено поняття прав і свобод у сфері застосування новітніх інформаційних технологій як сукупності прав і свобод особи, що виникають у процесі здійснення автоматизованої обробки інформації про неї технічними та програмними засобами, реалізація яких спрямована на забезпечення індивідуальної свободи та автономії людини від посягань як з боку інших осіб, так і з боку держави.

Встановлено, що зміст прав і свобод у сфері новітніх інформаційних технологій — це сукупність прав, закріплених у правових приписах, які створюють відповідні умови і засоби, що визначають матеріальні та духовні можливості людини, які необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку у процесі застосування інформаційних технологій. Такі правові приписи за своєю суттю покликані здійснювати регулювання суспільних відносин у сфері новітніх інформаційних технологій у такий спосіб, щоб забезпечувати дотримання фундаментальних прав і свобод людини в процесі застосування новітніх інформаційних технологій. Права і свободи людини у сфері новітніх інформаційних технологій є комплексними правами, які включають широкий спектр форм їх здійснення.

Встановлено, що конституційні гарантії прав і свобод у сфері застосування новітніх інформаційних технологій — це встановлені та гарантовані Основним Законом спеціальні засоби, способи, умови, які покликані забезпечувати та реалізовувати в повному обсязі потреби людини та їх всебічну охорону в інформаційному просторі, в межах якого відбувається накопичення, обробка, зберігання, обмін інформацією між суб'єктами цього простору.

Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / Л. М. Дешко ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2017. — 479 с.

Дисертація присвячена дослідженню конституційного права на звернення до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій. Досліджено еволюцію поглядів на зазначене конституційне право, генезу його ідеї, виокремлено основні періоди становлення та розвитку цього права в контексті генези національної системи конституційного права. Надано визначення поняття конституційного права звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, виявлено його сутність, ознаки, зміст та місце в системі конституційних прав людини і громадянина. Визначено й охарактеризовано наявний конституційно-правовий механізм його забезпечення, а також систему нормативно-правових та організаційно-правових гарантій цього конституційного права, шляхи їх розвитку в Україні. Вироблено пропозиції щодо вдосконалення його конституційно-правового регулювання.

Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / І. В. Дробуш ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2017. — 478 с.

У дисертації досліджується соціальна функція місцевого самоврядування, визначаються проблеми теорії та практики її реалізації. Аналізується стан роз-

робленості конституційно-правових проблем теорії соціальної функції місцевого самоврядування. Розглядаються теоретико-методологічні підходи до дослідження соціальної функції місцевого самоврядування. Зосереджено увагу на розвитку уявлень про соціальну функцію місцевого самоврядування в аспекті теоретико-методологічного розуміння вчення про місцеве самоврядування.

Розкриваються сутність та зміст соціальної функції місцевого самоврядування. На основі обраних критеріїв класифікації побудовано модель системи функцій місцевого самоврядування та визначено місце і роль соціальної функції у системі функцій місцевого самоврядування, доведено їх взаємозв'язок та взаємообумовленість. Досліджується генезис функціональної ролі місцевого самоврядування у вирішенні соціальних питань місцевого значення та виходячи з цього запропоновано авторське бачення моделі соціальної взаємодії різних видів публічної влади в частині реалізації соціальної функції на основі розуміння місцевого самоврядування як виду публічної влади, ефективного управління, динамічного розвитку держави та громад на засадах децентралізації та субсидіарності.

З'ясовується взаємозв'язок соціальної функції місцевого самоврядування, соціальних інтересів територіальних громад та основних напрямів соціальної політики в умовах формування соціальної держави. Визначаються конституційно-правові проблеми розвитку соціальної функції місцевого самоврядування у контексті трансформації взаємовідносин територіальних громад, суспільства та держави. Запропоновано шляхи удосконалення механізму реалізації соціальної функції місцевого самоврядування у сферах соціального захисту населення, житлово-комунального господарства, охорони здоров'я.

Кондрацька Н. М. Місцеве самоврядування в Україні: конституційна модель системно-структурної організації : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / Н. М. Кондрацька ; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. — Х., 2017. — 236 с.

Дисертацію присвячено розробленню цілісної концепції системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі та визначенню перспектив її подальшого розвитку в межах реформування територіальної організації влади. Розкрито сутність системно-структурного підходу як методологічної основи дослідження організації місцевого самоврядування, виявлено основні ознаки місцевого самоврядування як соціальної системи. Охарактеризовано основні концепції місцевого самоврядування у системно-структурному аспекті, розглянуто основні системи і моделі місцевого самоврядування як різновиди системно-структурної організації муніципальної влади. З'ясовано основні етапи еволюції системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні. Розкрито особливості сучасної системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні. Визначено перспективи розвитку системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні в аспекті конституційної реформи. Сформульовано конкретні пропозиції щодо удосконалення системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні.

Лемак О. В. Конституційно-правові основи забезпечення національної безпеки в Угорщині : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / О. В. Лемак ; Ужгородський національний університет. — Ужгород, 2017. — 225 с.

У дисертації досліджено особливості конституційно-правового забезпечення національної безпеки держави. Автор розкриває сутність держави, основним призначенням якої необхідно вважати досягнення загальної безпеки і благополуччя. Визначено, що сучасна держава і в умовах глобалізації, суттєво змінюючи традиційні функції і методи здійснення влади, продовжує відігравати ключову роль у суспільному житті, залишаючись гарантом зовнішньої і внутрішньої безпеки, правосуддя, демократії і прав людини. Все це збільшує значення конституції держави як нормативно-правової основи для забезпечення національної безпеки на основі вирішення соціальних протиріч між особистістю, суспільством і державою, досягнення юридично узаконеного балансу інтересів усіх соціальних груп суспільства.

Виявлено, що існує доцільність виокремлення напрямів або сфер конституційно-правового регулювання забезпечення національної безпеки в рамках однієї системи, де кожний напрям передбачає потенційно можливі методи впливу, об'єкт захисту та сукупність відповідних заходів протидії на рівні держави. Відмежування суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, в окремі групи, об'єкти давало б можливість здійснювати їх аналіз, коригування та контроль з боку суспільства. Систему напрямів конституційно-правового регулювання забезпечення національної безпеки, в порядку зростання їх актуальності, сформульовано таким чином: військово-силовий, екологічний, економічний, політичний та інформаційний.

Встановлено, що в сучасному світі з'являється нове розуміння взаємовпливу і взаємозалежності національного і міжнародного аспектів безпеки, де національна безпека окремої держави є частиною або підсистемою регіональної безпеки, а та, у свою чергу, — міжнародної і глобальної.

Орлов В. А. Конституційні засади формування та діяльності муніципальної міліції (поліції): порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / В. А. Орлов ; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. — Х., 2017. — 237 с.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням, спрямованим на визначення сутності, організації, форм та аспектів діяльності муніципальної міліції (поліції) в Україні. Актуальність дослідження базується на необхідності становлення та розвитку інституту муніципальної міліції (поліції), а також пошуку нових форм охорони громадського порядку на місцевому рівні. В роботі досліджується еволюція муніципальної міліції (поліції), досвід організації та діяльності муніципальної поліції за кордоном, сучасні форми її розвитку, правове та економічне забезпечення становлення муніципальної міліції (поліції) в Україні. Обґрунтовано науково-прикладні форми організації діяльності муніципальної міліції (поліції) на сучасному етапі розвитку держави та запропоновано варіанти забезпечення матеріально-технічної та фінансово-бюджетної основи муніципальної міліції (поліції). У резуль-

таті дослідження вироблено конкретні пропозиції, прикладні моделі, які можуть бути використані під час забезпечення розвитку муніципальної міліції (поліції).

Павлишин С. Я. Захист прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / С. Я. Павлишин ; Ужгородський національний університет. — Ужгород, 2017. — 228 с.

У дисертації досліджено особливості правового закріплення та забезпечення прав і свобод людини під час збройного конфлікту. Розкрито сутність та зміст прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту в нашій державі, визначено основні гарантії та особливості їх реалізації.

Виявлено, що в сучасних умовах існування виникли нові потреби в напрямі надання прав людині та затвердження їх гарантіями безпеки. Опираючись на історичний розвиток ідеї теорії поколінь, встановлено новий зміст сучасної теорії п'ятого покоління. Визначено потребу у внесенні змін до Конституції України та узаконенні статусу антитерористичної операції, режиму в районі проведення антитерористичної операції. Запропоновано удосконалене визначення поняття збройного конфлікту та з'ясовано розмежування тривалого і тимчасового збройного конфлікту, а також інші особливості даного поняття. Виявлено потребу в законній можливості, за умов дії збройного конфлікту на території держави, призупиняти та/або звужувати зміст та обсяг окремих конституційних прав і свобод людини тою мірою і в тих межах, яких вимагає гострота конфлікту та коли це стає однією з гарантій захисту прав і свобод людини у відповідних умовах.

Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / О. А. Селіванов ; Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2017. — 171 с.

Дисертація присвячена визначенню конституційно-правового змісту конституційного контролю як однієї із важливих складових конституційної юрисдикції. Здійснений науково-теоретичний аналіз дозволив виявити проблемні питання застосування конституційного контролю в сфері адміністративно-правових відносин, а саме відносно актів органів державної влади, і виробити на цій основі рекомендації науково-практичного характеру. В галузі конституційного права вперше представлено за результатами наукового пізнання теоретико-правову розробку феномену конституційного судового контролю за актами органів державної влади, розкрито характеристики його аксіологічного праворозуміння в діяльності Конституційного Суду України.

У дисертаційному дослідженні з теоретично-правових позицій з'ясовано природу виникнення конституційного контролю та на методологічному рівні досліджено інститут конституційного контролю як функцію судової влади. Проаналізовано специфіку застосування конституційного контролю як найвищого інституту перевірки конституційності нормативно-правових актів центральних органів державної влади (парламенту, Президента, уряду). Виявлено проблемні конституційно-правові питання матеріального і процесуального характеру встановленої Конституцією України нової моделі конституційного судового контролю як скла-

дової конституційної юрисдикції. На доктринальному рівні проведено дослідження змісту поняття судового конституціоналізму, а також механізму вирішення спорів про компетенцію. На підставі узагальнення практики застосування конституційної юрисдикції проведено типологію моделей судового контролю та запропоновано вирішення окремих його проблем через удосконалення правового статусу Конституційного Суду України.

Смоляр О. А. Державний та громадський контроль у сфері місцевого самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / О. А. Смоляр ; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. — Х., 2017. — 227 с.

У роботі здійснено комплексне наукове дослідження державного та громадського контролю у сфері місцевого самоврядування, обґрунтовано низку концептуальних понять, теоретичних положень і висновків, практичних рекомендацій щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання контролю за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Проаналізовано системи контролю за діяльністю муніципальних органів у зарубіжних державах, компетенцію контролюючих органів та форми її реалізації, сформульовано пропозиції щодо запозичення позитивного зарубіжного досвіду.

Визначено контроль у сфері місцевого самоврядування як різновид соціального контролю, що являє собою систему перевірки уповноваженими суб'єктами (органами державної влади, громадськістю) діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування з метою своєчасного виявлення порушень чинного законодавства, невідповідності отриманих результатів поставленим завданням, запобігання можливим відхиленням у їх роботі, усунення причин, які породжують таку невідповідність, та негативних наслідків.

З'ясовано контрольні повноваження територіальних громад та форми участі громадськості у здійсненні контролю за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Запропоновано утворити в Україні інститут муніципальних омбудсменів, які мають обиратися населенням, для захисту муніципальних прав громадян і контролю за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування, на законодавчому рівні врегулювати процедуру громадського моніторингу за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Сорока О. С. Конституційне право людини на вільний розвиток своєї особистості: проблеми забезпечення у контексті світового досвіду : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / О. С. Сорока ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2017. — 255 с.

Комплексно розглянуто витоки теорії права людини на розвиток. Вперше дано авторське визначення поняття права людини на розвиток своєї особистості, під яким пропонується розуміти невід'ємні від особистості й гарантовані законодавством реальні можливості людини реалізовувати власний потенціал у ході активної, вільної й конструктивної участі і сприяння у створенні та укріпленні справедливого й рівноправного миру й безпеки, у всеохоплюючому економічному, політичному, соціальному й культурному розвитку і справедливому розподілі

створюваних у його процесі благ, у забезпеченні охорони навколишнього середовища з метою задоволення власних потреб та в інтересах усіх, в тому числі й майбутніх поколінь, без будь-якої дискримінації за ознаками статі, етнічної належності, культури, релігії, економічного чи іншого статусу тощо. Обґрунтовується авторська позиція щодо змісту права людини на розвиток, що розкривається через концептуальне поняття «розвиток людини» та нормативне — «право на розвиток». Визначається нормативне поняття права людини на розвиток, яке включає: право на участь, право на сприяння, право на користування результатами розвитку. Вирішується теоретична проблема з'ясування місця права людини на розвиток у системі інших прав людини, аналізуються гарантії, соціально-економічні та інші передумови забезпечення права на розвиток. Досліджуються інституціональні механізми забезпечення права людини на розвиток на міжнародному та національному рівнях. Визначаються головні проблеми конституційно-правового забезпечення права людини на розвиток в Україні.

Ставнійчук А. П. Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / А. П. Ставнійчук ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2017. — 239 с.

Проаналізовано доктринальні підходи до формування та визначення поняття місцевого референдуму; з'ясовано генезис інституту місцевого референдуму в Україні; виявлено специфіку принципів місцевого референдуму в Україні в контексті європейських стандартів; визначено предмет та охарактеризовано види місцевого референдуму. Виявлено специфіку конституційно-правових засад регулювання й особливості процедури організації та проведення місцевого референдуму як механізму вираження волі членів територіальних громад. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання інституту місцевого референдуму в Україні.

Стецюк Х. П. Конституційно-правове регулювання офіційної назви держави: європейський та вітчизняний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : [спец. 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право] / Х. П. Стецюк ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2017. — 257 с.

Дисертацію присвячено комплексному порівняльно-правовому дослідженню феномену офіційної назви держави. Висвітлено питання появи та генези офіційної назви держави як державно-правового явища, а також особливості її розвитку на сучасному етапі. Особливу увагу приділено особливостям становлення інституту офіційної назви держави в Україні. Проаналізовано основні форми та способи конституційно-правового закріплення офіційної назви держави в зарубіжних країнах, зокрема в текстах основних законів (конституціях) та актах установчої влади. Розкрито особливості структури (внутрішньої будови) інституту офіційної назви сучасних держав, її основні функції та характерні властивості. Досліджено особливості конституційно-правового закріплення офіційної назви сучасної Української держави, а також правового регулювання порядку її використання.

МОНОГРАФІЇ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Єрмолаєв В. М. Вищі представницькі органи влади в Україні : історія, теорія та практика : монографія / В. М. Єрмолаєв. — Х. : Право, 2017. — 448 с.

Монографія висвітлює витоки народовладдя і представницької влади на Русі, сеймовий досвід українства у вищих представницьких установах Литви і Польщі, Австрії та Австро-Угорщини, Державній думі царської Росії на основі аналізу теоретичних та історичних першоджерел (літописів, хронік, політико-правових трактатів, архівних матеріалів тощо), праць видатних істориків минулого та сучасних дослідників. Автор аналізує ідеї народоправства, перші конституційні проекти, чим була багата вітчизняна політико-правова думка, історію органів прямої демократії, представницьких органів влади в Україні, в Русько-Литовській державі, Гетьманщині, їх компетенцію, функції та порядок роботи, формулює узагальнюючі висновки. Розкривається зміст українського представництва в парламентських установах Австро-Угорщини та царської Росії. Особливу увагу приділено історії вищих представницьких органів доби національно-визвольних змагань 1917–1920 років. Досліджуються і висвітлюються досвід першого вітчизняного тимчасового парламенту — Української Центральної Ради (представництво, порядок формування та структура, функції та компетенція, законотворення, процедура роботи), виборча система, спроби створення парламенту доби Гетьманату і Директорії, розвиток парламентаризму в Західно-Українській Народній Республіці, система радянських вищих представницьких органів.

Конституційне право України : посібник для підготовки до іспитів / Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин. — Х. : Право, 2017. — 370 с.

У посібнику висвітлено основні питання, які виносяться на іспит із курсу «Конституційне право України» з урахуванням новітнього законодавства (станом на 25 травня 2017 року), а також практики Конституційного Суду України на вказаний період.

Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.] ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. — Одеса : Юрид. літ., 2017. — 256 с.

Навчальний посібник спрямований передусім на лаконічне та водночас комплексне викладення навчального матеріалу, який відповідав би тематиці програми вступних випробувань із конституційного права України та відображав би новітні конституційно-правові перетворення.

Конституційні засади сучасного державотворення : навч. посіб. у питаннях і відповідях / Т. Є. Кагановська, Є. І. Григоренко, Я. О. Григоренко, О. С. Передерій ; за ред. Т. Є. Кагановської. — Х. : Право, 2017. — 304 с.

Навчальний посібник підготовлено з урахуванням новітніх тенденцій державотворення у світі і в Україні, чинного українського законодавства та законодавства деяких зарубіжних держав. У ньому наводяться стислі відповіді на основні питання, які пов'язані з ключовими напрямками державотворчих процесів у нашій державі. Зокрема, в межах навчального посібника дається характеристика конститу-

ції як фундаменту сучасного державотворення, проведено аналіз розвитку і модернізації конституційного ладу та його засад в умовах глобалізованого світу, охарактеризовано сучасні тенденції реформування органів публічної влади.

Конституційно-правові засади участі прокурора у розгляді адміністративних і господарських спорів в Україні та Польщі: порівняльно-правовий аспект : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25 квітня 2017 р.). — К. : Національна академія прокуратури України, 2017. — 142 с.

У збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Конституційно-правові засади участі прокурора у розгляді адміністративних і господарських спорів в Україні та Польщі: порівняльно-правовий аспект» вміщено виступи і тези її учасників. У заході взяли участь судді й прокурори Польщі та України, адвокати, науковці, викладачі вищих навчальних закладів, представники громадськості. Конференцію було організовано з метою вивчення позитивного досвіду діяльності прокуратури Польщі поза сферою кримінальної юстиції та пошуку оптимальних шляхів правової регламентації представницької функції прокуратури України у зв'язку з конституційними змінами в частині правосуддя.

Лебідь В. І. Конституційне право України : навч. посіб. / В. І. Лебідь. — К. : Алерта, 2017. — 36 с.

Метою створення посібника є систематизований і стислий виклад інформації з теоретичних питань конституційного права України, що передбачені програмою кваліфікаційного іспиту для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Посібник укладено відповідно до останніх змін у законодавстві.

Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» : науково-практичне видання / кер. авт. кол. А. О. Селіванов. — К. : Парлам. вид-во, 2017. — 512 с.

Поява першого науково-практичного коментаря вказаного закону знаменує стан пізнання досить складних понять, категорій та інститутів державної служби. У науково-практичному коментарі здійснено класичний постатейний системно-структурний аналіз правових норм Закону України «Про державну службу». Видання підготовлено з урахуванням сучасних новел чинного законодавства, що регулює відносини у сфері державної служби, у взаємозв'язку із новітніми тенденціями формування і розвитку інституту державної служби та його значення для розбудови в Україні демократії на засадах «служіння народу».

Науково-практичний коментар до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» : коментар / Ю. О. Буглак, В. В. Галунько, В. І. Чижмарь. — К. : ЦУЛ, 2017. — 525 с.

Коментар до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» розрахований на суддів, присяжних, членів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Громадської ради доброчесності, працівників Державної судової адміністрації України та Національної школи суддів України, прокурорів, слідчих, детективів, адвокатів. Враховано останні законодавчі зміни станом на 5 вересня 2017 року.

Науково-практичний коментар Конституції України : коментар / І. М. Сопілко, Д. О. Беззубов, Ю. В. Корнєєв, О. М. Мельник. — К. : ЦУЛ, 2017. — 164 с.

У даному науково-практичному коментарі подано постатейний аналіз чинної редакції Конституції України. Наведено офіційний текст чинної Конституції України в редакції 2016 року, а також найновіші документи, що стосуються планованих конституційних змін станом на 20 травня 2017 року.

Національна правова система: реформування та оновлення : науково-аналітична доповідь / Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, Т. І. Тарханович [та ін.]. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. — 176 с.

У виданні досліджено різноманітні аспекти реформування та оновлення національної правової системи. Зокрема, окреслено механізм правового регулювання у правовій системі, статику і динаміку правової системи, імплементацію світових стандартів та європейських цінностей у законодавство країни, сучасну ідею права і загальнолюдських цінностей, правову культуру як ідеологічний чинник сучасного розвитку правової системи, проаналізовано способи співвідношення та узгодженості національної правової системи і міжнародного права.

Нестерович В. Ф. Виборче право України : навч. посіб. / В. Ф. Нестерович. — К. : Ліра-К, 2017. — 518 с.

У підручнику викладено основні положення навчальної дисципліни «Виборче право». У виданні висвітлюються основні поняття і підходи до розуміння виборчого права України, джерела виборчого права, конституційно-правові засади проведення виборів в Україні, види порушень, що можуть виникнути.

Овчаренко О. М. Теоретико-прикладні проблеми інституту юридичної відповідальності судді : монографія / О. М. Овчаренко. — Х. : Юрайт, 2017. — 623 с.

Монографія присвячена актуальній для правової науки та юридичної практики проблемі — юридичній відповідальності судді. У ній досліджуються правова природа, сутнісні ознаки і структура цього інституту, а також аналізуються процедурні аспекти застосування заходів юридичної відповідальності до суддів з точки зору таких фундаментальних правових принципів, як верховенство права, справедливість, належне судочинство й незалежність судової влади. Особливий акцент робиться на визначенні видів, функцій і принципів інституту юридичної відповідальності судді, а також на його відмежуванні від суміжних правових категорій. Сформульовано науково обґрунтовані висновки і пропозиції з удосконалення чинного законодавства, яке впорядковує процедуру й підстави відповідальності судді.

Парламентаризм та законотворення : вибрані лекції / упоряд.: О. Л. Копиленко, Є. Р. Бершеда, Ю. О. Волошин, І. М. Мищак. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. — 498 с.

До видання включено вибрані теми навчальних програм Української школи законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України. Лекції присвя-

чені сучасним теоретико-прикладним проблемам законотворення в Україні у контексті їх соціально-правового осмислення; висвітлюються питання становлення й розвитку парламентаризму в Україні, міжпарламентського співробітництва, особливостей правового статусу парламентарія в державах — членах Європейського Союзу; розкривається інституціональна специфіка Європейського парламенту, порядок його формування, структура, функції, повноваження.

Паславська Н. Конституційна юстиція Федеративної Республіки Німеччина: від витоків до сьогодення : монографія / Н. Паславська. — Львів : ПАІС, 2017. — 288 с.

У монографії досліджено історико-правові аспекти становлення та розвитку конституційної юстиції ФРН, компетенцію Федерального конституційного суду та його вплив на формування конституційного ладу держави. Висвітлено місце Федерального конституційного суду в системі органів державної влади ФРН.

Публічне і приватне право: конституційні засади та інноваційні тенденції : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 22 червня 2017 р.) : тези наук. доп. — К. : АртЕк, 2017. — 134 с.

Збірка містить тези доповідей конференції, присвяченої річниці прийняття Конституції України. Метою конференції була консолідація результатів наукових досліджень у сфері публічного та приватного права: 1) висвітлення основоположної та визначальної ролі конституції для реформування усіх галузей права; 2) опрацювання методології, філософії та ідеології конституційного забезпечення та інноваційного розвитку сучасного правового життя; 3) поглиблення уявлень про право, його внутрішню систематику, вплив на суспільні відносини, посилення його регулятивних можливостей у різних сферах.

Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / Харківська правозахисна група ; упоряд. О. М. Павліченко. — 2-ге вид., випр. та допов. — Х. : Права людини, 2017. — 472 с.

У виданні вміщено тексти перекладів рішень Європейського суду з прав людини, в яких визначається підхід ЄСПЛ до такого важливого компонента демократичного суспільства, як доступ до інформації, зокрема до публічної та приватної інформації. Вміщені рішення демонструють, як саме ЄСПЛ розвивав свою практику щодо співвідношення доступу до інформації та свободи вираження поглядів, яка захищається статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Роль органів конституционного контроля в обеспечении верховенства права в нормотворчестве и правоприменении = The Constitutional Review Bodies in Ensuring the Rule of Law in Rule-Making and Law-Enforcement : материалы Междунар. конф. (г. Минск, 27–28 апреля 2017 г.) / Конституционный Суд Республики Беларусь ; редкол. Н. А. Карпович [и др.]. — Мн. : СтройМедиаПроект, 2017. — 248 с.

У збірнику матеріалів Міжнародної конференції, організованої Конституційним Судом Республіки Білорусь за участі Європейської Комісії «За демократію через

право» (Венеціанська Комісія), розміщено матеріали про діяльність органів конституційного контролю з реалізації принципу верховенства права в національних правових системах, актуальні аспекти його практичного втілення у нормотворчу та правозастосовну діяльність з метою досягнення належного балансу інтересів особистості, суспільства і держави. Видання буде цікавим для суддів конституційних судів, учених, юристів-практиків, усіх, хто цікавиться питаннями конституційного права.

СТАТТІ

Берназюк І. Европейський опыт конституционно-правового регулювання стратегического правотворчества / І. Берназюк // *Leges et vita*. — 2017. — № 7/2. — С. 3–6.

У статті досліджується досвід деяких європейських держав у сфері конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості суб'єктів владних повноважень. Проведено аналіз положень конституцій таких країн Європи, як Німеччина, Франція, Португалія, Іспанія та інших, в яких регламентовано повноваження парламентів, глав держав та урядів у сфері здійснення державного стратегічного планування; здійснено характеристику особливостей організації стратегічної правотворчості, розроблено конкретні рекомендації, спрямовані на удосконалення національного законодавства України в цій сфері.

Бойко О. В. Конституційно-правовий статус вченого / О. В. Бойко // *Держава і право : зб. наук. пр. Серія «Юридичні науки»*. — 2017. — Вип. 76. — С. 55–66.

Аналізуються поняття правового статусу, правового модусу, їх види та співвідношення. На основі проведеного аналізу розкриваються структурні елементи конституційно-правового статусу вченого. Досліджуються проблеми реалізації окремих із них.

Братасюк М. Г. Громадянське суспільство як суб'єкт захисту прав людини / М. Г. Братасюк // *Конституційно-правові академічні студії*. — 2017. — № 1. — 84–92.

У статті висвітлюється проблема захисту прав людини в сучасній Україні. Розкривається ідея, що суб'єктом та гарантом захисту прав людини є громадянське суспільство, для якого реалізація і захист прав людини є основною метою та завданням.

Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина / О. Васильченко // *Право України*. — 2017. — № 7. — С. 47–55.

У статті розглядається місце принципу рівності прав і свобод людини та громадянина в системі принципів конституційного права України. Автор зазначає, що принцип рівності бере свій початок з Античності, однак він актуальний і нині. Описуються деякі аспекти змісту цього принципу при розробленні режиму відносин між людиною та громадянином із державою та суспільством. Висвітлюються деякі сучасні проблеми реалізації зазначеного принципу в Україні, зокрема

проблема внутрішньо переміщених осіб та забезпечення гендерної рівності. Автор дає короткий опис найбільш критичних проблем дискримінації у зазначених напрямках, а також відзначає позитивні кроки уряду України на шляху вирішення проблем дискримінації.

Гараджаєв Дж. Конституційна скарга як ефективний процесуальний засіб захисту прав і свобод людини та громадянина / Дж. Гараджаєв // Український часопис конституційного права. — 2017. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.constjournal.com/2017-1/konstytutsijna-skarga-yak-efektyvnyj-protsesualnyj-zasib-zahystu-prav-i-svobod-lyudyny-ta-gromadyanyna>

У статті розглядається конституційна скарга як один із процесуальних засобів захисту прав і свобод людини та громадянина. На основі аналізу законодавства Азербайджанської Республіки, практики діяльності Конституційного Суду Азербайджану, порівняльного дослідження законодавчих вимог щодо конституційних скарг у зарубіжних країнах робиться висновок щодо ефективності конституційної скарги як такого процесуального засобу. Обґрунтовується доцільність широкого підходу до визначення кола суб'єктів права на конституційну скаргу. Разом із цим наголошується на безпосередньому зв'язку вимог щодо конституційних скарг із функціональними можливостями органу конституційного контролю. Автор доводить, що розгляд конституційної скарги в порядку конституційного судочинства має відносно субсидіарний характер.

Гультай М. Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України / М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 4. — С. 21–41.

У статті розглядаються значення, роль і місце Конституційного Суду України у конституційному загальнодержавному механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Аналізуються правові засади функціонування Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції, що обумовлені правовою природою самої Конституції України як акта установчої влади Українського народу, визнанням державою основоположних, природних та невід'ємних прав і свобод людини, а також необхідністю забезпечення верховенства права та Конституції України на всій території держави. Зазначається, що на сучасному етапі державного будівництва в Україні відбувається впровадження інституту конституційної скарги як найбільш ефективного індивідуального доступу громадян до органу конституційного контролю та водночас правового механізму захисту основоположних, природних та невід'ємних прав і свобод людини. Дослідження конституційно-правового механізму впровадження інституту конституційної скарги в Україні свідчить про актуальність його подальшого удосконалення як альтернативи зверненню громадян до Європейського суду з прав людини.

Данильян О. Г. Діалектична єдність інформаційних прав та інформаційної свободи: до усвідомлення проблеми / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань // Вісник Національного університету «Юридична академія України іме-

ні Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. — 2017. — № 1 (32). — С. 5–15.

У статті обґрунтовується, що гарантії прав і свобод людини щодо інформаційної сфери належать до найважливіших засад формування правової держави та громадянського суспільства. Показано, що право є засобом, який за допомогою спеціальних правових методів дозволяє реалізувати інформаційну свободу людини. Будучи породженням і результатом природного розвитку всього суспільства, право повинно враховувати інтереси як усього суспільства, так і індивіда. Право надає людині низку можливостей, скориставшись якими вона зможе реалізувати притаманну їй інформаційну свободу.

Іванів І. Вимоги до кандидатів на посади суддів конституційного суду: порівняльно-правовий аналіз (на основі досвіду держав — членів ЄС) / І. Іванів // Вісник Львівського університету : зб. наук. пр. Серія юридична. — 2017. — Вип. 64. — С. 95–102.

Розглянуто широко обговорювану в суспільстві, однак поверхнево аналізовану фахівцями, проблему реформування конституційної юстиції на сучасному етапі розвитку Української держави. За основу дослідження актуальних проблем конституційної юстиції та передумову здійснення національних реформ у цій сфері взято досвід у названій царині держав, що є членами Європейського Союзу. Основним предметом дослідження стали вимоги, що висуваються до кандидатів на посади суддів спеціалізованих органів конституційної юстиції в демократичних державах світу, та перспективи їх запровадження в Україні. Аналізуючи динаміку зміни ролі Конституційного Суду України в обмеженій державній владі для забезпечення індивідуальних прав і свобод людини та громадянина, колективних прав громад і спільнот, а також усього Українського народу, в статті виявлено очевидні та приховані перешкоди ефективного функціонування конституційної юстиції в Україні, проведено комплексний аналіз проблем, їх причин та наслідків. Стаття містить аргументи, що доводять об'єктивний зв'язок між проблемами конституційної юстиції та труднощами вітчизняного державотворення загалом. Зроблено обґрунтований висновок про недопустимість запровадження формальних новел як способу реформування системи конституційного правосуддя в Україні.

Книш В. Теоретико-правовое исследование функций конституционно-правовой ответственности / В. Книш // Legea și viața. — 2017. — № 9/2. — С. 69–73.

У статті проведено теоретико-правовий аналіз функцій конституційно-правової відповідальності в Україні. Автор зробив такі висновки: 1) поняття «функції конституційно-правової відповідальності» є похідним від загальних понять «функції», «функції відповідальності», а також від родового поняття «функції юридичної відповідальності»; 2) у нормах сучасної Конституції України тією чи іншою мірою відображено каральну (репресивно-каральну), правовідновлювальну (компенсаційну), виховну, сигналізаційну (інформативну) та організуючу (регулятивну) функції конституційно-правової відповідальності. При цьому більше нормативне закріплення дістала каральна (репресивно-каральна) функція.

Корнієнко П. С. Поняття та особливості конституційної правозахисної діяльності / П. С. Корнієнко // Держава і право : зб. наук. пр. Серія «Юридичні науки». — 2017. — Вип. 76. — С. 34–42.

Досліджується проблема забезпечення й захищеності прав і свобод людини і громадянина. Особливими властивостями виділяється й юридична (правова) діяльність. Акцентується на тому, що правова діяльність виступає елементом соціального врегулювання відносин між суб'єктами правового регулювання, створює мету та спрямованість їх дій і відіграє важливу роль у їх повсякденному житті. Зазначається, що юридична діяльність спрямована не тільки на правову сферу, а й об'єднує політичну, економічну, трудову, моральну діяльність. Досліджуються проблемні питання конституційної правозахисної діяльності.

Лемак В. В. Конституційна скарга в Україні: проблеми механізму впровадження / В. В. Лемак, В. О. Петришин // Вісник Національної академії правових наук України. — 2017. — № 2 (89). — С. 79–88.

Досліджуються проблеми реалізації права на конституційну скаргу в умовах відсутності законодавчого регулювання процедури її подання. Особливу увагу звернуто на природу конституційної скарги як засобу захисту прав людини від державного втручання у формі «закону України». Зроблено висновки щодо того, що права людини, їх конституційні гарантії не можуть залежати від позиції органів державної влади, а сфера здійснення прав людини не може перебувати за межами правової визначеності. На думку авторів, європейська практика нормотворення показує, що конституційні формулювання прав людини можуть передбачати вказівку на закон, який визначає цілі та процедури обмеження здійснення прав людини, але не умову їх здійснення. Крім того, відсутність законодавчого врегулювання процедури здійснення прав людини створює підставу для судової правотворчості, коли суди власними рішеннями забезпечують верховенство конституції та здійснення прав людини, усуваючи в такий спосіб неконституційну ситуацію.

Мартьянова Т. С. Пряма дія Конституції України як умова незалежності судової влади / Т. С. Мартьянова // Часопис Київського університету права. — 2017. — № 1. — С. 54–56.

Стаття присвячена дослідженню принципу прямої дії Конституції України як умови незалежності судової влади. Зауважено, що принцип прямої дії Конституції України забезпечує обов'язковий характер нормативно-регулятивних засобів, що містяться в Основному Законі України та регламентують питання незалежності судової влади. Наголошено, що суди повинні мати реальну можливість вирішувати справи на основі Конституції України, в тому числі в разі встановлення суперечності між Основним Законом України і нормативно-правовим актом, що підлягає застосуванню в конкретній справі. Даний підхід допоможе застосувати на практиці принцип прямої дії Конституції України і забезпечити реалізацію функціональної незалежності судової влади, особливо судів загальної юрисдикції.

Миколенко В. А. Реформування конституційно-правового статусу прокуратури на сучасному етапі: проблеми та перспективи / В. А. Миколенко // Конституційно-правові академічні студії. — 2017. — № 1. — С. 84–92.

Статтю присвячено дослідженню конституційно-правових особливостей впровадження європейських стандартів діяльності прокуратури як важливої складової частини загального реформування правоохоронної системи України. Проаналізовано функції та повноваження прокуратури відповідно до європейських правових стандартів. На підставі проведеного аналізу систематизовано форми, методи і практичні аспекти організації та діяльності органів прокуратури у сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції. Наголошується, що побудова європейської моделі прокуратури є важливим напрямом діяльності держави та актуальним аспектом модернізації правоохоронної діяльності в сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції та імплементації до українського законодавства європейських правових стандартів інституціонального та інструментального юридичного змісту.

Подорожна Т. С. Верховенство конституції як складова верховенства права: проблеми конституціоналізації правового порядку / Т. С. Подорожна // Часопис Київського університету права. — 2017. — № 1. — С. 61–64.

Стаття присвячена дослідженню принципу верховенства конституції як складової верховенства права. Зауважено, що однією з вирішальних складових верховенства права і правової держави є верховенство конституції. Наголошено, що роль конституції в процесі конституціоналізації правового порядку виявляється в трьох аспектах: конституція виступає юридичною основою процесу конституціоналізації; конституція забезпечує інтеграцію правової системи; конституція встановлює механізм погодження актів міжнародного і національного права, тим самим забезпечуючи конституційний механізм гармонізації правової системи. Реалізація положень конституції та забезпечення конституційної законності передбачає наявність певної стабільності й належного правового порядку в ключових сферах суспільного життя.

Пушняк О. В. Дія у часі судових рішень з нормоконтролю в Україні / О. В. Пушняк // Проблеми законності : зб. наук. пр. — 2017. — Вип. 137. — С. 19–31.

Проаналізовано дію в часі рішень з нормоконтролю Конституційного Суду України та адміністративних судів України. Запропоновано розглядати напрями їхньої темпоральної дії у двох аспектах: як визначення минулої, теперішньої чи майбутньої дати втрати чинності неправомірними законодавчими положеннями, а також як поширення рішення на факти, права та обов'язки суб'єктів, залежно від їх розташування в часі щодо дати набрання сили судовим рішенням. На підставі аналізу вітчизняного законодавства та практики зроблено висновок, що рішення Конституційного Суду України з нормоконтролю мають переважно негайну або перспективну дію, а також у деяких випадках зворотну дію; дія аналогічних рішень адміністративних судів відрізняється можливістю ретроактивності у ширшому

колі випадків. Констатовано певні недоліки вітчизняного правового регулювання розглянутих питань.

Ревер С. Зміна повноважень Конституційного Суду України в контексті реформування національної системи правосуддя / С. Ревер // Вісник Львівського університету : зб. наук. пр. Серія юридична. — 2017. — Вип. 64. — С. 103–110.

Досліджено процес зміни змісту та обсягу повноважень Конституційного Суду України з моменту відновлення державної незалежності України на початку 90-х років минулого століття. Проаналізовано зміст численних нормативно-правових актів, які визначали повноваження Конституційного Суду України. Запропоновано поділ процесу еволюції змісту та обсягу повноважень Конституційного Суду України на три етапи. Розкрито основні тенденції і причини зміни повноважень Конституційного Суду України.

Основну частину дослідження присвячено аналізу положень Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року. Розглянуто концепцію поділу повноважень Конституційного Суду України на дві умовні групи: традиційні, тобто такі, що є загальноновизнаними у європейській практиці конституційного судочинства, та характерні власне для української практики конституційної юрисдикції повноваження.

Наголошено на важливості запровадження в Україні інституту конституційної скарги і вилучення з повноважень Конституційного Суду України права тлумачити закони України. Зроблено висновки про те, що зміст та обсяг повноважень Конституційного Суду України у майбутньому мав би більше гармонізувати із загальним напрямом цивілізаційного розвитку України як держави з парламентсько-президентською формою правління.

Савчин М. В. Конституційні принципи та їх інтерпретація / М. В. Савчин // Право України. — 2017. — № 7. — С. 30–38.

У статті сформульовано загальні засади інтерпретації конституційних принципів в аспекті базових цінностей прав людини, верховенства права і демократії. Визначено природу конституційних принципів та їх балансування у процесі інтерпретації конституції. Розкрито основні засади інтерпретації конституційних принципів в аспекті запровадження конституційної скарги в Україні. Висвітлено основні стандарти та вимоги інтерпретації конституційних принципів у діяльності Конституційного Суду України.

Стецюк П. Конституційний розвиток в сучасному світі: український вимір / П. Стецюк // Український часопис конституційного права. — 2017. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.constjournal.com/2017-1/konstytutsijnyj-rozvytok-v-suchasnomu-sviti-ukrayinskyj-vymir>

Висвітлюються окремі питання сутності явища конституційного розвитку в сучасному світі, особливостей його виникнення та механізму функціонування. Пропонується розглядати як обов'язкові елементи механізму функціонування конституційного розвитку в сучасному світі «конституцію держави», «конституційну державу» та «конституціоналізм». Окрему увагу приділено питанням історично-

го досвіду конституційного розвитку України, а також особливостям даного процесу на сучасному етапі. Зроблено висновок про те, що саме «конституційний розвиток» є «природним» для європейських народів (тобто таким, що виходить із сутності європейської ментальності, християнських моральних цінностей, багатотисячлітньої боротьби людини за свою гідність). «Конституційний розвиток» розглядається також як надійний шлях збереження національної ідентичності європейських народів, забезпечення їхнього благополуччя та гарантування демократичного майбутнього Європи.

Ялова О. В. Мовна політика в Україні в контексті законопроектів про мови / О. В. Ялова // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2017. — № 1. — С. 21–28.

Досліджено вітчизняну мовну політику в контексті реєстрації у Верховній Раді України трьох законопроектів про мови. Констатовано наявність теоретичної та бракування практичної складових цього феномену. Запропоновано заходи щодо посилення змістового, правового й організаційного забезпечення підготовки проекту закону про мови з метою наближення його до європейських стандартів і поліпшення мовної ситуації в Україні.

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

У вересні 55-річний ювілей
відзначив суддя Конституційного Суду України у відставці,
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор права,
заслужений юрист України
Петро Богданович СТЕЦЬОК

*Судді Конституційного Суду України та працівники Секретаріату Суду
щиро вітають
Петра Богдановича з ювілеєм
та зичать йому наснаги й творчого запалу, бадьорості й гарного настрою,
взаєморозуміння й добробуту.
Сил і здоров'я Вам, шановний ювіляре, на довгії літа!
Нехай здійснюються всі благі наміри
та звершуються великі справи.*

УВАГА, КОНКУРС!

**У рамках Всеукраїнського тижня права,
що відбудеться 4–8 грудня 2017 року,
Конституційний Суд України**

**ОГОЛОШУЄ КОНКУРС
на кращу наукову статтю
з конституційно-правової тематики,
пов'язаної із захистом прав і свобод людини
і громадянина**

До участі в конкурсі допускаються наукові статті із зазначеної тематики, що раніше не публікувалися, аспірантів, ад'юнктів, пошукачів (віком до 35 років), студентів-магістрів вищих юридичних навчальних закладів.

До статті додається рецензія кафедри чи наукового керівника з рекомендацією щодо опублікування.

Термін подання статей: *до 20 листопада 2017 року.*

Статтю й заявку учасника конкурсу (із зазначенням прізвища, імені та по батькові, дати народження, адреси місця проживання, контактних телефонів, *e-mail*, навчального закладу, місця роботи, наукового ступеня, вченого звання) потрібно надіслати на електронну пошту **court@ccu.gov.ua** або на адресу Конституційного Суду України: **01033, м. Київ, вул. Жилинська, 14** (з позначкою «На конкурс»).

Переможці конкурсу будуть відзначені почесними грамотами Конституційного Суду України під час урочистого відкриття Всеукраїнського тижня права в Конституційному Суді України, а їхні статті будуть надруковані у «Віснику Конституційного Суду України».

Детальніше про конкурс та вимоги до статей можна дізнатися на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України: **www.ccu.gov.ua**

ДО УВАГИ ШАНОВНИХ АВТОРІВ!

«Вісник Конституційного Суду України» є друкованим органом Конституційного Суду України, який згідно з наказом МОН України від 7 жовтня 2015 року № 1021 включено до переліку наукових фахових видань.

У журналі висвітлюється діяльність Конституційного Суду України, публікуються наукові статті, повідомлення, рецензії, анотації, коментарі тощо.

Нагадуємо, що наукова стаття повинна бути актуальною, мати доктринальний характер із чітко окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

До статей додається: коротка анотація та ключові слова російською й англійською мовами, а також довідка про автора із зазначенням прізвища, імені та по батькові, вченого ступеня, вченого звання, місця роботи й посади, контактних телефонів, електронної пошти.

Обсяг наукової статті — 12–15 сторінок, наукового повідомлення — 5–7 сторінок друкованого тексту через півтора інтервалу (розмір шрифту — 14). Нумерація виносок — посторінкова.

Редакція залишає за собою право направляти наукові статті й повідомлення на рецензування, редагувати та скорочувати їх зміст, за погодженням з автором змінювати назву статті.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Подані матеріали редакція не повертає.

У разі передруку публікацій іншими виданнями посилання на «Вісник Конституційного Суду України» обов'язкове.

Запрошуємо до співпраці!

Матеріали для публікації
надсилайте на електронну пошту редакції
«Вісника Конституційного Суду України»:

court@ccu.gov.ua

або на адресу Конституційного Суду України:

01033, м. Київ, вул. Жилинська, 14

тел.: 0 (44) 238-11-54, 238-10-32

Завідувач
Редакційно-видавничого управління
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний
секретар
К. Мольченко
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Видавець
Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17–21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-00
E-mail: peredplata.inyure@gmail.com
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:

Пазенко О. С.,
Скринник Я. В.,
Печенюк Ю. О.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку 11.10.2017.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 8,78. Обл.-вид. арк. 7,9.
Зам. № 10.
Наклад 200. Ціна договірна.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ТОВ «Про Формат»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 86.